

audit FINANCIAR

- **Discrepanțe de percepție asupra independenței în auditul financiar**

10/2012

- **Influența performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit**
- **Diagnoza ratingului bancar în etapa planificării auditului financiar**
- **Scoring al practicilor de audit în cazul firmelor listate la bursă**
- **Gestionarea informațiilor contabile aferente cheltuielilor cu munca temporară**
- **Managementul rezultatului și previziunile analiștilor financiari pentru entitățile cotate**

Informații

- ❖ **Participarea la Congresul organizat de CECCAR.** În perioada 7-8 septembrie 2012, la Sinaia, s-a desfășurat Congresul profesiei contabile din România, aflat la a XIX-a ediție, în organizarea Corpului Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România. Au participat, alături de profesioniști contabili din țara noastră, o serie de personalități ale profesiei, reprezentând importante organizații internaționale sau instituții și organizații din diferite țări. Din partea Camerei Auditorilor Financiari din România la lucrările Congresului au fost prezenți prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președinte în exercițiu și prof. univ. dr. **Ion Mihăilescu**, președinte de onoare.

În cadrul ceremoniei de deschidere a lucrărilor Congresului, președintelui CAFR, prof. univ. dr. Horia Neamțu, i-a fost conferită o diplomă și o medalie comemorativă, în memoriam prof. univ. dr. **Marin Toma**.

Cu acest prilej, președintele CAFR a trecut în revistă bunele relații stabilite între cele două organisme profesionale, în inițierea cărora un merit important l-a avut regretatul președinte al CECCAR, prof. univ. dr. Marin Toma, un luptător neobosit pentru afirmarea și promovarea profesiei contabile în țara noastră și și-a exprimat convingerea că această cooperare pozitivă se va dezvolta și în viitor, în interesul afirmării și progresului profesiei contabile. Tema propusă pentru această manifestare, „Guvernanța corporativă și profesia contabilă; competență și responsabilitate”, a fost dezbătută în cadrul a cinci sesiuni de lucru.

În cadrul sesiunii intitulată „Între conformitate și performanță: rolul supravegherii economice și financiare”, prof. univ. dr. Horia Neamțu, președintele CAFR, a susținut o comunicare cu tema „Supravegherea profesiei contabile și de audit; prevederi comunitare și aplicări naționale”, în cuprinsul căreia au fost expuse punctele de vedere ale organizației pe care o reprezintă în legătură cu propunerile avansate de Comisia Europeană pentru reformarea auditului, precum și măsurile adoptate de Consiliul Camerei în vederea exercitării cu înaltă exigență și răspundere a misiunilor de audit.

- ❖ **Participarea CAFR la evenimentele organizate de UNEVAR.** În perioada 7-8 septembrie, la Sibiu, s-au desfășurat două evenimente în organizarea Uniunii Naționale a Evaluatorilor Autorizați din România: sărbătorirea, cu prilejul Zilei Naționale a Evaluatorului din România, a 20 de ani de existență a acestei profesii în țara noastră și desfășurarea Conferinței Naționale a Uniunii, la care au luat parte membri importanți ai profesiei, precum și invitați ai instituțiilor statului și ai asociațiilor partenere.

Camera Auditorilor Financiari din România a fost reprezentată la aceste manifestări de **Ana Dincă**, vicepreședinte al Consiliului Camerei, care a transmis conducerii UNEVAR și tuturor participanților un mesaj de salut din partea Consiliului CAFR, a președintelui prof. univ. dr. Horia Neamțu, în care, printre altele, este relevat beneficul spirit de cooperare existent între cele două organizații profesionale pentru

promovarea unor inițiative în măsură să potențeze răspunsul la provocările perioadei pe care o traversăm.

- ❖ **Participarea la Conferința Asociației Auditorilor Interni din România.** În ziua de 10 septembrie a.c., Asociația Auditorilor Interni din România a organizat la București Conferința cu tema „Guvernanța în sectorul public în contextul actual”, avându-l ca oaspete pe președintele și CEO al Institutului Auditorilor Interni (The Institute of Internal Auditors) din SUA, **Richard Chambers**.

În cadrul acestei manifestări invitatul american, precum și personalități ale profesiei din țară au susținut intervenții în care s-au abordat probleme la ordinea zilei, de interes pentru activitatea auditorilor interni. Prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele CAFR, a rostit o alocuțiune în care s-a referit la rolul auditului financiar în comunitatea de audit și la acțiunile care se impun pentru potențarea calității misiunilor de audit, în actuala perioadă marcată de provocări ale profesiei.

- ❖ **Întâlnirea președinților organismelor profesionale de contabilitate și audit din Europa.** Camera Contabililor Publici și Auditorilor din Germania (WPK) a organizat, la 14 septembrie 2012, la Berlin, o reuniune a președinților organismelor profesionale de contabilitate și audit din Europa, cu scopul de a dezbate provocările curente ce afectează profesia de audit. Au participat la această manifestare reprezentanți ai profesiei din Belgia, Bulgaria, Estonia, Franța, Austria, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia și Ungaria. România a fost reprezentată prin președintele Camerei Auditorilor Financiari, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**.

În cadrul întâlnirii a avut loc un schimb de opinii cu privire la eliminarea obligativității auditului statutar pentru întreprinderile mici și mijlocii, s-au dezbătut noile propuneri ale Comisiei Europene referitoare la reforma auditului, onorariile aferente auditului statutar, precum și alte aspecte și tendințe semnificative către care se îndreaptă profesia.

- ❖ **Întrevedere organizată de Ambasada Britanică la București, cu participarea reprezentanților City of London.** La 4 septembrie 2012 a avut loc un prânz de lucru, organizat de Ambasada Britanică de la București, la care au luat parte **Mark Boleat**, vicepreședinte City of London și **Mike Vercnocke**, Director City of London – Bruxelles, alături de reprezentanți ai profesiei financiar-contabile din țara noastră: prof. univ. dr. **Horia Neamțu**, președintele Camerei Auditorilor Financiari din România și **Andreia Stanciu**, director ACCA Europa de Sud-Est. Discuțiile au avut loc în compania **Ilenei Buia**, Senior Trade Development Adviser, Ambasada Britanică.

„City of London” este o corporație reprezentativă pentru sectorul financiar din Marea Britanie. Având în vedere responsabilitatea directă a domnului Boleat în domeniul reglementării sectorului financiar, reprezentanții acestei corporații au fost interesați să identifice interese comune cu România, precum și să exploreze posibilele oportunități comerciale.

Lect. univ. dr. Corina-Ionela CHERSAN, prof. univ. dr. Marilena MIRONIUC & drd. Ioan-Bogdan ROBU

Influența performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit
The Influence of the Client's Financial Performance to the Audit Fees

3

Drd. Lucian Cristian ENI

Sistem expert pentru diagnoza ratingului bancar în etapa planificării auditului financiar
Expert System for the Diagnosis of Banking Rating during the Financial Audit Planning Phase

13

Prof. univ. dr. Eugeniu ȚURLEA & dr. Mihaela MOCANU

Model privind discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar
Model on the Independence Gap in Financial Audit

22

Lect. univ. dr. Cristina BOȚA-AVRAM

Determinarea unui scoring al practicilor de audit financiar în cazul firmelor listate la BVB, în contextul guvernării corporative
Determining a Relevant Scoring of External Audit Practices on Companies Listed on Bucharest Stock Exchange, in the Context of Corporate Governance

30

Drd. Rodica BĂLĂȘOIU & drd. Celestin CONSTANTIN

Politica contabilă a entității și utilitatea decizională a raportărilor financiare în contextul teoriei pozitive a contabilității
Entity's Accounting Policy and Decision Usefulness of Financial Reporting in the Context of Accounting Positive Theory

41

Prof.univ.dr. Magdalena MIHAI, conf.univ.dr. Cristian DRĂGAN & conf.univ.dr. Marin CIUMAG

Studiu privind îmbunătățirea gestionării informațiilor contabile aferente cheltuielilor cu activitățile desfășurate în UE prin agent de muncă temporară
Study Concerning the Improvement of the Accounting Information Management Related to the Expenses with the Activities in the EU Through Temporary Working Agent

47

Lect. univ. dr. Mihaela IONAȘCU

Managementul rezultatului și previziunile analiștilor financiare: cazul companiilor românești cotate
Earnings Management and Analysts' Forecast Accuracy: Evidence for Romanian Companies

53

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**
Str. Sirenelor, nr. 67-69, sector 5, București

Colegiul editorial științific

- Prof. univ. dr. **Sorin BRICIU**, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Prof. univ. dr. **Alain BURLAUD**, Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
Prof. univ. dr. **Tatiana DĂNESCU**, prorector, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
Prof. univ. dr. **Robin JARVIS**, director pentru IMM-ACCA, profesor de contabilitate Universitatea Brunel, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **David HILLIER**, decan, Leeds University Business School, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **Allan HODGSON**, The University of Queensland, Australia
Prof. univ. dr. **Emil HOROMNEA**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Prof. univ. dr. **Dumitru MATIȘ**, decan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. univ. dr. **Maria MANOLESCU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Ion MIHĂILESCU**, Universitatea "Constantin Brâncoveanu", Pitești
Prof. univ. dr. **Ana MORARIU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Vasile RĂILEANU**, Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune - ASE București
Prof. univ. dr. **Donna STREET**, Universitatea Dayton, SUA
Prof. univ. dr. **Ioan TALPOȘ**, președintele Senatului, Universitatea de Vest din Timișoara
Prof. univ. dr. **Eugeniu ȚURLEA**, directorul Departamentului de contabilitate, audit, analiză și informatică de gestiune, ASE București
Academician **Iulian VĂCĂREL**, Academia Română

Director științific: Prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**

Director editorial: Dr. **Corneliu CÂRLAN**

Redactor șef: **Cristiana RUS**

Colectiv redacțional: Marina ANTOFIE, Alexandra COMĂNESCU, Alice PETCU, Adriana SPIRIDON, Daniela ȘTEFĂNUȚ, Angela TUDOR

Secretar de redacție: **Cristina RADU**

Prezentare grafică și tehnoredactare: **Nicolae LOGIN**

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

Publicație recunoscută de CNCSIS, categoria B+

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>; <http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com, www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCIPPIO: www.scipio.ro

Revista este indexată în trei baze de date recunoscute

de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: **(021) 410.74.43 interior 120**; Fax: **(021) 410.03.48**;

E-mail: revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>

ISSN 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Soseaua Fundeni nr. 50B, Bucuresti, tel: 0744.638.772

Influența performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit

Corina-Ionela CHERSAN*, Marilena MIRONIUC** & Ioan-Bogdan ROBU***

Abstract

The Influence of the Client's Financial Performance on the Audit Fees

The current economic and financial crisis highlight the fundamental role of auditors in ensuring faithful view of the financial statements of quoted companies to support investor confidence and their decisions. Therefore, auditors should apply audit procedures to obtain audit evidence in order to support their opinion from the audit report. The application of audit procedures lead to appearance of audit costs for auditors, transposed in audit fees charged to client companies. According to professional standards, the auditor should obtain sufficient and appropriate audit evidence. Auditor would apply additional audit procedures to the clients with a high risk, compared with those that have a low risk, with an impact on audit fees. This risk identified by the auditor may come from a bad financial situation, litigation or a lack of transparency in financial reporting. The study aims to analyze the influence of the client's financial performance, expressed by a number of financial ratios, to the level of audit fees paid to the Big Four audit firms. Analysis was performed on a sample of 141 firms with and without financial performance, quoted on New York Stock Exchange, in 2010. Study results showed that clients with high financial performance and that are transparent in financial reporting pay audit fees smaller than clients without financial performance and that are non-transparent in financial reporting. To obtain the research results, the analysis was performed using SPSS 19.0 statistical software.

Key words: *financial performance, transparent reporting, audit fees, audit-client, financial ratios*

JEL Classification: C58, M41, M42

Cuvinte cheie: *performanță financiară, raportare transparentă, onorarii de audit, firmă-client, rate financiare*

Introducere

În condițiile actualei crize economice, auditul financiar capătă un rol deosebit de important prin asigurarea pe care o oferă în privința calității și veridicității informației financiar-contabile raportate în situațiile financiare anuale de către firmele cotate pe piața de capital. Scopul acestei *activități, prin excelență liberală*, îl reprezintă îmbunătățirea continuă a gradului de încredere a *stakeholder-ilor* în calitatea raportului de audit emis (Neamțu, 2012).

Auditorul trebuie să-și exercite *raționamentul profesional* și să-și păstreze *scepticismul profesional* pe tot parcursul planificării și efectuării auditului (IFAC, 2009), în conformitate cu Standardele Internaționale de Audit (*International Standards on Auditing - ISA*). În cadrul unei misiunii de audit financiar, auditorul trebuie să aibă în vedere și cerințele etice relevante în ceea ce privește independența sa (integritatea și obiectivitatea).

Calitatea unei misiuni de audit poate fi apreciată prin raportarea la standardele tehnice și profesionale aplicabile. În acest sens, orice misiune de audit pre-

* Lect. univ. dr., Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, e-mail: macov@uaic.ro

** Prof. univ. dr., Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, e-mail: marilena@uaic.ro

*** Drd., Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, e-mail: bogdan.robu@feaa.uaic.ro

supune parcurgerea tuturor etapelor stabilite prin norme sau ghiduri profesionale, aceasta fiind o obligație de mijloace și nu de rezultat.

Pentru îndeplinirea mandatului primit, prin exprimarea unei opinii *obiective* și *independente* cu privire la conformitatea întocmirii situațiilor financiare cu referențialul contabil căruia i se circumscriu, sub cele mai semnificative aspecte, auditorul financiar trebuie să obțină o serie de probe de audit (Chersan, 2012). Opinia auditorului va fi astfel fundamentată pe baza acestor probe, obținute în urma aplicării procedurilor de audit. În mod normal costul aplicării procedurilor de audit pentru a asigura *suficiența* și *adecvarea* probelor de audit va fi acoperit de onorariile de audit practicate. Totodată, printr-o cotă parte, mai mult sau mai puțin semnificativă, se remunerează și prestația auditorului pentru efortul depus în realizarea misiunii.

Problemele legate de amenințări la adresa independenței auditorului apar atunci când onorariile de audit sunt fie atât de mici încât acestea nu pot conduce la realizarea misiunii în conformitate cu standardele tehnice sau profesionale acceptabile (Chersan, 2012), fie sunt supradimensionate în raport cu prestația auditorului și îmbracă forma onorariilor contingente.

Amenințări privind independența auditorului pot să apară și în cazul existenței unui interes financiar al acestuia, prin care să fie direct interesat de poziția și performanța financiară a firmei-client pentru recuperarea onorariilor privind serviciile de audit sau de non-audit (Hayes *et al.*, 2005).

Studiul își propune o analiză a influenței performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor de audit practicate de marile firme de audit membre ale Big Four (B4: Pricewaterhouse Coopers –

PwC, Ernst & Young – E&Y, Deloitte și KPMG). Pe baza rezultatelor cercetării se poate aprecia dacă onorariile de audit practicate de către firmele din B4 corespund realmente volumului de muncă prestat de către echipa de audit mandatată. Totodată, studiul își propune să estimeze gradul în care performanța financiară a firmei-client influențează nivelul onorariilor de audit practicate de către firmele din B4, cu impact asupra independenței auditorului.

Rezultatele cercetării s-au obținut pe baza analizei unui eșantion format din 141 de firme cotate la Bursa de Valori din New York (NYSE), performante și neperformante, din punct de vedere financiar și al transparenței în raportarea financiară. La nivelul acestor firme s-au considerat nivelurile onorariilor aferente misiunilor prestate pentru auditarea situațiilor financiare raportate în exercițiul financiar 2010, dar și o serie de indicatori ce caracterizează performanța financiară. Datele s-au prelucrat cu ajutorul softului statistic SPSS 19.0

1. Considerații generale privind onorariile de audit

În mod tradițional, percepția auditorului în legătură cu riscul asociat clientului a jucat un rol important în negocierea onorariilor. Unele opinii (Cobbin, 2002; Hay, Knechel și Wong, 2006) afirmă că un nivel ridicat al riscului asociat clientului generează și un nivel ridicat al onorariilor percepute de auditori de la acei clienți. O creștere a onorariilor în cazul auditării clienților „riscanți” poate fi explicată prin creșterea volumului de muncă al auditorului sau poate fi considerată o primă de asigurare pentru acoperirea litigiilor ulterioare care vor genera costuri suplimentare pentru

auditor (Bell, Landsman și Shackelford, 2001; Lyon și Maher, 2005; Niemi, 2002).

1.1. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ȘI NORMATIVE PRIVIND ONORARIILE DE AUDIT

Deși nu sunt definite în mod explicit în *Standardele Internaționale de Audit* (ISA), emise de Federația Internațională a Contabililor (IFAC), sau în standardele americane de audit financiar (*Statements on Auditing Standards - SAS*), emise de American Institute of Certified Public Accountants – AICPA, în Codul etic al profesioniștilor contabili (IFAC, 2010) și în *Code of Professional Conduct* (AICPA, 2009) sunt tratate pe larg aspectele vizând onorariile de audit prin prisma efectelor pe care nivelurile diferite ale onorariilor le pot avea asupra independenței auditorului.

Onorariile de audit pot fi definite simplu ca sume plătibile/plătite auditorului pentru serviciile de audit oferite firmei client. În acest sens, Codul etic al profesioniștilor contabili (IFAC, 2010) stabilește că „*Atunci când încep negocierile privind serviciile profesionale, un profesionist contabil în practică publică poate menționa orice onorariu pe care îl consideră adecvat*” (Secțiunea 240). Cu toate acestea, ambele Coduri de etică menționează că pot exista amenințări la adresa conformității cu principiile etice fundamentale (independență, obiectivitate, profesionalism) atunci când sunt percepute niveluri diferite ale onorariilor. În același timp, se menționează că, dacă un auditor percepe un onorariu mai mic decât un alt auditor, acest fapt nu este, în sine, lipsit de etică dacă auditul este realizat la un nivel calitativ corespunzător.

Pentru a limita sau chiar înlătura amenințările la adresa independenței audi-

torului determinate de onorariile de audit sau alte tipuri de remunerații, la nivelul Uniunii Europene s-a propus spre dezbateră publică de către Comisia Europeană un act normativ care vizează activitatea auditorilor statutar: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities* (European Commission, Brussels, 30.11.2011, COM (2011) 779 final, 2011/0359 (COD)).

În partea a treia a memorandumului propus spre adoptare, la *Titlul II* se înaintează o serie de condiții cu privire la desfășurarea misiunii de audit statutar la entitățile de interes public. Astfel, în ceea ce privește onorariile de audit, *Capitolul I (Independența și evitarea conflictelor de interese)* al acestui titlu specifică faptul că onorariile pentru serviciile de non-audit, plătite de către firma-client auditorului, nu pot depăși mai mult de 10% din totalul onorariilor de audit plătibile aceluiși auditor, pentru păstrarea independenței sale.

Pentru susținerea acestei prevederi, auditorilor statutar le este solicitată transparența în raportare și în înregistrarea onorariilor de audit și non-audit. Astfel, aceștia trebuie să publice informațiile legate de volumul total al onorariilor pentru serviciile de audit și non-audit, dar și în funcție de sursele de proveniență: firme de interes public sau alte firme (*Capitolul V – Transparența în raportare și în ținerea evidenței a auditorilor statutar și a firmelor de audit*).

În cadrul aceleiași propuneri de act legislativ, după transmiterea acestuia către Parlamentele naționale ale statelor membre ale Uniunii Europene și consultarea forurilor abilitate în această problematică, se regăsește un articol dedicat exclusiv onorariilor de audit. Structurat în patru puncte distincte, *Articolul 9 – Onorariile de audit* încear-

că să elimine eventualele amenințări la adresa independenței auditorului. Astfel, se propun anumite praguri ale onorariilor de audit, până la care independența auditorului să nu fie afectată și proceduri de verificare a calității misiunilor auditorilor în cazul în care aceste praguri sunt încălcate.

În general, nivelul onorariilor pentru misiunile de audit se stabilește în funcție de volumul de muncă al echipei de audit. Totuși, nu se poate spune că acesta este un criteriu fundamental. Există o multitudine de alți factori care determină un nivel mai mare sau mai redus al onorariilor percepute de un auditor de la clienții săi.

1.2. FACTORII DETERMINANȚI AI ONORARIILOR DE AUDIT

Dintre primele teorii cu privire la factorii determinanți ai onorariilor de audit poate fi menționată cea dezvoltată de Simunic (1980), prin care susține că nivelul onorariilor de audit depinde, în primul rând, de efortul auditorului. Legătura dintre „prețul” auditului și efortul depus pentru realizarea lui este una firească deoarece orice misiune de audit se realizează în baza unor norme și reguli cu caracter obligatoriu stabilite de către organizațiile profesionale ale auditorilor.

Un alt factor determinant îl reprezintă riscul de litigii ulterioare (*litigation risk*) pe care onorariile de audit trebuie să-l acopere (Simunic, 1980), între cele două existând o relație directă. Evaluarea auditorului cu privire la posibilele pierderi din litigiile viitoare poate conduce la o creștere a efortului de audit în vederea reducerii acestui risc și, în consecință, la o creștere a onorariilor de audit (Pratt și Stice, 1994).

În ceea ce privește marile firme de audit, acestea percep onorarii tot mai ridi-

cate datorită reputației lor, existând însă diferențe și în cadrul acestui grup. Dogația neîntreruptă a marilor firme de consultanță financiară (de la formatul Big 8, Big 6, Big 5 și până la Big 4) pe piața serviciilor de audit se datorează reputației acestora și poate contribui la obținerea de avantaje de către clienți. Valori ridicate ale onorariilor de audit sunt, de regulă, solicitate de către marile firme de audit care oferă și servicii de un înalt nivel calitativ, pentru firmele cotate la bursă sau care intenționează acest lucru.

Printre alți factori determinanți, Fukukava (2011) consideră că mărimea și complexitatea clientului, riscul de audit, cotarea la bursă a firmei, cota de piață a firmei de audit în sectorul respectiv și puterea de negociere a clientului, influențează costul auditului. În același timp, localizarea clientului, data închiderii exercițiului financiar și particularitățile firmei de audit influențează în mod direct onorariile de audit.

Pornind de la teoria lui Simunic (1980), o serie de studii (Carcello, Hermanson, Neal, Riley, 2002; O'Sullivan, 2000) subliniază existența unei asocieri între organizarea unui comitet director format din directori non-executivi și un nivel ridicat al onorariilor de audit. Nivelul ridicat al onorariilor poate fi explicat pe baza transferului unei părți a activității de monitorizare a directorilor non-executivi către auditorul extern.

În același timp, încheierea unor polițe de asigurare de către directorii firmelor auditate contribuie la diminuarea onorariilor de audit. Astfel, existența acestei polițe asigură firmei client o serie de fonduri suplimentare pentru satisfacerea pretențiilor *stakeholder*-ilor în cazul falimentului acesteia, iar auditorii nu vor mai fi ținta preferată în cazul litigiilor sub pretextul complicității (O'Sullivan, 2009).

Un nivel ridicat al riscului asociat clientului generează și un nivel ridicat al onorariilor percepute de auditori de la acel client

Prin raportarea la *teoria agenției*, s-a demonstrat faptul că aceasta furnizează un cadru general pentru stabilirea onorariilor de audit (Nikkinen și Sahlström, 2004). O componentă a costurilor de agenție este reprezentată de costurile de monitorizare suportate de acționari pentru monitorizarea activității managerilor (Jensen și Meckling, 1976). Onorariile de audit sunt o componentă importantă a acestor costuri atât timp cât auditorii au obligația de a controla situațiile financiare ale firmei client și de a oferi o asigurare rezonabilă privind realizarea activității managerilor în interesul acționarilor.

2. Performanța financiară a firmei-client, factor determinant al onorariilor de audit

Pentru a demonstra existența influenței performanței financiare a firmei client

asupra nivelului onorariilor de audit plătite de către aceasta auditorului trebuie urmărită legătura dintre câteva elemente-cheie: nivelul onorariilor, calitatea auditului, comunicare financiară, apartenența la un anumit auditor, performanța firmei auditate și ierarhizarea firmelor de audit.

Se poate afirma că o firmă care plătește onorarii de audit mari unei firme de audit cu un important capital reputațional vrea să transmită *stakeholder*-ilor un mesaj pozitiv în legătură cu situația sa financiară. În plus, dincolo de faptul că pentru a plăti astfel de onorarii trebuie, de regulă, ca o firmă să aibă deja aceste sume disponibile, însăși intervenția unui auditor important va conduce la creșterea lichidităților.

Nu trebuie ignorat nici faptul că și firmele de audit, mai ales cele importante (B4), evită, de regulă, asocierea cu clienții riscanți sau solicită onorarii foarte mari dacă acceptă misiunea. În consecință, odată ce un auditor important acceptă o misiune la un client, se presupune că va exista o îmbunătățire a comunicării financiare, respectiv o creștere a încrederii *stakeholder*-ilor în acuratețea situațiilor financiare și a raportului de audit. În plus, de cele mai multe ori, asocierea numelui clientului cu un auditor care dispune de o foarte bună reputație conduce la o îmbunătățire a modului în care este percepută compania de către *stakeholders* sau, altfel spus, conduce la o îmbunătățire a imaginii firmei.

Astfel, cunoașterea în prealabil a mediului afacerii clientului din faza de acceptare a mandatului este în strânsă legătură cu stabilirea nivelului onorariilor de audit. În cadrul cunoașterii preliminare a clientului, Bragg (2010) și Fukukawa *et al.* (2011) apreciază că evaluarea elementelor de *background* ale acestuia permit determinarea nivelului riscului

de audit acceptat, cu impact asupra nivelului onorariilor de audit.

Codul IFAC (2010) subliniază însă și importanța semnării modificărilor semnificative în activitatea clientului. Totodată, auditorul trebuie să analizeze și evoluția mediului de afaceri în care firma este integrată, eventualele probleme de natură financiară cu care firma se confruntă, suspiciunile privind apariția erorilor și a fraudelor financiare, schimbările din sistemul financiar-contabil, informațional și de control intern (Porter *et al.*, 2003).

Pentru aceasta, firma-client trebuie să pună la dispoziția auditorului, spre a fi analizate, o serie de informații cu privire la sediul social al grupului, locațiile în care își desfășoară activitatea, obiectul de activitate, componența consiliului de administrație, relațiile cu băncile și alți creditori, dar și informații privind auditorul anterior (Soltani, 2005).

Nu în ultimul rând, Hayes *et al.* (2005) afirmă în lucrarea sa că auditorul trebuie să fie interesat de reputația generală a firmei în mediul de afaceri în care aceasta acționează (pe baza anumitor clasamente), de integritatea managerilor și a celorlalți membri însărcinați cu guvernarea.

Un alt element important care trebuie luat în considerare de auditor îl reprezintă capacitatea entității de a-și continua activitatea. Pentru acceptarea clientului și implicit stabilirea nivelului onorariilor de audit, decizia auditorului trebuie să se bazeze și pe informațiile de ordin financiar privind volumul activelor, datoriilor curente, datoriilor pe termen lung, capitalurilor proprii, fluxurilor de trezorerie (net și din exploatare), veniturilor și mărirea rezultatului net (Pickett, 2006).

Totodată, acestea trebuie corelate cu standardele de raportare financiară uti-

lizate, dar și cu celelalte prevederi legale pe care firma client le aplică, auditorul având astfel posibilitatea de a decide pe baza căror standarde va realiza misiunea de audit (IFAC, 2010).

Din punct de vedere al elementelor de ordin financiar, Porter *et al.* (2003) afirmă că evaluarea acestora ține cont de analiza financiară a principalelor rate de profitabilitate, de analiza de tip funcționar, de analiza nivelului producției corelată cu cea a aprovizionării și a distribuției produselor finite/ mărfurilor, de analiza creditelor și de analiza evoluției cursului bursier al acțiunilor firmei.

3. Metodologia cercetării

Pornind de la factorii determinanți ai onorariilor de audit identificați în literatura de specialitate, prezentul studiu își propune o analiză a influenței performanței financiare a firmei-client asupra onorariilor plătite firmelor de audit din B4. Performanța firmei poate fi evaluată cu ajutorul principalelor rate privind poziția și performanța financiară. Dintre ratele utilizate pentru evaluarea performanțelor unei firme, cele mai importante sunt: rata rentabilității economice (eng. *Return on Operating Assets* – ROA), rata rentabilității financiare (eng. *Return on Equities* – ROE), rata rentabilității comerciale (eng. *Net Margin* – NM) și rata capitalurilor investite (eng. *Return on Invested Capital* – ROIC) (Penman, 2001).

Studiul urmează un demers de tip deductiv-inductiv, prin fundamentarea ipotezelor de lucru pe baza studierii literaturii de specialitate și validarea acestora prin intermediul evidențelor de ordin empiric constatate la nivelul eșantionului analizat.

Astfel, în studiu se propun spre testare și validare, următoarele ipoteze de lucru:

H₁: Firmele cu performanță financiară ridicată și care se dovedesc a fi transparente în ceea ce privește raportarea financiară plătesc onorarii de audit mai mici decât firmele cu performanță financiară scăzută și care nu fac dovada transparenței în raportarea financiară.

H₂: Creșterea performanței financiare determină diminuarea onorariilor de audit.

a. POPULAȚIA STUDIATĂ ȘI SELECTAREA EȘANTIONULUI STUDIAT

În cadrul studiului, populația analizată este reprezentată de către firmele cotate la Bursa de Valori din New York – *New York Stock Exchange (NYSE)*. Din această populație s-a extras aleator stratificat un eșantion format din 141 de firme. Criteriul de stratificare îl reprezintă nivelul de performanță și transparență în raportarea financiară. Pe baza acestui criteriu se vor considera, potrivit metodologiei de analiză, două categorii de firme: *performante* (primele 98 de firme din *Top 500 Fortune 2011*) și *neperformante* (43 de firme care aparțin *Black List* potrivit *S&P 500 2011*). De menționat că din analiză au fost excluse firmele din sectorul bancar, al asigurărilor și al fondurilor de investiții. După obiectul de activitate, structura eșantionului analizat se prezintă astfel: 17,7% din firme își desfășoară activitatea în comerț, 42,6% în servicii și 39,7% în domeniul industrial.

b. VARIABILELE ANALIZATE ȘI SURSA DATELOR

Pentru validarea ipotezelor de lucru propuse, în studiu s-au considerat o se-

Auditorilor statutarilor este solicitată transparența în raportare și în înregistrarea onorariilor de audit și non-audit

rie de variabile factor. Aceste variabile independente sunt reprezentate de indicatori de performanță financiară.

Apartenența la una din cele două grupe de performanță a fost evidențiată cu ajutorul unei variabile *dummy*. Aceasta ia valoarea 1 când firma este performantă și 0 – în caz contrar. Ca variabilă dependentă, pentru evaluarea onorariilor de audit plătite auditorului se va considera raportul dintre *onorariile de audit* și *rezultatul net (AF/NI)*. Modalitatea de calcul a variabilelor este sintetizată în *Tabelul 1*.

Variabilele *ROE*, *ROA*, *NM* și *ROIC* sunt rate financiare care reflectă performanța financiară a firmei supusă auditului financiar.

În studiu se va testa și influența obiectului de activitate și al apartenenței la una din cele două grupe de performanță (*Top 500 Fortune* sau *Black List*) asupra nivelului onorariilor de audit.

Pentru variabilele considerate, datele au fost colectate din situațiile financiare anuale raportate de către firmele selec-

Tabel 1 - Variabilele utilizate în studiu

Simbol	Variabilă
AF/NI	Variabila dependentă: Onorarii de audit/ Rezultatul net (dolari onorarii de audit la 1000 dolari Rezultat net - %/oo)
ROE	Rentabilitatea financiară = Rezultat net/ Total capitaluri proprii (%)
ROA	Rentabilitatea economică = Rezultat din exploatare/ Total active exploatare (%)
NM	Marja netă = Rezultat net/ Cifra de afaceri (%)
ROIC	Rentabilitatea capitalului investit = Rezultat brut/ Total capitaluri investite (%)
Oa	Obiectul de activitate (Comerț, Servicii, Industrie)
Status	Variabilă de tip <i>dummy</i> (1 = Firmă performantă, 0 = În caz contrar)

Sursă: Proiecție proprie

tate în eșantion, din baza de date EDGAR (*Electronic Data-Gathering, Analysis, and Retrieval System*) a *Securities and Exchange Commission* (SEC).

C. METODE DE ANALIZĂ A DATELOR

Estimarea influenței performanței financiare asupra onorariilor de audit are în vedere, în primul rând, testarea existenței unei asocieri între apartenența la una din cele două grupe de performanță (*Top 500 Fortune* sau *Black List*) și diferite niveluri ale onorariilor de audit. Stabilirea nivelurilor onorariilor de audit utilizate în studiu are în vedere trei intervale distincte pentru valorile raportului AF/NI: (0-5%), [5-10%) și [10% și peste).

Pentru studiul asocierilor se va utiliza *analiza factorială a corespondențelor multiple - AFCM*. Aceasta este o metodă de analiză multivariată a datelor și sintetizează informația inițială printr-o diagramă de dispersie pe un sistem de axe factoriale care explică varianța totală a norului de puncte (reprezentările grafice ale valorilor variabilelor pentru fiecare firmă din eșantion) (Jaba și Robu, 2011).

Odată evidențiată existența unor asocieri între onorariile de audit și performanța firmelor auditate, se identifică și cuantifică legăturile care se stabilesc între acestea. Cu ajutorul *analizei de regresie liniară multiplă - ARLM* se estimează influența variabilelor factor considerate (rate financiare) asupra variabilei rezultative (AF/NI).

Modelul de regresie utilizat în studiu este de forma:

$$AF/NI = \beta_0 + \beta_1 ROE + \beta_2 ROA + \beta_3 NM + \beta_4 ROIC + \varepsilon,$$

unde $\beta_j = 0, \dots, 4$ reprezintă parametrii modelului propus în studiu.

Includerea în analiză și a variabilelor calitative presupune utilizarea *analizei de regresie cu variabile calitative - ARVC* (Jaba, 2002) prin care se identifică și cuantifică legăturile care se stabilesc între variabilele independente nenumerice (*apartenența la o anumită grupă de performanță*) și onorariile de audit (AF/NI).

În acest caz, modelul de regresie este următorul:

$$AF/NI = \beta_0 + \beta_1 ROE + \beta_2 ROA + \beta_3 NM + \beta_4 ROIC + \beta_5 Status + \varepsilon,$$

unde $\beta_j = 0, \dots, 5$ reprezintă parametrii modelului propus în studiu, iar D_p varia-

bila *dummy* considerată pe baza căreia se evidențiază existența unor diferențe între nivelul onorariilor plătite de firmele performante și cele neperformante.

Prelucrarea datelor s-a realizat cu ajutorul softului statistic SPSS 19.0.

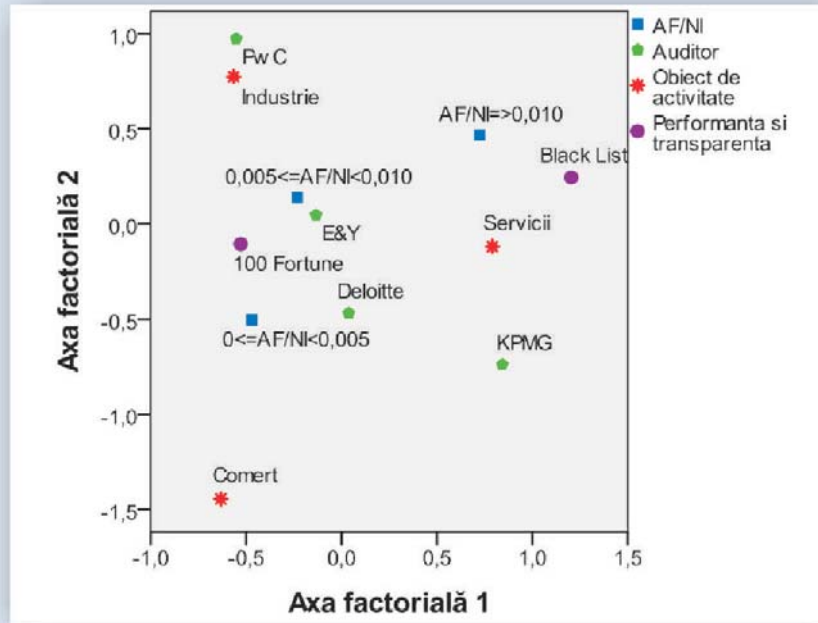
4. Rezultate și discuții

În studiu, în urma aplicării AFCM, principalele rezultate sunt reprezentate de hărțile factoriale prin care se evidențiază asocierile dintre variabile. În cadrul diagramei din *figura 1* sunt evidențiate legăturile existente între nivelurile onorariilor de audit și grupa de performanță, pe fiecare auditor membru al B4 în parte.

Diagrama din *figura 1* indică existența unor asocieri semnificative între nivelul onorariilor de audit și gradul de performanță al firmei supusă auditului financiar, pe fiecare auditor în parte și pe obiecte de activitate. Se poate observa faptul că firmele neperformante, aparținând *Black List*, înregistrează cel mai ridicat nivel al onorariilor de audit în raport cu rezultatul net obținut. Valorile onorariilor de audit în raport cu rezultatul net depășesc pentru firmele neperformante 10%, în timp ce firmele performante din *top 100 Fortune* înregistrează valori ale acestui raport de sub 10% sau 5%.

În cazul firmelor neperformante și ne-transparente din punct de vedere al raportării, un nivel ridicat al onorariilor de audit în raport cu rezultatul net se poate explica prin efortul auditorului, transpus în proceduri suplimentare de audit, de evaluare a riscului asociat clientului și de obținere a probelor de audit suplimentare pentru susținerea opiniei de audit.

Figura 1 - Asocierea dintre apartenența la o grupă de performanță și nivelul onorariilor de audit, pe obiecte de activitate și pe auditori, pentru firmele cotate NYSE în 2010

Sursă: Proiecție proprie în SPSS 19.0

O altă cauză a acestor onorarii ridicate poate fi pusă și pe seama complicității auditorului. Un nivel ridicat al onorariilor de audit poate reprezenta o formă de remunerare a auditorului pentru emiterea unei opinii favorabile, fără rezerve. Se poate vorbi în acest caz de un act de corupție, prin care independența și obiectivitatea auditorului să fie afectate de un nivel ridicat al onorariilor de audit.

Din punct de vedere al obiectului de activitate, firmele cu cele mai mari onorarii de audit aparțin domeniului serviciilor, în timp ce firmele din domeniul comerțului și al industriei înregistrează sub 10% valori ale AF/NI (10 dolari onorarii de audit la 1.000 dolari rezultat net). Acest lucru se poate explica și prin dificultatea cu care auditorul obține probe de audit în cadrul misiunilor de auditare a firmelor din domeniul serviciilor, comparativ cu firmele care aparțin celorlalte domenii, în ceea ce privește

imposibilitatea cuantificării exacte a valorii unui serviciu prestat sau consumul de materii prime și materiale.

Atunci când opinia din cadrul raportului de audit se dovedește a fi una părtinitoare, în detrimentul investitorilor, s-ar putea pune problema că un nivel ridicat al onorariilor de audit ar afecta obiectivitatea și independența auditorului, cu impact asupra calității misiunii.

În ceea ce privește apartenența la una din cele patru firme mari de audit, membre ale B4, se poate aprecia că cele mai multe firme neperformante au fost auditate de către una din firmele de audit, în timp ce majoritatea firmelor performante au fost auditate de către celelalte trei firme de audit. Acest lucru se poate explica și prin disponibilitatea marilor firme din B4 de a accepta spre a fi auditați clienți riscanți, contra unor onorarii de audit ridicate.

Pentru firma de audit care a auditat mai ales firme neperformante, un nivel ridicat al onorariilor de audit în raport cu rezultatul net, cu valori de peste 10%, poate indica, pe de o parte, un grad mare de profesionalism și independență în condițiile în care opinia din cadrul raportului de audit reflectă starea de fapt și de drept a clientului. Totodată, valorile ridicate ale onorariilor de audit practicate de firma de audit respectivă ar putea avea în contrapartidă, pe lângă acel beneficiu urmărit de auditor, și fonduri suplimentare pentru aplicarea procedurilor de audit cu scopul obținerii probelor de audit *suficiente* și *adecvate*.

Odată testată existența unor diferențe semnificative între nivelul onorariilor de audit plătite de către firmele performante și cele neperformante, prin *analiza varianței* (Jaba, 2002) se va cuantifica această diferență. În urma prelucrării datelor în SPSS 19.0 principalele rezultate obținute sunt sintetizate în *tabelul 2*.

Pe baza datelor din *tabelul 2* se poate observa că în medie, valoarea onorariilor de audit plătite firmelor de audit din B4 de către firmele cotate NYSE reprezintă aproximativ 13,00 dolari la 1.000 dolari rezultat net înregistrat de acestea pe parcursul exercițiului financiar 2010. Pe grupe de performanță se poate aprecia faptul că onorariile cele mai mari de audit în raport cu rezultatul net au fost plătite de către firmele cu performanță și transparență financiară scăzută (18,70 dolari onorarii la 1.000 dolari rezultat net), față de onorariile plătite de către firmele performante din *Top 100 Fortune* (10,56 dolari onorarii la 1.000 dolari rezultat net).

Mai mult decât atât, pentru firmele cu performanță financiară scăzută, cele mai mici onorarii de audit au fost practicate de către *Deloitte*, iar cele mai ridicate de către *PwC*. În același timp, pentru firmele cu performanță financiară

Tabel 2 - Nivelul mediu al onorariilor de audit în raport cu rezultatul net, pe grupe de performanță și pe auditor, practicate în exercițiul financiar 2010

Indicator	Grupe de performanță	Valoare	Auditor	Valoare onorarii (dolari/1.000dolari rezultat net)
AF/NI (%o)	100 Fortune	10,56	E&Y	6,34
			KPMG	19,25
			PwC	10,92
			Deloitte	9,77
	Black List	18,70	E&Y	18,89
			KPMG	23,06
PwC			24,06	
			Deloitte	9,59

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

ridicată, cele mai mari onorarii de audit au fost plătite către KPMG, iar cele mai mici onorarii către E&Y. Astfel, deși în cazul firmelor cu performanță financiară nivelul redus al onorariilor de audit nu ar trebui să aibă un impact semnificativ asupra calității misiunii de audit, pentru firmele cu performanță financiară scăzută se pune această problemă.

Pentru astfel de firme neperformante un nivel redus al onorariilor de audit nu ar putea acoperi cu adevărat contravaloarea serviciilor prestate de către auditor prin aplicarea procedurilor de audit pentru obținerea probelor. Insuficiența, dar și gradul redus de adecvare a probelor de audit colectate poate avea un impact negativ asupra calității misiunii auditorului și implicit asupra misiunii de audit.

În ceea ce privește cuantificarea influenței performanței financiare, exprimată printr-o serie de indicatori financiari, în urma ARLM s-au estimat parametrii celor două modele econometrice propuse în studiu. Tabelul 3 sintetizează o serie de date statistice ce caracterizează primul model econometric.

Pe baza datelor din tabelul 3 se poate determina influența performanței financiare, exprimată prin ROIC asupra ono-

rariilor de audit, exprimate prin raportul AF/NI, modelul econometric fiind de forma:

$$AF/NI_j = 21,39 - 0,82ROIC_j + \varepsilon_j$$

În acest caz, la nivelul unei firme supuse auditului financiar, variația ROIC explică 9,6% din variația onorariilor de audit (AF/NI). Pentru o firmă auditată a cărei rentabilitate a capitalului investit este zero, nivelul onorariilor de audit în raport cu rezultatul net (AF/NI) este de 21,39 dolari onorarii de audit la 1.000 dolari rezultat net. Totodată, creșterea cu 1% a nivelului rentabilității capitalului investit conduce la diminuarea onorariilor de audit în raport cu rezultatul net cu 0,82%. Se poate observa că pentru firmele cotate NYSE, creșterea nivelului de performanță financiară determină reducerea costurilor privind onorariile de audit. Acest lucru se poate explica prin riscul de audit redus pe care îl prezintă aceste firme, cu impact asupra cantității de probe de audit pe care auditorul trebuie să le culeagă pentru fundamentarea opiniei din raportul de audit.

Pentru testarea influenței indicatorilor de performanță financiară, pe grupe de performanță, asupra onorariilor de audit exprimate prin raportul AF/NI, în tabelul

4 s-au obținut o serie de date ce caracterizează cel de-al doilea model econometric propus în studiu.

În urma testării variabilelor factor sintetizate în tabelul 4 asupra onorariilor de audit (AF/NI) se poate aprecia faptul că variația indicatorilor de performanță determină 13% din variația nivelului onorariilor de audit (AF/NI).

Conform celui de-a doilea model propus în studiu, influența factorilor asupra onorariilor de audit poate fi transpusă astfel:

$$AF/NI_j = 27,73 - 0,63ROIC_j - 0,19NM_j - 8,93Status_j + \varepsilon_j$$

Pentru firmele cotate NYSE, valori nule ale ROIC și NM determină un nivel al AF/NI de 27,73% pentru firmele neperformante și de 18,77% pentru firmele performante (27,73-8,96). În ceea ce privește influența factorilor, creșterea ROIC cu 1% determină o scădere a AF/NI cu 0,63% (0,63 dolari onorarii de audit la 1.000 dolari rezultat net), iar creșterea NM cu 1% determină o diminuare a AF/NI cu 0,19% (0,19 dolari onorarii de audit la 1.000 dolari rezultat net). Se poate concluziona că firmele cotate NYSE cu reputație negativă în ceea ce privește transparența în raportarea financiară și care au performanțe financiare scăzute, înregistrează un nivel al onorariilor de audit raportat la rezultatul net cu 8,96% mai mare față de firmele performante cotate NYSE.

Deși din punct de vedere al Codului de etică al IFAC un nivel ridicat al onorariilor de audit contribuie la creșterea calității misiunii de audit, prin gradul ridicat de suficiență și adecvare a probelor de audit colectate, aceste onorarii trebuie corelate și cu opinia auditorului din cadrul raportului de audit.

Astfel, dacă pentru o firmă care prezintă toate caracteristicile uneia neperformante și netransparente în raportarea

Tabel 3 - Impactul ROIC asupra onorariilor de audit (NAF/NI)

Model	Valoare parametru	Grad de semnificație (Sig.)	Raport de determinație (R ²)
Constantă	21,39	0,00	9,6%
ROIC (%)	-0,82	0,00	

● Variabilă dependentă: AF/NI

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

Tabel 4 - Impactul ROIC, NM și al apartenenței firmelor cotate NYSE la grupe de performanță asupra onorariilor de audit (NAF/NI)

Model	Valoare parametru	Grad de semnificație (Sig.)	Raport de determinație (R ²)
Constantă	27,73	0,00	13,00%
ROIC (%)	-0,63	0,00	
NM (%)	-0,19	0,00	
Status	-8,96	0,00	

● Variabilă dependentă: AF/NI

Sursă: Prelucrări proprii în SPSS 19.0

financiară, raportul de audit nu indică o opinie cu rezerve sau nefavorabilă în ceea ce privește întocmirea și prezentarea situațiilor financiare anuale, atunci un nivel ridicat al onorariilor de audit conduce la afectarea independenței auditorului.

5. Concluzii

În cadrul studiului, pe baza rezultatelor cercetării se poate afirma că performanța financiară a firmelor supuse auditului financiar are un impact semnificativ direct asupra nivelului onorariilor de audit practicate de marile firme din Big Four.

Rezultatele analizei au condus la validarea celor două ipoteze de lucru propuse. Astfel, firmele cu performanță financiară ridicată și care se dovedesc a fi transparente în ceea ce privește raportarea financiară plătesc onorarii de audit mai mici decât firmele cu performanță financiară scăzută și care nu fac

dovada transparenței în raportarea financiară, iar creșterea performanței financiare determină diminuarea onorariilor de audit.

Firmele auditate cu un grad ridicat de performanță și transparență în raportarea financiară transmit pieței o imagine favorabilă și încredere în ceea ce privește modalitatea de pregătire a situațiilor financiare anuale. Totodată, acestea prezintă un risc de audit redus, ceea ce conduce auditorul la limitarea procedurilor de audit pentru obținerea probelor pe baza cărora se fundamentează opinia din cadrul raportului final.

Firmele neperformante și netransparente în raportarea financiară prezintă un risc ridicat de audit. Pentru acestea, auditorul trebuie să aplice proceduri de audit suplimentare în vederea obținerii probelor de audit suficiente și adecvate necesare fundamentării opiniei din cadrul raportului de audit. Procedurile de audit suplimentare atrag cu sine și noi costuri, care se vor regăsi mai apoi în

onorariile de audit facturate firmei supusă auditului.

Nu în ultimul rând, în cazul firmelor neperformante, pentru a se evita afectarea independenței (integritatea și obiectivitatea) auditorului printr-un nivel ridicat al onorariilor de audit, trebuie avută în vedere și opinia din cadrul raportului de audit. O opinie cu rezerve fundamentată de probe de audit suficiente și adecvate justifică și un nivel ridicat al onorariilor de audit, în timp ce o opinie favorabilă, fără rezerve, în ciuda existenței unor indicii privind lipsa de transparență în raportarea financiară, poate indica complicitatea auditorului și afectarea independenței acestuia.

Ca limite ale studiului se pot menționa, în primul rând, orientarea analizei și validarea ipotezelor de lucru doar pe cazul firmelor cotate NYSE, în detrimentul firmelor cotate la nivel național, la Bursa de Valori București. Motivația alegerii firmelor cotate NYSE provine din accesul facil la datele privind nivelul onorariilor de audit plătite de acestea auditorilor, ceea ce nu a fost posibil și în cazul firmelor românești.

Cu sprijinul organizațiilor profesionale, viitoarele direcții de cercetare au în vedere studiul cazuisticii românești în ceea ce privește nivelul onorariilor de audit practicate de către firmele de audit membre ale Camerei Auditorilor Financiar din România, precum și factorii determinanți ai mărimii onorariilor.

Utilizarea metodelor statistice în cadrul auditului financiar și interconectarea acestora cu analiza financiară și contabilitatea pot deschide o direcție nouă de cercetare. Această direcție își propune analiza fenomenelor economico-financiare din cadrul auditului financiar pe baza unor indicatori din analiza financiară, utilizând metode statistice și econometrice avansate, fiind numit ipotetic **auditometrie** (*auditometrics*).

Bibliografie

1. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) (2009), *Code of Professional Conduct*
2. Arens, A., Elder, R., Beasley, M. (2012), *Auditing and Assurance Services. An Integrated Approach*, 14th edition, Pearson Education
3. Bell, T. B., Landsman, W. R., Shackelford, D. A. (2001), *Auditors' perceived business risk and audit fees: Analysis and evidence*, *Journal of Accounting Research*, 39, pp. 35-43
4. Bragg, S.M. (2010), *Practitioner's Guide to GAAS 2010 Including all SASs, SSAEs, SSARs, and Interpretations*, John Wiley & Sons, New Jersey
5. Carcello, J.V., Hermanson, D.R., Neal, T.L., Riley, R. (2002), *Board characteristics and audit fees*, *Contemporary Accounting Research*, 19, pp. 365-384
6. Chersan, I.-C. (2012), *Auditul financiar de la normele naționale la standardele internaționale*, Ed. Tehnopress, Iași
7. Cobbin, Ph. E. (2002), *International Dimensions of the Audit Fee Determinants Literature*, *International Journal of Auditing*, 6, pp. 53-77
8. Federația Internațională a Contabililor (2009), *Manual de standarde internaționale de audit și control de calitate. Audit financiar 2009*, Coeditare CAFR-Editura Irecson, București
9. Federația Internațională a Contabililor (2010), *Codul etic al profesioniștilor contabili*, Editura Irecson, București
10. Fukukava, H. (2011), *Audit Pricing and Cost Strategies of Japanese Big 3 Firms*, *International Journal of Auditing*, 15, pp. 109-126.
11. Hay, D. C., Knechel, W. R., Wong, N. (2006), *Audit fees: A meta-analysis of the effects of supply and demand attributes*, *Contemporary Accounting Research*, 23, pp. 141-191
12. Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P. (2005), *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, 2nd edition, Pearson Education
13. Jaba, E. (2002), *Statistica*, ed. a 3-a, Ed. Economică, București
14. Jaba, E., Robu, I.-B. (2011), *Explorarea statistică a pieței de audit în scopul aprecierii independenței auditorului*, *Revista „Audit Financiar”* nr. 9 (6), pp. 28-36
15. Jensen, M. C. (1986), *Agency costs of free cash flow, corporate finance and takeovers*, *American Economic Review* nr. 76, pp. 323-329
16. Lyon, J. D., Maher, M. W. (2005), *The importance of business risk in setting audit fees: Evidence from cases of client misconduct*, *Journal of Accounting Research* nr. 43, pp. 133-151.
17. Neamțu, H. (2012), *Onorariile*, *Revista „Practici de Audit”* nr. 2, anul 1, pp. 3-5
18. Niemi, L. (2002), *Do firms pay for audit risk? Evidence on risk premiums in audit fees after direct control for audit effort*, *International Journal of Auditing* nr. 6, pp. 37-51
19. Nikkinen, J, Sahlström, P. (2004), *Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing?*, *International Journal of Auditing*, No. 8, pp. 253-262
20. O'Sullivan, N. (2000), *The impact of board composition and ownership on audit quality: Evidence from large UK companies*, *British Accounting Review*, Vol. 32, pp. 397-414.
21. O'Sullivan, N. (2009), *The impact of directors' and officers' insurance on audit pricing: Evidence from UK companies*, *Accounting Forum* No. 33, pp. 146-161
22. Pickett, S. (2006), *Audit Planing: a Risk-Based Approach*, John Wiley & Sons Inc, New Jersey
23. Porter, B., Simon, J., Hatherley, D. (2003), *Principles of External Auditing*, 2nd edition, John Willey & Sons LTD, West Sussex
24. Pratt, J., Stice, J. D. (October 1994), *The effect of client characteristics on auditor litigation risk judgments, required audit evidence, and recommended audit fees*, *The Accounting Review*, No. 69, pp.639-656.
25. Simunic, D. A. (Spring 1980). *The pricing of audit services: Theory and evidence*, *Journal of Accounting Research*, pp.161-190
26. Soltani, B. (2007), *Auditing: An International Approach*, Prentice Hall
27. http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/reform/regulation_en.pdf

Sistem expert pentru diagnoza ratingului bancar în etapa planificării auditului financiar

Lucian Cristian ENI*

Abstract

Expert System for the Diagnosis of Banking rating during the Financial Audit Planning Phase

The purpose of the study was the design of an expert system for the diagnostic of the banking rating based on the financial indicators` values. The expert system sets a rating (5 levels) for a Romanian bank, the rating being used by a financial auditor during the planning phase of a financial audit mission. By assessing the bank risk through rating, the financial auditor could establish more accurately the resources involved in the audit mission (budget, the size of audit team) or how spread should be the analytical procedures or the substantive tests. Basically, the research followed the main stages in the realisation of an expert system: the analysis of the problem domain and the formulation of the problem, the knowledge formalization, the conceptualisation, the implementation, the verification and the validation of the system. The research result is an expert system for auditing a bank using different financial indicators: solvability ratio, return on equity (ROE), liquidity ratio etc. To obtain this result, the author used an expert systems generator, Exsys, which permits the rapid deployment of an application. Although the expert system does not have a high level of complexity (50 production rules), it can be improved by increasing the knowledge base or by integration within other informatic system. The intention of the author was only to present a simple case study and to illustrate all the stages necessary to design an expert system that could be used in auditing. The study pointed out that the expert systems could be an important part of the computer assisted audit tools and techniques (CATTs). This type of software contribute to the improvement of the quality, the efficiency and the effectiveness of an audit mission. The future research on this topic could offer new case studies concerning the use of the expert systems for the internal or external auditing.

Key words: expert system, financial audit, computer assisted audit tools and techniques (CATTs), bank

JEL Classification: M 42

Cuvinte cheie: sistem expert, audit financiar, tehnici și instrumente de audit asistate de calculator, bancă

Introducere

Studiul are ca obiectiv proiectarea unui sistem expert pentru diagnosticarea ratingului bancar în faza planificării auditului financiar. Sistemul expert este destinat auditului financiar privind o societate comercială bancară din România. Articolul face parte dintr-un demers mai larg realizat de autor în cadrul cercetării

doctorale în domeniul sistemelor informatice de audit. Sistemele expert sunt sisteme bazate pe cunoștințe și totodată aplicații ale inteligenței artificiale (figura 1). Simularea cunoștințelor de rezolvare a problemelor și abilitățile experților umani reprezintă obiectul sistemelor expert. *Edward Feigenbaum*, un pionier în acest domeniu, descrie sistemele expert ca programe informatice inteligente care folosesc cunoștințe și proceduri de inferență

* Drd., Academia de Studii Economice București, e-mail: enicristian12@yahoo.com

pentru a rezolva probleme care sunt suficient de dificile pentru a cere expertiză umană semnificativă pentru soluționarea lor¹. Prin urmare, sistemele expert sunt mijloace artificiale folosite în scopul emulării modului în care experții dintr-un anumit domeniu rezolvă problemele.

Figura 1 - Raportul de incluziune a sistemelor expert în sistemele bazate pe cunoștințe și sistemele de inteligență artificială

Sistemele expert rezolvă diferite tipuri de probleme, ca de exemplu: probleme de planificare, probleme de clasificare, probleme de diagnoză etc. În general, problemele structurate fac obiectul soluțiilor algoritmice, iar problemele mai puțin structurate, de regulă, nu au soluții algoritmice. Sistemele expert au la bază euristica obținută prin ani de studiu și experiență, deci prin expertiză. Euristica este o metodă de studiu și de cercetare bazată pe descoperirea unor cunoștințe și fapte noi.

Feigenbaum evidențiază că faptele și euristica reprezintă cunoștințele unui sistem expert. Baza de fapte conține formularea problemei care urmează să fie rezolvată (datele problemei), precum și faptele rezultate în urma raționamentelor efectuate de motorul de inferență asupra bazei de cunoștințe. Pe de o parte, faptele sunt diseminate larg, disponibile public și general acceptate de către unii experți în domeniu. Pe de altă parte, euristicele sunt de cele mai multe ori private, regulile sunt mai puțin discutate și bazate pe judecată (ex: reguli de raționare plauzibile) care caracterizează luarea deciziilor la nivel de expert în domeniu. Nivelul de performanță al unui sistem expert este o funcție dată de mărimea și calitatea bazei de cunoștințe pe care o deține².

Există trei moduri utilizator diferite pentru un sistem expert, în contrast cu modul singular (obținerea de răspunsuri la probleme) caracteristice tipului obișnuit de sisteme³:

1. Obținerea de răspunsuri la probleme – utilizator în calitate de client;

2. Îmbunătățirea sau creșterea cunoștințelor sistemului – utilizator ca tutor;
3. Colectarea bazei de cunoștințe pentru uzul uman – utilizator ca elev.

Sistemul expert se poate comporta ca un depozit de-a lungul timpului prin acumularea cunoștințelor multor specialiști. Sistemul expert face o separare clară între baza de cunoștințe care conține ansamblul de cunoștințe generale și specializate în domeniul nostru de interes și metodele pentru aplicarea cunoștințelor generale ale problemei (euristica).

În aplicațiile informatice obișnuite este dificil de modificat aplicația deoarece cunoștințele privind problema și metodele pentru utilizarea cunoașterii nu sunt separate. În sistemul expert, programul însuși este doar un interpretor (sau un mecanism de raționare general), iar sistemul poate fi schimbat prin simpla adăugare sau eliminare a regulilor de producție din baza de cunoștințe. Prin urmare, în cazul sistemelor expert există o separare clară între metode și cunoștințe.

În mod obișnuit, aplicațiile convenționale au câteva comenzi "If...Then" aplicate în mod repetat la mii de tranzacții. Sistemele expert pot avea sute, poate chiar mii, de comenzi "If...then" aplicate la un număr mai mic de cazuri.

Literatura anglo-saxonă prezintă câteva exemple de sisteme expert dezvoltate în domeniul contabilității și auditului⁴:

- TAXADVISOR este un sistem de planificare a veniturilor individuale și a transferurilor de impozite care face recomandări pe baza portofoliului de investiții ale clientului pentru a maximiza averea clientului până la deces;
- AUDITOR este un program care evaluează bonitatea clientului în cazul unor datorii neplătite;
- EDP AUDITOR este un sistem expert bazat pe cunoștințe care asistă auditorul în evaluarea controalelor informatice dintr-un mediu informatizat;
- EXPERTTAX este un sistem care ajută auditorul în verificarea impozitelor și asigură consultanță privind impozitele;
- LOAN PROBE este un sistem care ajută auditorul să evalueze provizioanele privind pierderile din împrumuturi în misiunile de audit bancare;
- RISK ADVISOR este un sistem care ajută auditorul să evalueze riscurile de audit;
- CAPEX este un sistem care ajută auditorul să proiecteze planul de audit.

1A. Barr and E. Feigenbaum, *The Handbook of Artificial Intelligence*, Vol. I, Los Altos, CA: William Kaufmann, 1981

2 A. Barr and E. Feigenbaum, *The Handbook of Artificial Intelligence*, Vol. I, Los Altos, CA: William Kaufmann, 1981

3 <http://accounting.uwaterloo.ca/ccag/10CHAP97.htm>

4 <http://accounting.uwaterloo.ca/ccag/10CHAP97.htm>

Literatura română conține o serie de exemple de sisteme expert care pot fi utilizate în activitatea financiar-contabilă. O parte din aceste sisteme expert sunt dedicate activității de evaluare a întreprinderii (de exemplu, cartea „Sisteme expert pentru evaluarea întreprinderilor” autor: Bojan Irina Bogdana). Aceste sisteme expert pentru evaluarea întreprinderii conțin expertiză umană și baze de cunoștințe ce pot fi exploatate în domeniul auditului financiar. În plus, studii privind utilizarea sistemelor expert în auditul intern de tip continuu și în identificarea fraudei au fost publicate în edițiile anterioare ale revistei „Audit Financiar”⁵. În concluzie, literatura de specialitate română abordează parțial tema sistemelor expert care pot fi utilizate în domeniul auditului financiar, iar această temă poate fi dezvoltată în viitor prin noi studii de caz și modele de sisteme expert.

Metodologia de cercetare

La realizarea acestui articol s-au utilizat diverse metode de cercetare. În primul rând, s-a procedat la revizuirea literaturii de specialitate și a articolelor publicate privind sistemele expert și auditul financiar-bancar. În al doilea rând, s-au utilizat metoda modelării și metoda simulării sistemului expert. Pe de o parte, modelarea sistemului expert s-a realizat prin parcurgerea următoarelor etape în procesul de achiziție a cunoștințelor: analiza domeniului din care face parte problema, conceptualizarea și formalizarea sistemului expert. Modelul care oferă o descriere simplificată a sistemului s-a obținut printr-o reprezentare grafică care facilitează observarea relațiilor dintre diferite piese de cunoștințe (figura 3). Pe de altă parte, simularea sistemului expert s-a realizat prin parcurgerea etapelor de verificare și validare a sistemului expert.

Pentru realizarea studiului de caz autorul utilizează aplicația informatică: Exsys. În acest sens, sunt folosite cele trei mari componente ale unui sistem expert:

1. Baza de cunoștințe
 2. Motorul de inferență
 3. Interfața utilizator
1. **Baza de cunoștințe** a sistemului expert cuprinde baza de fapte (datele de intrare și de ieșire ale sistemului expert) și regulile de producție. Trecutul demonstrează că a existat o mutare de paradigmă de la rezolvatoarele de probleme generale către metodele de reprezentare și manipulare de cantități mari de cunoștințe ale unui anumit domeniu. Prin ur-

mare, o bază de cunoștințe este realizată în mare măsură din reguli care sunt apelate prin potrivirea de tipare.

2. **Motorul de inferență** este elementul efectiv de prelucrare în sistemul expert care, pornind de la fapte (datele de intrare), activează cunoștințele din baza de cunoștințe, construind astfel raționamente care conduc la noi fapte (datele de ieșire). În urma acțiunii motorului de inferență baza de cunoștințe se îmbogățește fie prin adăugarea unor elemente noi, fie prin modificarea celor existente. Euristica este activată de tipare (prin reguli de tip "If...then") din baza de cunoștințe. Aplicarea euristicii modifică status-ul sistemului și baza de cunoștințe, prin adăugarea sau retragerea unor reguli. Procesorul de probleme (motorul de inferență) caută regulile active și decide ce reguli să aplice pentru a obține o soluție. Pentru a avea un sistem expert eficient și efectiv trebuie căutate pentru fiecare tip de problemă euristici adecvate și scheme de inferență potrivite.
3. **Interfața Utilizator.** Interfața utilizator este modalitatea prin care utilizatorul uman interacționează cu sistemul expert, incluzând⁶:
 - Ceea ce utilizatorul vede (limbajul de prezentare)
 - Ceea ce utilizatorul poate face (limbajul de acțiune)
 - Ceea ce utilizatorul trebuie să știe (baza de cunoștințe a utilizatorului cerută)

Proiectarea unui sistem expert pentru diagnosticarea ratingului bancar în faza planificării auditului extern

A) ANALIZA DOMENIULUI DIN CARE FACE PARTE PROBLEMA ȘI FORMULAREA PROBLEMEI

Diagnosticul se constituie într-un domeniu dedicat al sistemelor expert și au fost dezvoltate numeroase sisteme comercializabile care să răspundă acestui tip de obiectiv. Sistemul expert prezentat în acest articol poate fi utilizat de auditorii externi în faza de planificare a misiunii de audit pentru o societate bancară, în scopul evaluării riscurilor cu care aceasta se confruntă.

Sistemul poate fi un instrument foarte util atunci când se stabilesc strategia generală de audit și planul de audit pentru o societate bancară.

5 Adrian Vintilescu Belciug, Daniela Coloiu (Crețu), Adriana Lupu, *Utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială în dezvoltarea auditului continuu*, revista „Audit Financiar”, anul VIII, nr. 11/2010

6 <http://accounting.uwaterloo.ca/ccag/10CHAP97.htm>

Figura 2 - Etapele dezvoltării unui sistem expert

Sistemul expert îl ajută pe auditorul extern să organizeze și să gestioneze corect misiunea de audit pentru ca aceasta să se desfășoare într-un mod eficient și eficace. Practic, prin furnizarea riscului general anticipat (rating bancar) al unei societăți bancare sistemul expert furnizează asistență în selectarea membrilor echipei misiunii, astfel încât aceștia să dispună de nivelurile adecvate de competențe (cu cât riscurile sunt mai ridicate cu atât nivelul de competență al echipei de audit trebuie să fie mai ridicat). Mai mult, în funcție de ratingul bancar stabilit de sistemul expert, auditorul extern poate determina bugetul misiunii și anvergura resurselor implicate pentru realizarea misiunii de audit.

În aplicarea sistemului expert se iau în considerare diferite riscuri : riscul de solvabilitate, riscul de lichiditate, riscul de credit etc. Ratingul băncii poate fi utilizat de auditor în determinarea pragului de semnificație sau în evaluarea capacității de a continua activitatea de către o societate bancară.

Sistemul expert de diagnosticare a ratingului bancar se bazează pe cinci componente care reflectă gradul de risc și performanțele unei bănci, în conformitate cu legislația și reglementările bancare în vigoare.

Cu ajutorul acestui sistem expert, auditorul extern dorește să își formeze o imagine de ansamblu asupra gradului de risc pe care îl prezintă societatea bancară analizată. În cazul descoperirii unei bănci cu riscuri ridicate, auditorul extern poate adapta investigațiile în realizarea misiunii de audit extern pentru descoperirea unor cazuri de fraudă, erori sau proastă gestiune a băncii. În funcție de rezultatele obținute cu ajutorul acestui sis-

tem expert, auditorul extern poate decide amplasarea testelor substanțiale și a procedurilor analitice din faza de planificare a auditului.

B) ETAPELE PROCESULUI DE ACHIZIȚIE A CUNOȘTIINȚELOR PENTRU REALIZAREA SISTEMULUI EXPERT ÎN SCOPUL DIAGNOSTICĂRII RATINGULUI BANCAR

1. Conceptualizarea este etapa care presupune determinarea pe cale rațională a relațiilor dintre diferite piese de cunoștințe elementare, cunoscând domeniul respectiv. Uneori informațiile de care dispune auditorul financiar sunt vagi, incomplete sau imprecise. Rezolvarea problemei propuse presupune utilizarea unor cunoștințe preponderent calitative și efectuarea unor judecăți de valoare care sunt dificil de utilizat în cazul unor soluții informatice convenționale. În studiul de caz prezentat auditorul face apel la cunoștințe din domenii apropiate auditului financiar, spre exemplu, analiza economico-financiară. În figura 3 sunt ilustrate relațiile dintre diferite piese de cunoștințe.

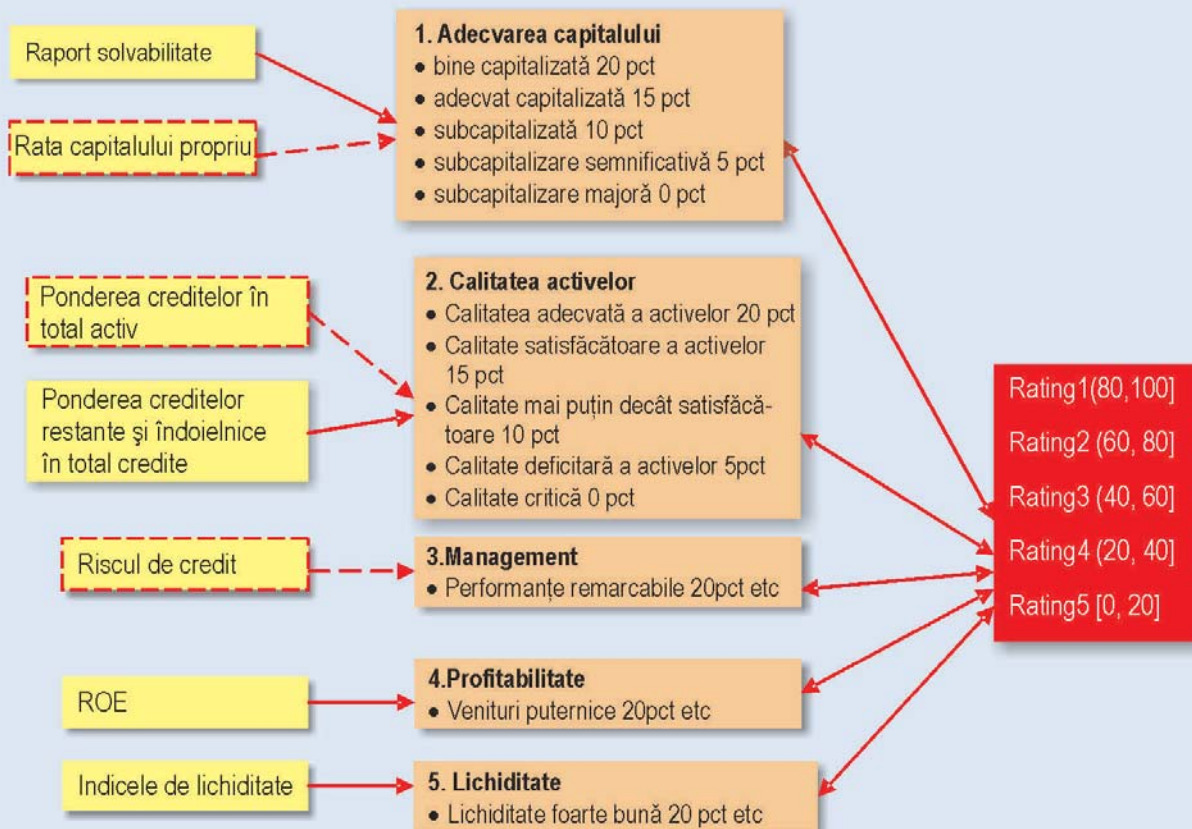
Fiecare dintre cele cinci componente (calificatori) sunt evaluate pe o scară de valori cuprinsă între 1 și 5, acordându-se un punctaj de la 0 la 20 de puncte. Cele cinci componente sunt analizate în funcție de o gamă de indicatori, pentru care sunt stabilite cinci intervale și cinci ratinguri corespunzătoare acestora.

2. Formalizarea presupune alegerea formatului de reprezentare a cunoștințelor impus de alegerea generatorului de sisteme expert. În vederea realizării sistemului expert, pentru diagnosticul ratingului bancar vom utiliza generatorul de sisteme expert Exsys. Aplicația Exsys utilizează două tipuri de fapte sau piese de cunoaștere:

a) Calificatorii sunt acele piese de cunoaștere care permit utilizatorului selectarea uneia sau mai multor valori dintr-o listă predefinită de către echipa de implementare a sistemului expert. De regulă, calificatorul ia forma unui text care se termină cu un verb. Componentele de analiză, corespunzătoare calificatorilor din sistemul expert pentru diagnosticul ratingului bancar, sunt:

1. adecvarea capitalului (C)
2. calitatea activelor (A)
3. management (M)
4. profitabilitate (P)
5. lichiditate (L)

Textul „Adecvarea capitalului este” reprezintă corpul calificatorului în timp ce „bine capitalizată”, „adecvat capitalizată” reprezintă valorile calificatorului. Așa cum se poate observa din tabelul 1, în mod asemănător sunt construite și valorile pentru ceilalți calificatori.

Figura 3 - Etapa de conceptualizare - sistemul expert pentru diagnosticarea ratingului bancar⁷

Sursă: Proiecție proprie

b) **Variabilele** permit utilizatorului introducerea unor valori numerice sau de tip șir sau pot fi preluate prin interfețe specializate sau din aplicații externe. Orice variabilă va trebui mai întâi definită și inițializată. Sistemul expert prezentat ca studiu de caz în acest articol are următoarele variabile: punctaj, rata de solvabilitate, rata rentabilității financiare, indicele de lichiditate, ponderea creditelor restante și îndoielnice în total active. De exemplu, rata rentabilității financiare este o variabilă numerică care are limita inferioară 0 și limita superioară 100. În mod asemănător sunt inițializate și celelalte variabile. Așa cum se observă, numele unei variabile se scrie între paranteze drepte și poate fi utilizată în oricare din părțile unei reguli de producție.

Exsys furnizează 6 componente atunci când este construită o **regulă de producție**:

IF (DACĂ - premisă)
 THEN (ATUNCI - concluzie 1)
 ELSE (ALTFEL - concluzie 2)
 NOTE (scurt comentariu)
 REFERENCE (referință)
 NAME (nume)

Ultimele 4 componente sunt opționale, în sensul că ele nu sunt obligatorii într-o regulă de producție; cele mai multe reguli de producție sunt de tipul "If then". Partea de IF se creează prin combinații de calificatori și valori asociate (exemplu: "adecvarea capitalului bine capitalizată"). Combinarea unor opțiuni (soluții posibile) și a unor probabilități, considerate factori de certitudine, reprezintă partea de THEN. Se pot utiliza 6 metode pentru valorile factorilor de certitudine: Yes/No, [0,10], [-100,+100], Incr/Decr, Costum Formula și Fuzzy⁸. Valoarea din stânga intervalului reprezintă incertitudine absolută.

⁷ În scopul simplificării sistemului expert, piesele de cunoștințe prezentate cu linie întreruptă nu sunt luate în considerare în studiul de caz prezentat în acest articol

⁸ www.edugal.fsea.ugal.ro/index.php/Download-document/3-PS.html

Tabel 1 - Calificatorii și valorile calificatorilor sistemului expert

Calificatori	Adecvarea capitalului este:	Calitatea activelor este:	Managementul prezintă:	Profitabilitatea prezintă:	Lichiditatea este:
Valorile calificatorilor	bine capitalizată	calitate adecvată	performanțe remarcabile	venituri puternice	foarte bună
	adecvat capitalizată	calitate satisfăcătoare	performanțe satisfăcătoare	venituri satisfăcătoare	bună
	subcapitalizată	calitate mai puțin satisfăcătoare	performanțe mai puțin satisfăcătoare	venituri care ar trebui îmbunătățite	satisfăcătoare
	subcapitalizată semnificativ	calitate deficitară	performanțe deficitare	venituri insuficiente	inadecvată
	subcapitalizată major	calitate critică	deficiențe critice în activ. managerială	volum al veniturilor mult deficitar	critică

Sursă: Proiecție proprie

Enunțurile dintr-o regulă de producție sunt fraze sau propoziții într-o limbă (română, engleză) sau **expresii matematice** (exemplu $[ROE]>8 \text{ AND } [ROE]<11$).

În general, sistemele expert sunt utilizate pentru a ajunge la o decizie, concluzie, soluție sau o recomandare. Generatorul de sisteme expert Exsys folosește pentru aceste soluții, recomandări conceptul de **"Choices"** adică opțiuni sau scopuri.

În exemplul prezentat, scopul sistemului expert este de clasificare a societății bancare având în vedere următoarele categorii de rating:

Rating 1. Băncile clasificate în această grupă sunt viabile sub toate aspectele. Orice deficiență este de natură minoră și poate fi controlată cu ușurință, în activitatea curentă, de către consiliul de administrație și conducerea executivă a băncii.

Rating 2. Băncile din această grupă au o structură de bază sănătoasă.

Rating 3. Băncile clasificate în această grupă necesită un anumit grad de preocupare din partea auditorilor externi cu privire la una sau mai multe din cele cinci componente menționate.

Rating 4. Băncile clasificate în această grupă se caracterizează, în general, prin practici ori condiții nesigure și riscante.

Rating 5. Băncile din această grupă prezintă cele mai nesatisfăcătoare și riscante practici sau condiții, au o performanță critic deficitară, adesea cu practici de administrare a riscurilor complet inadecvate în funcție de mărimea instituției.

3. Implementarea. Faptele necesare stabilirii diagnosticului ratingului bancar sunt preluate în principal din raportările financiar-contabile și prudențiale ale băncii auditate. Intervalele valorice privind indicatorii financiari au fost stabilite pornind de la standardele internaționale în materie și de la condițiile specifice sistemului bancar românesc.

REGULI PRIVIND ADECVAREA CAPITALULUI

IF:

$[RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] \geq 15$

THEN:

Adecvarea capitalului bine capitalizata

IF:

$[RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] \geq 12 \text{ AND } [RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] < 15$

THEN:

Adecvarea capitalului adecvat capitalizata

IF:

$[RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] > 8 \text{ AND } [RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] < 12$

THEN:

Adecvarea capitalului subcapitalizata

IF:

$[RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] > 5 \text{ AND } [RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] \leq 8$

THEN:

Adecvarea capitalului subcapitalizata semnificativ

IF:

$[RAP \text{ DE SOLVABILITATE}] \leq 5$

THEN:

8 www.edugal.fsea.ugal.ro/index.php/Download-document/3-PS.html

Tabel 2 - Variabilele utilizate în sistemul expert și intervalele valorice

Punctaj	Rata de solvabilitate	Rata rentabilității financiare	Indicele de lichiditate	Ponderea creditelor restante și îndoielnice în total active
20 puncte	[15,∞)	[11,∞)	[130,∞)	(-∞,2]
15 puncte	[12,15)	(8,11)	[100,130)	(2,4]
10 puncte	(8,12)	(6,8]	[90,100)	(4,6]
5 puncte	(5,8]	[4,6]	[80,90)	(6,8]
0 puncte	[0,5]	(-∞,4)	(-∞,80)	(8,∞)

Sursă: Proiecție proprie

Adecvarea capitalului subcapitalizata major

IF:

Adecvarea capitalului bine capitalizata

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+20

IF:

Adecvarea capitalului adecvat capitalizata

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+15

IF:

Adecvarea capitalului subcapitalizata

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+10

IF:

Adecvarea capitalului subcapitalizata semnificativ

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+5

IF:

Adecvarea capitalului subcapitalizata major

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+0

REGULI PRIVIND PONDEREA CREDITELOR RESTANTE ȘI ÎNDOIELNICE ÎN TOTAL ACTIVE (PCRI)

IF:

[PCRI]<=2

THEN:

Calitatea activelor calitate adecvata

IF:

[PCRI]>2AND[PCRI]<=4

THEN:

Calitatea activelor calitate satisfacatoare

IF:

[PCRI]<=6AND[PCRI]>4

THEN:

Calitatea activelor calitate mai puțin decat satisfacatoare

IF:

[PCRI]>6AND[PCRI]<=8

THEN:

Calitatea activelor calitate deficitara

IF:

[PCRI]>8

THEN:

Calitatea activelor calitate critica

IF:

Calitatea activelor calitate adecvata

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+20

IF:

Calitatea activelor calitate satisfacatoare

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+15

IF:

Calitatea activelor calitate mai puțin decat satisfacatoare

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+10

IF:

Calitatea activelor calitate deficitara

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+5

IF:

Calitatea activelor calitate critica

THEN:

[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+0

În mod asemănător sunt construite regulile de producție privind rata rentabilității financiare, indicele de lichiditate sau riscul de credit. Dacă auditorul financiar dorește să nu folosească un indicator financiar atunci când evaluează performanțele managementului băncii, ci o evaluare empirică bazată pe informațiile colectate în faza de planificare a auditului financiar, regulile de producție pot fi simplificate, așa cum se poate observa mai jos (aprecierea privind performanțele remarcabile sau mai puțin satisfăcătoare este realizată de auditor în funcție de evaluarea efectuată și informațiile colectate).

REGULI PRIVIND MANAGEMENTUL BĂNCII

IF:
Management performante remarcabile
THEN:
[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+20
IF:
Management performante satisfacatoare
THEN:
[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+15
IF:
Management performante mai putin satisfacatoare
THEN:
[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+10
IF:
Management performante deficitare
THEN:
[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+5
IF:
Management deficiente critice in activitatea manageriala
THEN:
[PUNCTAJ] IS GIVEN THE VALUE [PUNCTAJ]+0

Regulile de producție de mai jos privind realizarea scopurilor sistemului expert arată o valoare a factorilor de certitudine de 9/10, ceea ce demonstrează că avem un grad bun de certitudine a faptului că aplicația furnizează o clasificare corectă a băncilor în una din cele 5 categorii de rating (s-a utilizat intervalul [0,10] unde 0 indică o incertitudine absolută, iar 10 o certitudine absolută).

REGULI PRIVIND OBTINEREA SCOPURILOR SISTEMULUI EXPERT (CHOICES)

IF:
[PUNCTAJ]>=0 AND [PUNCTAJ]<=20
THEN:

Rating 5 - Confidence=9/10
IF:
[PUNCTAJ]>20 AND [PUNCTAJ]<=40
THEN:
Rating 4 - Confidence=9/10
IF:
[PUNCTAJ]>40 AND [PUNCTAJ]<=60
THEN:
Rating 3 - Confidence=9/10
IF:
[PUNCTAJ]>60 AND [PUNCTAJ]<=80
THEN:
Rating 2 - Confidence=9/10
IF:
[PUNCTAJ]>80 AND [PUNCTAJ]<=100
THEN:
Rating 1 - Confidence=9/10

4. Verificarea înseamnă evaluarea modelului de cunoștințe bazat pe reguli de producție prin verificarea existenței unor relații conflictuale. Verificarea relațiilor conflictuale de către aplicația Exsys se face în mod automat, pe măsura introducerii regulilor de producție în baza de cunoștințe. Nu au fost constatate relații conflictuale.

5. Validarea presupune evaluarea capacității modelului de cunoștințe de a rezolva corect problema. Pentru a testa funcționarea sistemului sunt efectuate 3 simulări, prezentate în tabelul 3.

În mod practic, sistemul expert atribuie fiecărei premise (partea de IF) un anumit punctaj, care la final va fi totalizat, astfel încât o societate bancară să fie clasată la un anumit rating.

De exemplu, în simularea 3 sistemul expert atribuie următoarele punctaje pentru:

- valoarea raportului de solvabilitate: 20 puncte

Tabel 3 - Simularea sistemului expert

Simularea 1	Simularea 2	Simularea 3
Dacă se cunoaște: Raport solvabilitate=15 Ponderea creditelor restante și îndoielnice în total active (PCRI)=22 ROE=41 Indicele de lichiditate=21 Management performanțe remarcabile Banca acumulează 60 puncte având ratingul 3	Dacă se cunoaște: Raport solvabilitate=22 Ponderea creditelor restante și îndoielnice în total active (PCRI)=4 ROE=23 Indicele de lichiditate=22 Management performanțe remarcabile Banca acumulează 75 puncte având ratingul 2	Dacă se cunoaște: Raport solvabilitate=16 Ponderea creditelor restante și îndoielnice în total active (PCRI)=1 ROE=12 Indicele de lichiditate=150 Management performanțe satisfăcătoare Banca acumulează 95 puncte având ratingul 1

Sursă: Proiecție proprie

- valoarea ponderii creditelor restante și îndoielnice în total active: 20 puncte
- valoarea ratei rentabilității financiare: 20 puncte
- valoarea indicelui de lichiditate: 20 puncte
- performanțele managementului: 15 puncte.

Ca urmare, în simularea 3 societatea bancară acumulează 95 puncte, obținând ratingul 1. Punctajele de mai sus sunt acordate în funcție de încadrarea în intervalele valorice prezentate în tabelul 2.

În urma simulărilor, nu au fost detectate erori în funcționarea sistemului, prin urmare acesta poate fi implementat.

Concluzii

Rezumând, devine clar faptul că sistemele expert pot fi o componentă importantă a tehnicilor și instrumentelor de audit asistate de calculator (CATTs), îmbunătățind prin utilizarea lor calitatea și performanțele unei misiuni de audit. Ele pot fi folosite, de exemplu, în proiectarea programelor de audit, în planificarea auditului sau în evaluarea riscului.

Trebuie să subliniem faptul că sistemului expert prezentat în acest articol ca studiu de caz nu are o complexitate foarte ridicată. Cu toate acestea, sistemul poate fi îmbunătățit prin creșterea bazei de cunoștințe sau prin integrarea acestuia în cadrul altor sisteme informatice. De exemplu, faptele sistemului expert (datele de intrare) pot proveni din alte aplicații informatice bancare, iar valorile indicatorilor financiari pot fi preluate dintr-un procesor de tabele.

Aplicația prezentată în acest articol poate fi considerat un modul de sistem expert care poate fi integrat cu alte module de sisteme expert sau poate fi integrat într-un sistem multi-expert. Uneori, integrarea se poate realiza și cu sisteme informatice inteligente de asistare a deciziilor.

Sistemele multi-expert permit cooperarea între mai multe sisteme expert. Sistemul expert corespunzător fazei de planificare a misiunii de audit poate fi integrat de exemplu cu un sistem expert care permite efectuarea procedurilor analitice sau aplicarea testelor substanțiale.

Totodată, trebuie menționat că există și o categorie de sisteme expert care funcționează în mediul online. Astfel de sisteme expert dezvoltate în mediul online pentru auditorii financiari pot deveni instrumente extrem de eficiente în realizarea muncii de audit. Ele permit colaborarea și accesul facil la resurse informatice între membrii echipei de audit. Uneori, astfel de sisteme online permit conectarea la bazele de date și sistemele entității auditate, ceea ce oferă un avantaj important comparativ cu alte sisteme informatice.

Studiul de caz a fost inițial proiectat doar pentru a ilustra modul în care un sistem expert poate să ajute un auditor atunci când își planifică misiunea de audit.

În esență, sistemul expert prezentat rezolvă o problemă de clasificare, prin care se stabilește dacă o anumită societate bancară aparține unei categorii de rating bancar (problema de clasificare presupune recunoașterea apartenenței). Pe de altă parte, sistemul expert utilizează și conceptele necesare rezolvării unei probleme de diagnoză, în sensul că autorul stabilește clar o relație de tip cauză-efect între valorile indicatorilor financiari și clasarea în una din categoriile de rating bancar.

Studiul oferă doar un model simplificat al unui sistem expert în domeniul auditului fără ca autorul să își propună ca tema să fie epuizată în mod exhaustiv. Cercetări viitoare pe această temă pot oferi noi studii de caz privind utilizarea sistemelor expert în auditul extern și/sau auditul intern.

Având în vedere că munca auditorilor are la bază expertiza acumulată de aceștia de-a lungul timpului, devine clar faptul că sistemele expert pot constitui un instrument important în captarea acestei expertize și valorificarea ei cu ajutorul tehnologiei informaționale.

Deciziile, soluțiile, recomandările sau concluziile oferite de sistemele expert pot fundamenta cu rigurozitate rezultatele unei misiuni de audit sau pot oferi ajutor auditorilor în realizarea muncii de audit.

Bibliografie

- Airinei, Dinu, *Sisteme expert în activitatea financiar-contabilă*, Ed. Junimea, Iași, 1997
- Barr, A. and Feigenbaum, E., *The Handbook of Artificial Intelligence*, Vol. I, Los Altos, CA: William Kaufmann, 1981
- Bogdan, Ioan, *Tratat de management financiar-bancar*, Editura Economică, București, 2002, pag. 863
- Bojan, Irina Bogdana, *Sisteme expert pentru evaluarea întreprinderilor*, Editura Dual Tech, 2000
- Dedu, Vasile, *Gestiune și audit bancar*, Editura Mondon, București, 2003 pag. 250
- Vintilescu Belciug, Adrian; Coloiu (Crețu), Daniela; Lupu, Adriana, *Utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială în dezvoltarea auditului continuu*, revista „Audit Financiar”, anul VIII, nr. 11/2010
- www.edugal.fsea.ugal.ro/index.php/Download-document/3-PS.html
- <http://accounting.uwaterloo.ca/ccag/10CHAP97.htm>

Model privind discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar

Eugeniu ȚURLEA* & Mihaela MOCANU**

Abstract

Model on the Independence Gap in Financial Audit

Following the financial scandals from the beginning of the XXIst century and the effects of the financial crisis, the perception of the public on the financial audit profession and on the independence of auditors are two topics that come again to the attention of practitioners, regulators and researchers. Consequently, the present research aims at developing a model on the independence gap in financial audit, by parity of reasoning with the models already developed in the literature on the expectation gap in the field of financial audit. Using a methodological approach from the area of constructivism, authors present the evolution of the notion of "expectation gap", investigate the history of the main expectation gap models and present their own model regarding the differing perceptions on the independence in auditing.

Key words: *financial audit, fees, independence, financial dependence*

JEL Classification: L14, L84, M42

Cuvinte cheie: *audit financiar, onorarii, independență, dependență financiară*

Introducere

În ultimii ani, imaginea profesiei de auditor financiar în percepția publicului larg a avut de suferit ca urmare a crizei economico-financiare, pe de-o parte, și a scandalurilor bilanțiere de la începutul secolului al XXI-lea, pe de altă parte. Discrepanța dintre așteptările publicului și performanțele efective ale auditorului financiar, așa cum au fost percepute de public, s-a accentuat mai mult ca niciodată. La declanșarea crizei economico-financiare, auditorului financiar i s-a im-

putat, spre exemplu, faptul că nu a raportat indiciile lipsei de validitate a principiului continuității activității la entitățile auditate. De asemenea, cerințele de etică și cu precădere cea referitoare la independența auditorului au revenit în prim-planul discuțiilor purtate de practicieni, legiuitori și cercetători.

Prezentul articol își propune să dezvolte aceste două subiecte redevenite actuale: discrepanțele de percepție asupra auditorului financiar ("expectation gap") și independența auditorului financiar. În spiritul demersului de cercetare constructivist, autorii și-au pro-

pus dezvoltarea unui model cu privire la discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar ("independence gap model").

Articolul este structurat după cum urmează: prima secțiune descrie abordarea metodologică a autorilor; a doua secțiune prezintă evoluția noțiunii de "expectation gap"; a treia investighează istoricul principalelor modele privind „expectation gap”, iar a patra prezintă modelul propus de autori privind discrepanțele de percepție asupra independenței în audit. Articolul se încheie cu secțiunea de concluzii.

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: eturlea@yahoo.com

** Dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: mihaela.g.mocanu@gmail.com

Abordare metodologică

Obiectivul științific al prezentului articol este de a dezvolta un model cu privire la discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar ("independence gap model"), prin analogie cu modelele deja existente în literatura de specialitate cu privire la discrepanțele de percepție asupra auditorului ("expectation gap"). Acestui obiectiv științific i se subsumează o abordare metodologică de tip constructivist. Demersul de cercetare constructivist are drept obiectiv să explice realitatea, elaborând o reprezentare a realității, o construcție bazată pe o realitate care necesită explicații și analize. Validarea rezultatelor obținute astfel este dată de relevanța acestor rezultate, de forța explicativă a construcției obținute (Ionașcu, 2007). În spiritul acestui demers, autorii prezentului articol au întreprins următorii pași pentru îndeplinirea obiectivului științific stabilit: s-a revizuit literatura de specialitate internațională privitoare la noțiunea de "expectation gap", s-au analizat modelele privind "expectation gap" dezvoltate de-a lungul timpului de către cercetători și s-a elaborat un model propriu referitor la discrepanțele de percepție asupra independenței în auditul financiar.

Evoluția noțiunii de „expectation gap”

Auditul financiar este unul dintre domeniile în care este folosită uzual sintagma „expectation gap”. Aceasta desemnează în general o diferență între două puncte de referință, de regulă discrepanța dintre așteptări și realitatea percepută. În contextul auditului financiar, noțiunea a fost pentru prima dată utilizată de către Liggio (1974), citat de Block (2011, p. 17). Acesta definea

„expectation gap” ca fiind „[...] differing expectation levels as to both the quality and the standard of the accounting profession’s performance and what it is expected to accomplish”. Așadar, controversele de percepție în cadrul auditului sunt generate – potrivit lui Liggio – de discrepanța dintre așteptările publicului larg, pe de-o parte, și exercitarea efectivă a profesiei de auditor financiar, pe de altă parte. Noțiunea de „expectation gap” a fost abordată la nivel internațional de numeroși autori, astfel încât, în prezent, există variate definiții și perspective asupra acestei noțiuni, care se abat de la definiția prezentată inițial de Liggio. Sintetizând aceste definiții, se pot identifica mai multe tipuri de discrepanțe ce pot fi desemnate în general ca „expectation gap” sau care sunt considerate o componentă a „expectation gap”.

În primul rând, Block (2011, p. 23-25) distinge între cinci definiții ale noțiunii de „expectation gap”: discrepanțele generate de așteptări nejustificate, discrepanțele generate de reglementări, discrepanțele în materie de performanță, discrepanțele în materie de percepție și discrepanțele generate de percepția de sine a profesiei. Acestea sunt prezentate în următoarele paragrafe, în conformitate cu viziunea lui Block (2011, p. 23-25).

Discrepanțele generate de așteptări nejustificate se referă la diferența dintre așteptările pe care publicul larg le are față de auditorul financiar și nu pot fi îndeplinite și așteptările pe care acesta ar fi îndreptățit să le aibă. Această discrepanță provine cel mai adesea din faptul că publicul larg înțelege și cunoaște în mod deficitar prevederile legale cu privire la aria de responsabilitate a auditorului financiar.

Discrepanțele generate de reglementări constau în diferența dintre așteptările îndreptățite la adresa auditului financiar și cerințele legislației sau profesiei. Cu alte cuvinte, există o discre-

panță între ceea ce îi este solicitat auditorului financiar să facă, prin lege sau standarde profesionale, și ceea ce poate fi pretins în mod justificat de la un audit financiar.

Discrepanțele în materie de performanță constau în diferența dintre cerințele legislației și ale profesiei și exercitarea efectivă a sarcinilor aferente auditului financiar. Astfel, poate exista o diferență între nivelul de performanță dorit de reglementări și nivelul de performanță real al auditorului financiar. Cauzele unei astfel de diferențe pot fi încălcările voite sau nevoite ale cadrului legislativ de către auditor și/sau faptul că cerințele impuse sunt nejustificate.

Discrepanțele în materie de percepție se referă la diferența dintre exercitarea efectivă a profesiei și modul în care publicul larg percepe exercitarea sarcinilor profesionale. Această diferență poate fi rezultatul unei percepții deformate a publicului cu privire la profesia de auditor financiar.

Nu în ultimul rând, noțiunea de „expectation gap” cuprinde și modul în care profesia însăși se percepe pe sine și rolurile care îi sunt atribuite. În acest context, pot apărea diferențe și între **percepția de sine a profesiei** de auditor financiar și percepția publicului larg și a legiuitorilor asupra ei. De asemenea, dacă înțelegerea pe care auditorul financiar o are asupra rolului său se concretizează în acțiunile sale, definiția aceasta este similară cu cea privitoare la discrepanțele în materie de performanță. Dacă în schimb auditorii financiari tind spre auto-idealizare, potențialele discrepanțe în materie de performanță dispar total sau parțial.

În ceea ce privește **așteptările legate de rolurile auditorului**, Doll (2000, p. 44-45) subliniază **câteva puncte importante în care apar diferențe între percepția auditorului și percepția altor factori interesați** de rezultatul auditului, precum investitori sau legiuitori.

Spre exemplu, diferențe de percepție apar: în privința obligației auditorului de a proba corectitudinea și conformitatea contabilității companiei auditate; în privința preocupării acestuia de a descoperi toate acțiunile frauduloase; în privința griii acestuia ca firma auditată să funcționeze eficient; în privința responsabilității acestuia de a certifica viitoarea capacitate de supraviețuire a companiei-client ș.a. Aceste responsabilități pe care publicul le vrea îndeplinite nu sunt considerate și de profesie ca intrând în atribuțiile sale.

Bahr (2003, p. 12) distinge diverse **relații între cele cinci definiții diferite ale noțiunii de „expectation gap”** prezentate mai sus. În primul rând, așteptările publicului larg influențează reglementările în materie de audit financiar. Așteptările publicului încorporează, printre altele, nevoi ale societății. Dacă aceste nevoi evoluează și se modifică, atunci se modifică și așteptările privitoare la auditul financiar. Dacă aceste noi așteptări sunt considerate îndreptățite de legiuitori și profesie, normele de audit financiar sunt adaptate. Prin urmare, reglementările în materie de audit financiar sunt dinamice și sunt influențate de modificările așteptărilor.

În al doilea rând, există o conexiune directă între normele de audit și îndeplinirea efectivă a sarcinilor de audit. Profesia contabilă își desfășoară activitatea în funcție de reglementările existente. Presupunând că auditorii financiari cunosc și acceptă normele legale și profesionale, distanța dintre cerințele impuse prin reglementări și executarea efectivă a acestor cerințe de către auditori se diminuează. Nu în ultimul rând, se poate identifica o relație între îndeplinirea efectivă a sarcinilor aferente auditului financiar și percepția publicului asupra îndeplinirii acestor sarcini.

De regulă, publicul larg nu poate cunoaște complet modul în care auditorul financiar se achită de datoriile profesionale. Doar cazurile unui comporta-

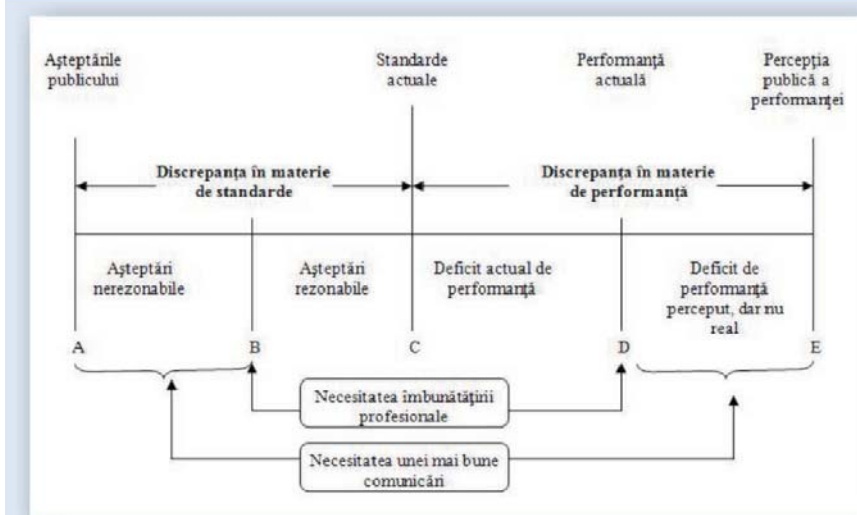
ment care contravine principiilor fundamentale ale profesiei de auditor financiar devin adeseori publice, chiar dacă numai parțial.

Istoricul principalelor modele privind „expectation gap”

De-a lungul timpului au fost elaborate mai multe modele în ceea ce privește „expectation gap”. Un astfel de model este cel al **Comisiei Macdonald**, prezentat de Bahr (2003, p. 52) (figura 1). Acesta definește noțiunea în sens restrâns ca fiind discrepanța dintre ce se așteaptă și ce se poate aștepta în mod justificat. În cadrul modelului Comisiei Macdonald, noțiunea este lărgită, fiind separată în patru componente. Drept criterii de delimitare, pe lângă așteptări și percepții, se apelează și la normele legale sau profesionale (punctul C), prestația efectivă a profesiei (punctul D) și un criteriu teoretic de separare a așteptărilor îndreptățite sau neîndreptățite (punctul B).

Aplicând aceste criterii de delimitare, rezultă patru componente: (1) așteptări nejustificate; (2) așteptări rezonabile; (3) deficite efective de performanță și (4) un deficit de performanță perceput, dar nu efectiv. Componenta „discrepanța în materie de standarde” se compune la rândul său din așteptările atât justificate, cât și nejustificate (punctele de la A la C). Acestea se referă la așteptări care depășesc standardele actuale. În mod similar, componenta „discrepanța în materie de performanță” se compune la rândul său din deficite de performanță efective și doar percepute. Un alt model relevant pentru prezenta discuție este modelul lui Porter (1990). Potrivit lui Bahr (2003, p. 55), acesta înțelege noțiunea de „expectation gap” ca diferența între ceea ce așteaptă publicul larg de la auditorul extern și prestația auditorului, așa cum este ea percepută de către public. Referința la percepții este făcută explicit de către Porter, accentuând importanța pe care le-o acordă prin însăși denumirea aleasă pentru „expectation gap”: „audit expectation-performance gap”. Și Porter (1990), citat de Bahr (2003, p. 55),

Figura 1 - Modelul privind „expectation gap” elaborat de comisia Macdonald

Sursă: Bahr (2003), p. 52

separă „expectation gap” în mai multe componente, respectiv discrepanța dintre așteptările de la un auditor și așteptările rezonabile (Reasonableness Gap) și discrepanța dintre așteptările rezonabile și performanța percepută (Performance Gap). Aceasta se desparte în continuare în standarde de audit deficitare (Deficient Standards) și performanță deficitară în executarea auditului (Deficient Performance).

Pentru separarea acestor trei componente, Porter (1990) folosește două criterii: sarcinile existente ale auditorului și sarcinile așteptate în mod rezonabil. Sarcinile existente pot fi deduse din analiza legilor și reglementărilor emise de profesie, în timp ce sarcinile așteptate a fi îndeplinite se pot determina cu dificultate, prin generarea de costuri suplimentare. După cum se observă în figura 2, așteptările îndreptățite delimitează standardele deficitare de așteptările nejustificate. Relația dintre aceste două componente este următoarea: dacă așteptările îndreptățite sunt implementate, așteptările nerezonabile se diminuează și simultan cresc standardele deficitare.

Prin așteptări îndreptățite, justificate, Porter înțelege acele așteptări compati-

bile cu rolul social al auditorului și care prezintă un raport acceptabil costuri-beneficii. În ceea ce privește compatibilitatea cu rolul auditorului, viabilitatea unui astfel de criteriu poate fi pusă la îndoială. Un motiv ar fi faptul că rolul auditorului financiar se află în permanentă schimbare, în funcție de schimbările din plan economic, social și politic, iar obiectivul unei discuții a noțiunii de „expectation gap” este tocmai de a conduce la o evoluție a rolului auditorului și a sarcinilor sale concrete.

Behr (1996) a dezvoltat un alt model în materie de controverse de percepție asupra auditului financiar. Aspectul de noutate adus de acest model este faptul că pentru discrepanța de tip „expectation gap”, responsabili nu sunt doar auditorii financiari, ci și cei care întocmesc situațiile financiare, respectiv compania auditată. Și acest model conține mai multe componente, după cum urmează:

- „**performance gap**”, discrepanță generată de o performanță care lasă de dorit a celor responsabili cu situațiile financiare și/sau a auditorului financiar;
- „**communication gap**”, discrepanță cauzată de dificultățile de a pre-

zenta într-un raport de audit scurt niște situații și aprecieri complexe, precum și dificultățile în raportarea companiilor;

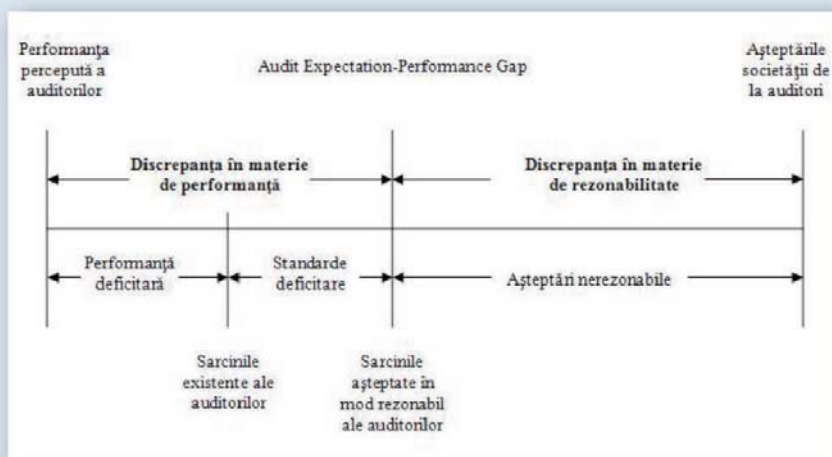
- „**overexpectation gap**”, discrepanță care apare dacă există așteptări false cu privire la posibilitățile raportării, respectiv cu privire la audit. Modalitatea de a elimina o astfel de componentă este clarificarea și informațiile obiective, factuale.
- „**accounting gap**”, discrepanță ce provine din insuficiența raportării firmei auditate sau din aplicarea eronată a conceptelor contabile.

Punctul forte al acestui model este faptul că ia în considerare o conexiune, de altfel foarte strânsă și evidentă, dintre contabilitate și auditul financiar. Este un fapt cunoscut că neregularitățile din sfera contabilității se răsfrâng inevitabil și asupra auditului financiar.

Cauza este că se poate ca așteptările cu privire la viziunea fidelă pe care o oferă situațiile financiare să fie proiectate de utilizatorii lor și asupra auditului financiar.

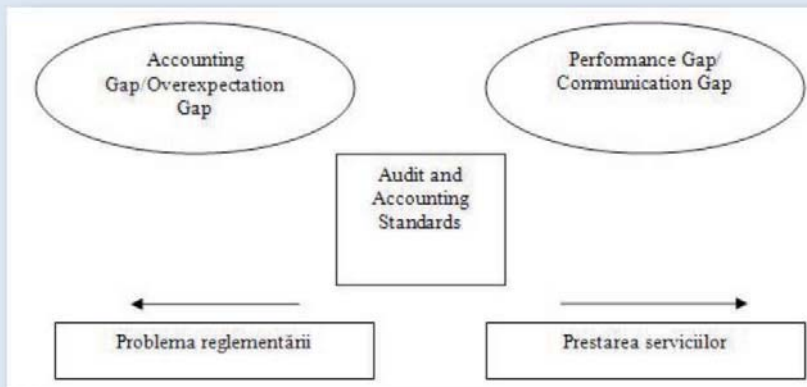
Un alt model, cel dezvoltat de Heering (2000) – citat de Bahr (2003, p. 60) – în materie de „expectation gap”, are la bază următoarea definiție a „expectation gap”: diferența dintre așteptările utilizatorilor opiniei de audit și aria de responsabilitate stabilită legal pentru auditul financiar. Modelul este fundamentat pe diferențierea dintre așteptări rezonabile și așteptări nejustificate. Perspectiva acestuia diferă de cea a altor autori prin modul în care înțelege rezonabilitatea așteptărilor. Astfel, pentru Heering (2000), o așteptare rezonabilă nu este definită prin raportul costuri-beneficii, ci prin faptul că se regăsește în reglementările legale sau normele profesionale. Premisa unei astfel de înțelegeri este faptul că aceste reglementări reflectă așteptările publicului larg în ansamblul său. Implicit, orice așteptare care depășește reglementările

Figura 2 - Modelul privind „expectation gap” elaborat de Porter

Sursă: Bahr (2003), p. 56

Figura 3 - Modelul privind „expectation gap” elaborat de Behr

Sursă: Behr (1996), p. 540

(deci așteptările publicului) nu își poate găsi justificare.

Pe baza acestei distincții dintre așteptările justificate și cele nejustificate, Heering (2000) discută despre discrepanță justificată și discrepanță nejustificată. Cea dintâi apare în situația în care așteptările sunt orientate către cerințele din normele legale și profesionale, pe când discrepanța nejustificată este generată de așteptări ce depășesc sarcinile stabilite prin lege sau de către corpul profesional. Figura 4 sintetizează modelul prezentat.

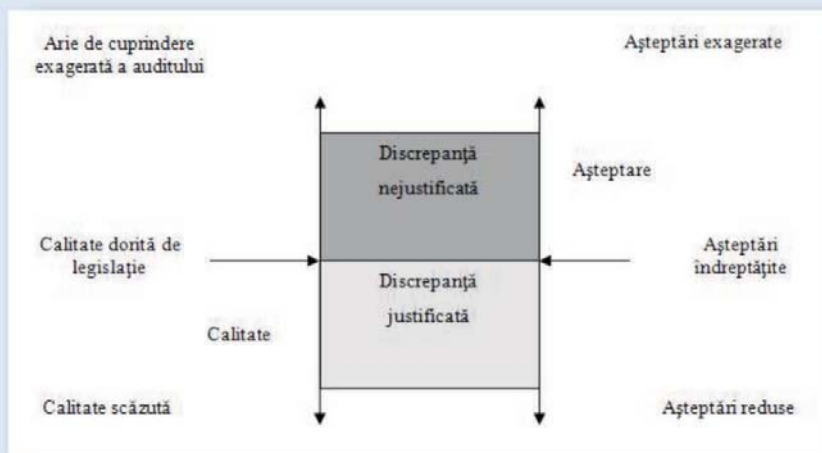
Model propus privind discrepanțele de percepție asupra independenței în audit

Independența auditorului a fost considerată cheia de boltă a auditului financiar încă din primele zile ale profesiei (Jelinek și Jelinek, 2010). Wright și Booker (2010) subliniază că indepen-

dența este fundamentul funcției de atestare. Cu toate acestea, pe cât de importantă este noțiunea de independență în auditul financiar, pe atât este de dificil de definit și cuantificat. Falk et al. (1999) definește auditorul independent ca fiind acela ale cărui preferințe cu privire la alternativele de raportare financiară nu sunt afectate de preferințele managementului. Tot din perspectiva relației între auditor și compania auditată, independența este definită ca fiind capacitatea de a rezista la presiunea exercitată de client (Knapp 1985). Similar, Maury (2000) precizează că independența este definită drept calitatea de a fi liber de influențe, persuasiune sau părtinire, presupune a fi obiectiv. În general, literatura de specialitate definește independența prin utilizarea de termeni la fel de imprecisi și cu înțeles apropiat, precum: obiectivitate, nepărtinire, integritate și imparțialitate.

Codul Etic al Profesioniștilor Contabili emis de IESBA face distincția între independența de spirit (la nivel mental) și independența în aparență (de fapt). Pe de-o parte, este esențial ca auditorul să dețină **independența de spirit**, definită ca starea de spirit care permite emiterea unei opinii fără a fi afectat de influențe care compromit judecata profesională și care permite individului să acționeze cu integritate, să exercite obiectivitate și scepticism profesional. **Independența de spirit** reprezintă componenta independenței care nu poate fi observată și demonstrată din exterior. În același timp, auditorul trebuie să evite faptele și situațiile care sunt atât de importante încât o terță parte informată și rezonabilă care cunoaște toate informațiile relevante, inclusiv măsurile de protecție aplicate, ar concluziona în mod rezonabil că integritatea, obiectivitatea sau scepticismul profesional al firmei sau al unui membru al echipei de asigurare au fost compromise. Aceasta este **independența în aparență**, com-

Figura 4 - Modelul privind „expectation gap” elaborat de Heering

Sursă: Bahr (2003), p. 61

ponenta independenței care poate fi observată și demonstrată din exterior.

Așadar, reglementările etice obligă auditorul financiar să fie independent (componenta internă a independenței), dar și să pară independent în ochii publicului (componenta externă a independenței). Cum independența de spirit aparține de lumea interioară a auditorului financiar, de sistemul de gândire, de percepțiile, de valorile, de procesele sale decizionale, ceea ce poate fi observat și probat rămâne componenta externă a independenței – constând în esență în relațiile financiare și personale ale auditorului cu societatea-client.

Într-adevăr, Codul Etic al Profesioniștilor Contabili emis de IESBA abundă în recomandări și interdicții din această sferă. Secțiunea 290 „Independență – Misiuni de audit și revizuire” identifică diferite amenințări la adresa independenței, cum ar fi: deținerea de interese financiare directe sau interese financiare indirecte semnificative în societatea-client (290.104), deținerea de către planul de pensii al unei firme a unui interes financiar indirect semnificativ într-un client de audit (290.107), deținerea unei funcții de conducere în clientul de audit de către o rudă apropiată a unui membru al echipei de audit (290.128), un împrumut sau o garanție pentru un împrumut luat(ă) de un membru al echipei de audit sau de către o rudă apropiată a acestuia sau de către firmă de la un client de audit care este o bancă sau o instituție similară (290.118) etc. Toate acestea sunt aspecte palpabile, care pot fi verificate în mod real.

Cu toate acestea, există și posibilitatea ca auditorul financiar să acționeze în exercitarea mandatului său cu deplină nepărtinire, chiar și în cazul în care intervin una sau mai multe dintre circumstanțele selectate anterior din Codul Etic. Cu alte cuvinte, deși independent în spirit, el poate fi perceput de o terță parte externă ca nefiind indepen-

dent. Într-o astfel de situație se poate discuta despre o discrepanță între realitate și modul în care este percepută respectiva realitate, mai precis despre o discrepanță de percepție asupra independenței în audit (numită în cadrul prezentei cercetări „independence gap”). În prezenta secțiune, autorii elaborează un model referitor la discrepanțele de percepție asupra independenței în audit, pentru o mai bună conștientizare de către auditor, legiuitori și publicul larg a riscului existenței unor astfel de discrepanțe cu efect negativ asupra imaginii profesiei de audit.

Analizând definiția noțiunii de „expectation gap” și cele mai importante modele care au fost dezvoltate de-a lungul timpului, se pot extrage următoarele puncte de referință pe care se fundamentează demersul de delimitare a diferitelor discrepanțe anterior prezentate:

- așteptările justificate ale publicului la adresa auditorului financiar;
- așteptările nejustificate ale publicului la adresa auditorului financiar;
- sarcinile curente ale auditorului financiar, stabilite de reglementări;
- percepția auditorului financiar asupra propriului rol;
- percepția publicului cu privire la performanța auditorului;
- performanța efectivă a auditorului;
- calitatea raportării financiare a companiei-client;
- calitatea comunicării din partea auditorului financiar și a entității auditate.

În opinia noastră, considerăm că definiția sintagmei de „expectation gap” și modelele aferente pot fi aplicate și la domeniul mai restrâns al independenței auditorului financiar. Aceasta deoarece controversile de percepție asupra auditului (respectiv „expectation gap”) se referă la percepția asupra cerințelor la adresa auditorului în ansamblul lor, iar cerința independenței reprezintă o sub-

mulțime a mulțimii cerințelor formulate la adresa auditorului financiar. În plus, și în cazul independenței se pune problema unei independențe în fapt, efective și a unei independențe în aparență, percepute.

Așadar, putem considera că independența este o sub-componentă a „expectation gap”. Așa cum există o discrepanță între așteptările publicului și realitate cu privire la rolul și performanța auditorului, tot așa poate exista o diferență între așteptările sau percepțiile publicului cu privire la independență și independența reală, efectivă a auditorului financiar. Și în acest caz poate exista o diferență între condițiile în care auditorul se percepe pe sine independent și condițiile în care publicul înțelege conceptul de independență. De asemenea, poate exista o discrepanță între reglementările în materie de independență și modul în care sunt înțelese și/sau pot fi puse efectiv în practică de către auditorii financiari.

Pe baza discrepanțelor menționate și având în vedere că independența, mai mult decât rolul general al auditorului, poate fi considerată un joc al percepțiilor, propunem crearea unui model privitor la independență, pe baza analogiei dintre controversile de percepție privind independența („independence gap”) și controversile de percepție privind auditorul în general („expectation gap”). În vederea elaborării acestui model, primul pas este identificarea criteriilor necesare pentru delimitarea diferitelor discrepanțe care compun ceea ce se va numi în continuare „independence gap”.

Astfel, prin analogie cu reperele identificate din prezentarea modelelor privind „expectation gap” elaborate de Comisia Macdonald, Porter, Behr și Heering, propunem următoarele criterii de delimitare:

- așteptările justificate ale publicului cu privire la independența auditorului financiar;

- așteptările nejustificate ale publicului cu privire la independența auditorului financiar;
- cerințele în materie de independență stabilite prin reglementările existente în prezent;
- percepția auditorului financiar asupra propriei independențe;
- percepția publicului cu privire la independența auditorului;
- independența efectivă a auditorului;
- tipul opiniei de audit emise;

S-a ținut cont și de tipul opiniei de audit emise, pornind de la premisa că emiteria unei opinii cu rezerve sau paragrafe explicative este un indiciu clar pentru public că auditorul a rezistat eventualei presiuni din partea managementului de a emite o opinie pe placul acestuia, prin urmare se poate considera că, măcar aparent, auditorul a fost independent în exercitarea misiunii. De asemenea, s-a inclus drept criteriu de delimitare și percepția auditorului asupra propriei independențe. Motivul acestei alegeri este faptul că independența poate fi considerată și un proces moral-cognitiv, în sensul că auditorul financiar este o ființă umană cu emoții, convingeri, prejudecăți și un anumit nivel de dezvoltare morală, de care adesea nu este conștient în procesul decizional, percepându-se ca fiind complet obiectiv. Prin urmare, diferențele dintre independența percepută de auditorul financiar și independența sa în fapt pot fi semnificative.

Pornind de la criteriile de delimitare anterior propuse, sugerăm în continuare următoarele componente ale „independence gap”, prin analogie cu componentele prezentate în modelele elaborate de Comisia Macdonald, Porter, Behr și Heering:

- **„independență compromisă în fapt”**: diferență între reglementările curente în materie de independență și independența efectivă a auditorului financiar; aceasta indică faptul că

în realitate auditorul financiar s-a abătut de la normele existente privitoare la acest principiu etic.

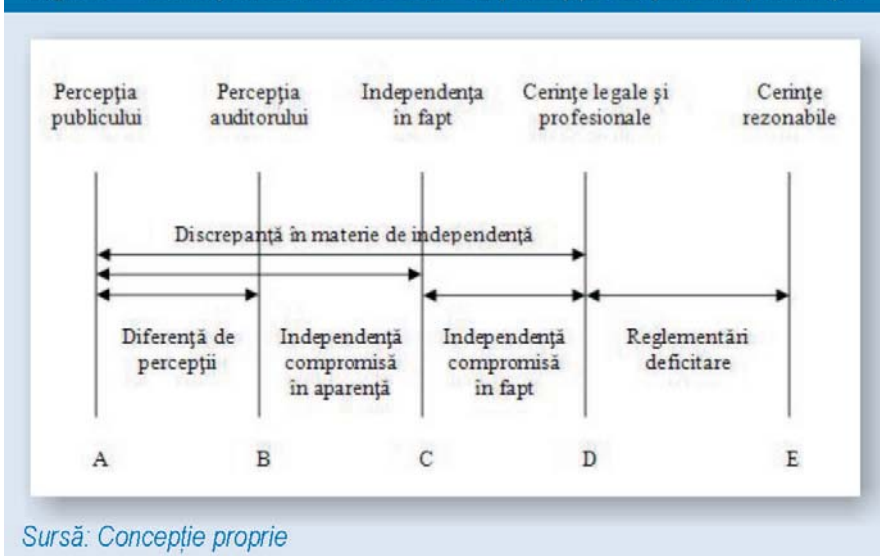
- **„independență compromisă în aparență”**: discrepanță dintre independența în fapt a auditorului și o compromitere a independenței percepută de către public, însă care de fapt nu are corespondent în realitate;
- **„reglementări deficitare”**: diferență dintre cerințele cu privire la independența stabilite de reglementările în vigoare și cerințele care ar putea fi impuse în mod rezonabil în materie de independență a auditorului financiar; această diferență poate avea ca sursă și faptul că există tendința de a privi independența ca pe o imposibilitate, ca pe un deziderat de neatins ce nu poate fi, în fapt, cuprins în niște reglementări;
- **„diferență de percepții”**: discrepanța dintre percepția auditorului financiar asupra propriei independențe și percepția publicului larg asupra independenței sale;
- **„independență îndeplinită în aparență”**: diferența dintre independența în fapt a auditorului, care este

compromisă, și percepția pozitivă, dar eronată, a publicului asupra independenței auditorului; o cauză pentru o astfel de percepție poate fi, după cum s-a explicat anterior, o opinie cu rezerve sau paragrafe explicative sau refuzul de a emite o opinie.

Figura 5 prezintă modelul elaborat de autori în materie de „independence gap”, adică în materie de controverse de percepție asupra independenței auditorului financiar. Modelul prezintă avantajul că sistematizează principalele diferențe de percepție asupra principiului etic al independenței, diferențe care pot avea drept consecințe: o imagine distorsionată asupra profesiei de auditor financiar; afectarea bunei sale reputații; neclaritate cu privire la cerințele efective legislației și ale profesiei în materie de independență și cu privire la care ar trebui să fie, în mod rezonabil, aceste cerințe etc.

Punctele A, B, C, D, E reprezintă criteriile de delimitare a discrepanțelor și desemnează următoarele aspecte: A: percepția publicului larg asupra independenței auditorului financiar; B: percepția auditorului financiar asupra propriei independențe; C: independența în

Figura 5 - Model privind controversele de percepție asupra independenței

fapt a auditorului financiar; D: cerințele stabilite de legislație și profesie cu privire la independență; E: cerințele care ar putea fi impuse în mod rezonabil în materie de independență.

În opinia noastră, există două variante alternative privitoare la relațiile dintre acestea, după cum urmează:

(1) $A < B < C < D < E$ sau

(2) $A < B > C$ și $C < D < E$.

Aceste relații determină, de altfel, întregul design al modelului din figura 5. Prima inegalitate se poate explica astfel: percepția publicului larg asupra independenței auditorului financiar (A) este mai puțin favorabilă decât percepția auditorului financiar asupra propriei independențe (B); aceeași percepție (A) este, de asemenea, mai puțin favorabilă în raport cu realitatea, respectiv în raport cu independența în fapt, efectivă a auditorului (C); la rândul său, independența în fapt este imperfectă, conceptul de independență fiind în mare

parte un deziderat dificil de atins în practică, astfel că cerințele stabilite de legislație și profesie (D) nu sunt îndeplinite complet; aceste cerințe (D) sunt o submulțime a cerințelor care ar putea fi impuse în mod rezonabil în materie de independență.

În al doilea caz, toate relațiile se păstrează, cu excepția relației dintre percepția publicului și cea a auditorului. Astfel, modelul ia în considerare și cazul fericit și mai puțin întâlnit, dar totuși posibil, în care percepția publicului asupra independenței auditorului este mai favorabilă decât independența în fapt a auditorului financiar.

Se pornește de la premisa că asimetria informațională dintre publicul larg și auditor poate funcționa și în favoarea bunului renume al auditorului financiar, nu doar în detrimentul acestuia, cum s-a întâmplat în cazul scandalurilor bilanțiere de la începutul secolului al XXI-lea sau în cazul crizei economico-

financiare declanșată în jurul anului 2008. Deoarece acest al doilea caz este mai puțin probabil, el nu este prezentat în reprezentarea grafică a modelului.

Concluzii

Utilitatea acestui model privind „independence gap” constă în: (1) a explica diferențele de percepții care apar în contextul discuției despre independența auditorului financiar, (2) a contribui la o mai bună înțelegere a presiunilor și interacțiunilor din mediul de audit cu impact asupra independenței profesionistului contabil și (3) a contribui la evoluția reglementărilor privitoare la independență. Modelul dezvoltat se remarcă prin noutate și originalitate, dat fiind faptul că este concepția personală a autorilor și rezultatul eforturilor de analiză și sinteză a literaturii de specialitate în această arie.

Bibliografie

- Bahr A. (2003), *Vertrauen in Wirtschaftsprüfer. Konzeptioneller Bezugsrahmen für eine realwissenschaftliche Theorie der Erwartungslücke*, Deutscher Universitäts-Verlag
- Behr G. (1996), *Expectation Gap – Rolle der Rechnungslegung*, Der Schweizer Treuhänder 7-8, p. 539-546, disponibil online la http://www.aca.unisg.ch/behrr/Publikationen/ST_7-8_1999.pdf
- Block C. (2011), *Die Performance Gap des Abschlussprüfers*, Gabler Verlag, Wiesbaden;
- Doll R. (2000), *Wahrnehmung und Signalisierung von Prüfungsqualität*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Falk H., Lynn B., Mestelman S., Shehata M., 1999, *Auditor independence, self-interested behavior and ethics: some experimental evidence*, Journal of Accounting and Public Policy 18, p. 395-428;
- Heering, D. (2000), *Die Prüfung IAS-konformer Konzernabschlüsse: Besonderheiten vor dem Hintergrund der Erwartungslücke bei der Abschlussprüfung*, Lang, Frankfurt am Main u. a. 2000, zugl. Diss. Universität Innsbruck 2000, citat în Bahr A. (2003), *Vertrauen in Wirtschaftsprüfer. Konzeptioneller Bezugsrahmen für eine realwissenschaftliche Theorie der Erwartungslücke*, Deutscher Universitäts-Verlag;
- Ionașcu, I. (2007), *Epistemologia contabilității*, Editura Economică, București;
- IFAC (2010), *Codul Etic al Profesioniștilor Contabili*, București, Editura Irecson;
- Jelinek R., Jelinek K., 2010, *From clear to complicated: Buying and selling accounting services post Sarbanes-Oxley*, Business Horizons, 53, p. 511–522;
- Knapp, M. (1985), *Audit conflict: An Empirical Study of the Perceived Ability of Auditors to Resist Management Pressure*, The Accounting review, Vol.60, No.2, April, pp: 202-211. citat în Salehi M., Mansoury A., Azary Z. (2009), *Audit Independence and Expectation Gap: Empirical Evidences from Iran*, International Journal of Economics and Finance, February 2009, Vol. 1, No. 1;
- Liggio, C.D. (1974). *The Expectation Gap: The Accountant's Legal Waterloo*, Journal of Contemporary Business, Vol.3, No.3, pp: 27-44, citat în Block C. (2011), *Die Performance Gap des Abschlussprüfers*, Gabler Verlag, Wiesbaden.
- Maury M., 2000, *A Circle of Influence: Are All the Stakeholders Included?*, Journal of Business Ethics 23, p. 117–121;
- Porter, B. A. (1990), *The Audit Expectation-Performance Gap and the Role of External Auditors in Society*, New Zealand, citat în Bahr A. (2003), *Vertrauen in Wirtschaftsprüfer. Konzeptioneller Bezugsrahmen für eine realwissenschaftliche Theorie der Erwartungslücke*, Deutscher Universitäts-Verlag.
- Wright C., Booker Q. (2010), *The effects of a cooling-off period on perceived independence of external auditors: A study in the nonpublic regulatory environment*, Research in Accounting Regulation 22, 47–51;

Determinarea unui scoring al practicilor de audit financiar în cazul firmelor listate la BVB, în contextul guvernantei corporative

Cristina BOȚA-AVRAM*

Abstract

Determining a Relevant Scoring of External Audit Practices on Companies Listed on Bucharest Stock Exchange, in the Context of Corporate Governance

The present study is the result of a more complex research activity which intends to bring the spotlight for both, theoreticians and practitioners, a detailed analysis over the audit practices used by major companies listed on Bucharest Stock Exchange (BSE), in the context of corporate governance. For developing such a study, there have been taken into account the existing international and national trends about the critical need to address the audit function from a trilateral perspective (external audit, internal audit, audit committee) in the context of corporate governance. The main idea underlying the developing of this study is based on a potential methodology used to determine a scoring of audit practices in the area of corporate governance. Based on the information disclosed by the entities listed at BSE it was determined a possible scoring for audit practices for each of the three audit pillars: external audit, internal audit and audit committee. The main scientific objective of this first study, of a series of three separate studies, is to determine an appropriate scoring for external audit practices used by major companies listed on BSE. By presenting an overview of the main conclusions resulting from this study, the author hopes to stimulate further research and to initiate constructive and fruitful debates when speaking about the good audit practices that should be considered for ensuring good corporate governance.

Key words: *corporate governance, financial audit, financial audit practices, financial auditor's independence, scoring of external audit practices*

JEL Classification: *M40, M42, M21, M14*

Cuvinte cheie: *guvernanta corporativă, audit financiar, practici de audit financiar, independența auditorului, scoring al practicilor de audit*

* Lect. univ. dr., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, Departamentul de Contabilitate și Audit, email: cristina.botaavram@econ.ubbcluj.ro

Introducere

Asigurarea unei bune guvernanțe corporative și bunele practici care ar trebui adoptate în acest sens au captat interesul unui număr tot mai mare de specialiști, atât teoreticieni, cât și practicieni, această recunoaștere a semnificației în contextul actual fiind generată de suita diverselor scandaluri financiare, ce au afectat mediul economic-financiar în ultima decadă, cum ar fi Enron, WorldCom, Adelphia și Parmalat, care au contribuit într-un mod negativ la diminuarea încrederii în capacitatea și independența, nu doar a auditorilor implicați, dar inclusiv a profesiei contabile în ansamblul ei¹. Dificultățile mediului economic actual sunt puternic influențate de consecințele actualei crize economice și financiare, care imprimă contextului economic european o volatilitate accentuată, fiind generată o nevoie imperioasă de a asigura acele măsuri care să genereze un anumit grad de stabilitate a sistemului financiar, una dintre aceste importante priorități fiind adoptarea acelor măsuri și practici care să contribuie la asigurarea unei bune guvernanțe corporative².

În acest spectru al provocărilor de a construi un cadru eficient de guvernanță corporativă, un rol semnificativ este atribuit auditorului financiar (extern), care datorită poziției sale și a responsabilităților pe care le are, plecându-se de la premisa că el deține o bună cunoaștere a regulilor contabile aplicabile și anumite criterii de independență asigurate, poate să contribuie la

oferirea unor garanții rezonabile pentru investitori cu privire la eficiența cu care managementul gestionează situația economică și financiară a companiilor³.

În vederea asigurării cadrului necesar pentru o eficiență guvernanță corporativă, **analiza practicilor de audit financiar și evaluarea acestora, în acest context, este cu atât mai relevantă cu cât se are în vedere responsabilitatea primordială a auditorului financiar care, prin opinia sa, trebuie să ofere un nivel de asigurare rezonabil asupra imaginii fidele a situațiilor financiare și asupra faptului că practicile și politicile contabile ale companiei sunt verificate și certificate**⁴.

Semnificația bunelor practici de audit, în sfera activității de supraveghere și guvernanță corporativă, în vederea asigurării stabilității financiare este recunoscută și la nivelul Uniunii Europene, dovadă fiind raportul emis de Comisia Europeană⁵, în care se stipulează rolul auditului financiar de a asigura „veridicitatea sănătății financiare” a tuturor companiilor, având în vedere că „**robustețea auditului este esențială pentru restabilirea siguranței și a încrederii în piață, contribuind la protecția investitorilor și la reducerea costului de capital al companiilor**”⁶.

Metodologia cercetării științifice

Studiul de față se înscrie în seria unor studii dedicate dezvoltării unei analize

de detaliu a practicilor de audit, în general și a celor de audit financiar în special, în sfera guvernanței corporative.

Principalul obiectiv științific al acestui studiu este acela de a determina un scoring al practicilor de audit financiar utilizate de către cele mai importante companii listate la Bursa de Valori București.

În acest scop, pe baza unei documentări riguroase din literatura de specialitate internațională și națională a fost selectată o sumă de criterii care ar trebui avute în vedere la delimitarea unor bune practici de audit financiar, urmărind alcătuirea unui posibile metodologii de determinare a unui scoring a acestor practici de audit financiar și care, în final, să permită **obținerea unei viziuni de ansamblu asupra calității practicilor de audit financiar în cadrul companiilor de pe piața de capital autohtonă**.

Pentru realizarea dezideratului științific propus, s-au parcurs următoarele etape intermediare în fundamentarea acestui studiu științific:

- Documentarea riguroasă a literaturii de specialitate, internațională și națională, pentru a identifica principalele recomandări și criterii necesare a fi avute în vedere în alcătuirea unui ansamblu de bune practici de audit financiar în contextul guvernanței corporative;
- Alcătuirea unui scoring, pe baza unei metodologii, prezentată în

1 Okpara, J.O. (2011), *Corporate governance in a developing economy: barriers, issues and implications for firms*, Corporate Governance Journal, Vol.11, No.2, pp.184-199.

2 Kirkpatrick, G. (2009), *The corporate Governance Lessons from the Financial Crisis*, Financial Market Trends, ISSN 1995-2864, OECD; Reddy, Y.R.K. (2009), *The ethics of corporate governance*, International Journal of Law and Management, Vol.51, no.1, 2009, pp.17-26.

3 Fraser, I. & Pong, C., (2009), *The future of external audit function*, Managerial Auditing Journal, Vol. 24 No. 2, pp. 104-113

4 Sikka, P. & Filling, S. & Liew, P. (2009) - *The audit crunch: reforming auditing*, Managerial Auditing Journal, 2009, Vol. 24 No. 2, pp. 135-155;

5 Comisia Europeană (2010), *Green paper-Audit policy: lessons from the crisis*, October, 2010, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/market/consultation2008/summary_report_en.pdf

6 Idem 5

cadrul Tabelului nr.1, unde sunt detaliate principalele elemente componente ale scoringului, în funcție de care vor fi evaluate practicile de audit financiar;

- Selectarea entităților care vor fi incluse în studiu - entitățile listate la categoria I la BVB;

- Analiza rapoartelor anuale pe exercițiul financiar 2011, a rapoartelor de audit financiar, precum și a altor informații privind governanța corporativă disponibile pe site-ul entităților incluse în studiu;

- Evaluarea practicilor de audit ale entităților de la categoria I, prin

atașarea unui scoring al practicilor de audit financiar pe baza metodologiei de analiză determinată în prealabil și prezentată în cadrul Tabelului nr.1;

- Analiza și interpretarea datelor obținute

Tabel 1 - Alcătuirea scoringului pentru evaluarea practicilor de audit financiar în contextul governanței corporative

Element component al scoringului	Valoarea atașată	Min.	Max
Auditarea situațiilor financiare cu aplicarea standardelor internaționale de audit (ISA)	0 – Raportul auditorului financiar (statutar) nu stipulează aplicarea standardelor internaționale de audit în desfășurarea muncii de audit 1 – Raportul auditorului financiar (statutar) stipulează aplicarea standardelor internaționale de audit în desfășurarea muncii de audit	0	1
Certificarea scrisă a independenței auditorului financiar extern	0 - Auditorul financiar extern nu întocmește o declarație scrisă (raport) asupra respectării criteriilor de independență 1 - Auditorul financiar extern întocmește o declarație scrisă (raport) asupra respectării criteriilor de independență și prezintă acest raport Consiliului de Administrație/ Comitetului de Audit sau Adunării Generale a Acționarilor	0	1
Monitorizarea independenței auditorului financiar extern	0 - Independența auditorului financiar extern nu este monitorizată (confirmată) de către Consiliul de Administrație/ Comitetul de Audit. 1 - Independența auditorului financiar extern este monitorizată (confirmată) de către Consiliul de Administrație/ Comitetul de Audit.	0	1
Existența unor criterii pentru asigurarea independenței auditorului financiar extern	0 – Nu se specifică nici un fel de criteriu necesar a se respecta privind asigurarea independenței auditorului extern 1 – dacă se solicită unul din următoarele criterii: • Aplicarea principiului rotației auditorului, fără a se preciza o perioadă minimă • Aplicarea principiului rotației auditorului, după o anumită perioadă de timp (de regulă între 5-7 ani) • Aplicarea principiului rotației auditorului, după un anumit număr de misiuni de audit	0	1
Furnizarea unor servicii de consultanță de către auditorii financiari externi	0 - Nu este stipulată interdicția privind furnizarea unor servicii de consultanță de către auditorul financiar extern aceleiași entități careia i-a auditat situațiile financiare 1 - Este interzisă furnizarea unor servicii de consultanță de către auditorul financiar extern aceleiași entități careia i-a auditat situațiile financiare	0	1
Posibilitatea angajării viitoare a auditorului financiar extern în cadrul entității careia i-au fost auditate situațiile financiare	0 - Nu este stipulată interdicția ca un auditor financiar extern să ocupe în perspectiva imediat viitoare o poziție de management, sau de alt tip în cadrul companiei auditate 1 - Este interzis ca un auditor financiar extern să ocupe în perspectiva imediat viitoare o poziție de management sau de alt tip în cadrul companiei auditate	0	1

Element component al scorului	Valoarea atașată	Min.	Max
Selecția auditorului financiar extern	0 – Nu se specifică nici un fel de criteriu necesar a se respecta privind selecția auditorului extern 1 – dacă se aplică una din următoarele variante: • Auditorul financiar extern este propus/recomandat de către Comitetul de audit/Consiliul de Administrație (în cazul companiilor cu structură unitară) sau Comitetului de Audit/Consiliului de Supraveghere (în cazul companiilor cu structură dualistă) și este votat de către acționari în cadrul Adunării Generale a Acționarilor • Auditorul financiar extern este propus și votat de către acționari în cadrul Adunării Generale a Acționarilor. • Auditorul financiar extern este propus de către managementul executiv și votat în cadrul Adunării Generale a Acționarilor.	0	1
Rolul și responsabilitățile auditorului financiar extern	0 – Nu se specifică nici unul dintre elementele care alcătuiesc rolul și responsabilitățile auditorului extern 1 – dacă auditorul extern îndeplinește cel puțin una dintre următoarele responsabilități: • Furnizarea unui nivel de asigurare rezonabil asupra imaginii fidele și corecte reflectată de situațiile financiare în conformitate cu un referențial determinat. • Raportează managementului executiv asupra deficiențelor constatate pe parcursul activității de audit. • Auditează raportul managementului (administratorilor) pentru a vedea dacă este în concordanță cu situațiile financiare și exprimă o opinie în raportul de audit. • Verificarea aplicării politicilor de remunerare a managerilor. • Participarea la ședințele Adunării Generale a Acționarilor în calitate de auditor financiar extern. • Auditorul extern trebuie să informeze membrii Consiliului de Administrație sau ai Adunării Generale a Acționarilor asupra implicării de orice tip în activități ilegale sau fraude a vreunui membru al managementului executiv. • Raportează asupra eficienței managementului riscului în cadrul companiei. • Evaluează sistemul de control intern din perspectiva funcției financiar-contabile.	0	8
Furnizorul de servicii de audit financiar extern	0 - numele auditorului financiar extern nu este făcut public. 1 - numele auditorului financiar este publicat în cadrul raportului de audit financiar	0	1
Opinia de audit	0 - Raportul de audit conține o opinie modificată (cu rezerve, opinie contrară, imposibilitatea exprimării unei opinii), iar argumentele unei astfel de opinii nu sunt prezentate în cadrul raportului de audit financiar 1 - Raportul de audit conține o opinie modificată (cu rezerve, opinie contrară, imposibilitatea exprimării unei opinii), iar argumentele unei astfel de opinii sunt prezentate în cadrul raportului de audit financiar. 2 - Raportul de audit conține o opinie fără rezerve.	0	2
Comunicarea concluziilor auditului financiar	0 - Modul de comunicare a concluziilor auditului financiar extern nu este făcut public. 1 - Concluziile auditului financiar extern sunt de regulă raportate directoratului (în cazul companiilor cu structură dualistă) sau Consiliului de Administrație (în cazul companiilor cu structura unitară) 2 - Concluziile auditului financiar extern sunt, de regulă, raportate Comitetului de Audit/Consiliului de Supraveghere (în cazul companiilor cu structură dualistă) sau Comitetului de audit / Consiliului de Administrație (în cazul companiilor cu structură unitară), dar și managementului executiv.	0	2

Element component al scoringului	Valoarea atașată	Min.	Max
Taxe de audit	0 - Taxele de audit nu sunt prezentate public în cadrul raportului anual. 1 - Taxele de audit sunt prezentate public în cadrul raportului anual.	0	1
Furnizarea de servicii non-audit companiei auditate	0 - Nu sunt furnizate informații privind natura și valoarea serviciilor non-audit furnizate de către auditorul financiar statutar 1 - Au fost furnizate servicii non-audit, iar valoarea serviciilor non-audit este mai mare decât valoarea serviciilor de audit financiar, însă natura acestor servicii non-audit nu este detaliată 2 - Au fost furnizate servicii non-audit, iar valoarea serviciilor non-audit este mai mare decât valoarea serviciilor de audit financiar, însă natura acestor servicii non-audit este detaliată 3 - Au fost furnizate servicii non-audit, iar valoarea serviciilor non-audit este mai mică decât valoarea serviciilor de audit financiar, însă natura acestor servicii non-audit nu este detaliată 4 - Au fost furnizate servicii non-audit, iar valoarea serviciilor non-audit este mai mică decât valoarea serviciilor de audit financiar, însă natura acestor servicii non-audit este detaliată 5 - Nu au fost furnizate servicii non-audit aceleiași companii ale cărei situații financiare au fost auditate.	0	5
Relația dintre auditul extern și comitetul de audit	0 - Auditorul financiar extern nu participă la întâlnirile Comitetului de Audit, ori acest lucru nu este precizat în cadrul rapoartelor anuale. 1 - Auditorul financiar extern participă la întâlnirile Comitetului de Audit, în prezența managementului executiv. 2 - Auditorul financiar extern participă la întâlnirile Comitetului de Audit, fără a fi prezent managementul executiv.	0	2
TOTAL SCORING PRACTICI DE AUDIT EXTERN ÎN CONTEXTUL GUVERNANȚEI CORPORATIVE		0	28

Sursă: Proiecție a autoarei

Prezentarea datelor incluse în studiu

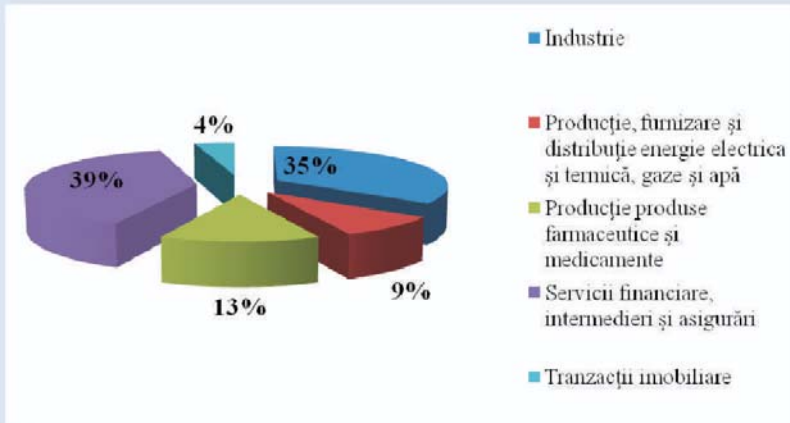
În fundamentarea acestui studiu, în vederea evaluării practicilor de audit financiar în contextul național, s-a procedat la alcătuirea unui eșantion de entități, compus din totalul celor 25 de entități listate la categoria I în cadrul Bursei de Valori București. Argumentul principal în delimitarea eșantionului de societăți incluse în studiu pleacă de la premisa că se dorește o evaluare a practicilor de audit financiar utilizate de către entitățile românești, cele mai relevante, prin raportare la un set determinat de practici și recomandări desprinse din literatura națională, dar mai ales internațională.

Pentru a fi inclusă în categoria I de listare la BVB, o entitate trebuie să îndeplinească anumite criterii de performanță economică și financiară, motiv pentru care se poate desprinde ideea că aceste entități listate la categoria I ar trebui să aibă cele mai bune practici de audit financiar în sfera guvernancei corporative, iar o evaluare a acestora ar permite creionarea unei imagini de ansamblu asupra modului în care se înțelege rolul auditului financiar în asigurarea unei bune guvernance corporative. Din totalul celor 25 de entități listate la BVB la categoria I, două societăți nu furnizează informații suficiente pe site-ul lor sau rapoartele anuale pe ultimul exercițiu financiar 2011 nu au fost disponibile la data culegerii datelor pentru analiză (iunie 2012).

Pe cale de consecință, din totalul de 25 entități, au fost luate în considerare 23 de entități, ale căror informații disponibile pe site-urile lor au permis determinarea unui scoring adecvat al practicilor de audit financiar în acord cu metodologia în prealabil stabilită. În cadrul Figurii nr.1 este prezentată o distribuție a acestor entități pe domenii principale de activitate, ponderile semnificative fiind deținute de entitățile cu activitate în domeniul industriei și în cadrul serviciilor financiare, intermediari și asigurări.

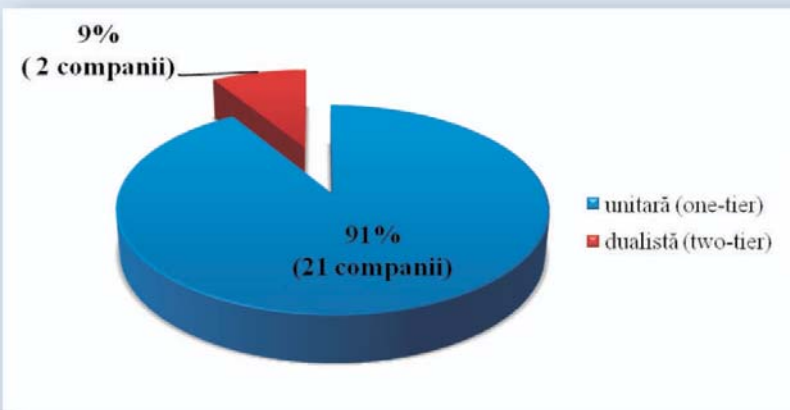
Un alt element luat în considerare a fost dat de structura de conducere adoptată de către cele 23 de entități incluse în studiu, având în vedere că adoptarea unei structuri unitare (one-tier) sau

Figura 1 - Sectorul de activitate al firmelor listate la categoria I, BVB și incluse în studiu

Sursă: Proiecție a autoarei

Figura 2 - Structura de conducere a entităților incluse în studiu

Sursă: Proiecție a autoarei

dualiste (two-tier) pot influența în mod semnificativ cadrul de guvernanță corporativă existent în interiorul fiecărei entități, precum și practicile de audit financiar, care au menirea de a-și aduce aportul la eficientizarea modului de conducere al acestora, respectând principiile de guvernanță corporativă. În Figura

nr.2 se poate observa structura predominantă adoptată în conducerea entităților din eșantionul selectat, 21 de companii având o structură de conducere unitară, care presupune că administrarea societății este realizată de către Consiliul de Administrație, care îndeplinește atât rolul unui organ de

conducere, cât și rolul unui organ de supraveghere⁷ și doar 2 companii care au adoptat modelul de conducere dualist, pentru care administrarea entității se realizează atât de către Directorat, cât și de către Consiliul de Supraveghere, iar Directoratul joacă rolul organului de conducere, în timp ce Consiliul de Supraveghere îndeplinește funcția unui organism de monitorizare și supraveghere⁸.

În ceea ce privește „**Declarația de guvernanță corporativă**”, din totalul entităților analizate toate cele 23 de entități au disponibilă pe site-ul lor Declarația „Aplici sau Explici”, a cărei completare este recomandată de Codul de guvernanță corporativă emis de BVB în anul 2009.

La nivelul entităților din România, necesitatea publicării unei astfel de declarații în cadrul rapoartelor anuale ale entităților listate la BVB a fost un proces destul de anevoios, având în vedere că, pentru exercițiile financiare 2008-2009, doar o singură entitate a fost constantă în publicarea voluntară a acestei declarații.

Un progres semnificativ din acest punct de vedere se remarcă din anul 2010 încoace, când la nivelul conducerii entităților listate la BVB se conștientizează relevanța unei astfel de declarații pentru fundamentarea procesului decizional al investitorilor, dovadă că pentru exercițiul financiar 2011 toate cele 23 de entități analizate și-au publicat pe pagina de internet declarația prin care și-au arătat conformitatea/neconformitatea cu prevederile și recomandările Codului de guvernanță corporativă

⁷ În conformitate cu Legea societăților comerciale nr.31 din 16 noiembrie 1990, privind societățile comerciale, republicată în Monitorul Oficial nr.143/02.03.2012, cu toate modificările și completările ulterioare, **Subsecțiunea I – Sistemul unitar.**

⁸ În conformitate cu Legea societăților comerciale nr.31 din 16 noiembrie 1990, privind societățile comerciale, republicată în Monitorul Oficial nr.143/02.03.2012, cu toate modificările și completările ulterioare, **Subsecțiunea II – Sistemul dualist.**

emis de BVB în ultima sa variantă în anul 2009.

Mai mult decât atât, din totalul de 23 de entități, 97% (22 de entități) au disponibil și au publicat un regulament propriu privind asigurarea unui cadru de guvernare corporativă eficient la nivelul entității, în timp ce **doar pentru o singură entitate din cele 23 conformitatea cu prevederile codului de guvernare corporativă a fost evaluată în ultimii 3-5 ani de către un evaluator extern, iar concluziile acestei evaluări externe sunt disponibile în cadrul raportului anual publicat pe pagina de internet a entității.**

Având în vedere metodologia stabilită pentru determinarea unui scoring al practicilor de audit financiar, scorul maxim, sau altfel spus, cele mai bune practici de audit financiar în acord cu algoritmul stabilit ar fi însemnat un scor total atașat acestor practici de audit de maxim 28 de puncte.

În cadrul Tabelului nr.2 se poate observa însă că, în urma analizei datelor

cuprinse în rapoartele anuale ale entităților și corelate cu declarația de guvernare corporativă și regulamentul propriu de guvernare corporativă, pentru toate entitățile incluse în studiu, cel mai mare scoring obținut în urma evaluării practicilor de audit financiar este de 18 puncte, ceea ce permite extragerea unei prime concluzii, și anume: practicile de audit financiar ale entităților listate la categoria I la BVB în contextul guvernării corporative mai necesită unele îmbunătățiri, dacă ar fi să ne raportăm la un sistem de evaluare constituit din principalele recomandări și criterii existente în literatura de specialitate internațională cea mai recentă.

O distribuție pe domenii de activitate a acestui scoring de evaluare a practicilor de audit financiar pentru toate cele 23 de entități incluse în studiu și prezentată în cadrul Tabelului nr.2 relevă faptul că cel mai mare scoring al practicilor de audit financiar predomină în sfera entităților care activează în domeniul serviciilor financiare, de intermediere și de asigurări, iar cel mai slab scor în evalu-

area practicilor de audit financiar este obținut de către societățile cu obiect principal de activitate în servicii privind tranzacțiile imobiliare și în producția produselor farmaceutice și de medicamente.

Încercând și o analiză a acestui scoring în evaluarea practicilor de audit financiar în aria guvernării corporative și din perspectiva **structurii de conducere**, în Tabelul nr.3 este prezentată o distribuție a scoring-urilor obținute, ținând cont de structura de administrare a societății, unitară sau dualistă, iar cele două societăți din totalul eșantionului care au adoptat ca formă de administrare pe cea dualistă înregistrează un nivel al scoringului apropiat de cel maxim aferent eșantionului de societăți analizate.

În cadrul paragrafului următor se va proceda la o analiză mai detaliată pentru a identifica acele secțiuni din cadrul acestor practici de audit financiar pentru companiile analizate, care au fost punctate nefavorabil.

Tabel 2 - Distribuția pe domenii de activitate a scoringului în evaluarea practicilor de audit financiar în contextul guvernării corporative

Scoring total al practicilor de audit financiar	Domeniu de activitate al entităților analizate					Total
	Industrie	Producție, furnizare și distribuție energie electrică și termică, gaze și apă	Producție produse farmaceutice și medicamente	Servicii financiare, intermediari și asigurări	Tranzacții imobiliare	
9					4,3%	4,3%
11	13,0%		8,7%			21,7%
12	4,3%		4,3%	4,3%		13,0%
13	4,3%					4,3%
15	4,3%			8,7%		13,0%
16	4,3%	4,3%		8,7%		17,4%
17	4,3%			4,3%		8,7%
18		4,3%		13,0%		17,4%
Total	34,8%	8,7%	13,0%	39,1%	4,4%	100,0%

Sursă: Proiecție a autoarei

Tabel 3 - Distribuția pe modelul de administrare a entității (unitar sau dualist) a scorului în evaluarea practicilor de audit financiar în contextul guvernanței corporative

Scoring total al practicilor de audit financiar		Structura conducere		Total	
		Unitara (one-tier)	Dualista (two-tier)		
Scoring	9	No.	1	0	1
		% of Total	4,3%	0%	4,3%
	11	No.	5	0	5
		% of Total	21,7%	0%	21,7%
	12	No.	3	0	3
		% of Total	13,0%	0%	13,0%
	13	No.	1	0	1
		% of Total	4,3%	0%	4,3%
	15	No.	3	0	3
		% of Total	13,0%	0%	13,0%
	16	No.	3	1	4
		% of Total	13,0%	4,3%	17,4%
	17	No.	1	1	2
		% of Total	4,3%	4,3%	8,7%
	18	No.	4	0	4
		% of Total	17,4%	0%	17,4%
Total		No.	21	2	23
		% of Total	91,3%	8,7%	100,0%

Sursă: Proiecție a autoarei

Discuții asupra rezultatelor studiului realizat

Înainte de a proceda la prezentarea rezultatelor analizei de detaliu, este important de reliefat că, în alcătuirea scorului, criteriile avute în vedere nu s-au limitat doar la cerințele prevăzute de Codul de guvernanță corporativă emis de Bursa de Valori București (BVB) pentru entitățile românești listate la BVB, ci s-a încercat să se înglobeze o sumă de criterii și recomandări ce au fost identificate la nivelul practicii internaționale, îndeosebi cele europene, inclusiv o analiză atentă a codurilor de guvernanță corporativă de la nivel european. Acesta este și motivul pentru care criteriile din scoring exced cerințele privind informațiile ce trebuie publicate. **Acest scoring a încercat să înglo-**

beze bune practici și nu doar acele cerințe informaționale minime prevăzute de lege pentru că, în opinia autoarei, nu întotdeauna cadrul legal reușește să înglobeze exhaustiv cele mai bune practici în materie.

În cele ce urmează, procedând la o analiză de detaliu, pe elemente componente ale scorului, în conformitate cu algoritmul stabilit anterior, se va încerca evidențierea punctelor „nevralgice” în ceea ce privește practicile de audit financiar, corelate cu principiile unei bune guvernanțe corporative, în speranța că astfel, poate, s-ar lansa un punct de pornire în inițierea unor dezbatere concrete asupra îmbunătățirilor care sunt necesare la nivelul practicilor de audit financiar din mediul economic românesc, raportat la cerințele unui cadru corespunzător de guvernanță corporativă.

Câteva dintre **punctele slabe ale practicilor de audit financiar în sfera guvernanței corporative** pentru entitățile analizate sunt date de următoarele:

- În ceea ce privește elementul de scoring - **certificarea scrisă a independenței auditorului financiar extern**, doar 8 entități din totalul celor 23 au obținut scorul maxim, pentru celelalte 15 entități nefiind precizat în mod clar dacă este sau nu confirmată în scris, printr-o declarație emisă de către auditorul financiar, independența sa în realizarea activității sale.
- Referitor la **existența unor criterii pentru asigurarea independenței auditorului financiar extern**, doar 3 entități au obținut un scor favorabil, din informațiile analizate reieșind că se solicită **aplicarea principiului rotației auditorului, fără a se pre-**

Odată cu conștientizarea a ceea ce trebuie să însemne Comitetul de audit, vom asista treptat și la o rafinare a practicilor de audit financiar în contextul guvernantei corporative

ciza o perioadă minimă, în timp ce pentru celelalte 20 de entități analizate nu se specifică nici un criteriu concret care să urmărească asigurarea independenței auditorului extern.

- La nivel internațional, este tot mai frecvent întărită recomandarea ca firma de audit care oferă servicii de audit financiar (statutar) să nu fie aceeași cu firma care oferă și servicii de consultanță, deoarece suprapunerea celor două perspective din punct de vedere al auditorului extern îi poate periclita condițiile de asigurare a independenței auditorului. Urmărind și punctarea elementului de scoring privind **furnizarea unor servicii de consultanță de către auditorii financiari externi**, pentru toate cele 23 de entități incluse în studiu, scorul acordat a fost minim, deoarece pentru niciuna dintre entitățile analizate **nu este stipulată interdicția privind furnizarea unor servicii de consultanță de către auditorul financiar extern aceleiași entități căreia i-a auditat situațiile financiare**.

- O altă recomandare, existentă îndeosebi la țările cu un sistem legal de origine germanică, este ca în contextul guvernantei corporative să existe anumite restricții cu privire la **posibilitatea angajării viitoare a auditorului financiar extern în cadrul entității căreia i-au fost auditate situațiile financiare**, cum ar fi interzicerea ocupării unor anumite funcții în administrarea societății, pe o perioadă dată de timp. Din totalul celor 23 de entități, doar pentru 2 este prevăzută în mod explicit interdicția ca auditorul financiar extern să ocupe în perspectiva imediat viitoare o poziție de management sau de alt tip în cadrul companiei auditate.
- În ceea ce privește modul de **comunicare al concluziilor auditului financiar**, 9 entități din cele 23 analizate au primit scor minim, deoarece modul de comunicare al concluziilor auditului financiar extern nu este făcut public, în timp ce totuși pentru 12 dintre ele scorul acordat a fost cel maxim, având în vedere prevederea conform căreia concluziile auditului financiar extern sunt de regulă raportate Comitetului de audit / Consiliului de Administrație (în cazul companiilor cu structură unitară) sau Comitetului de Audit/Consiliului de Supraveghere (în cazul companiilor cu structură dualistă), dar și managementului executiv.
- O altă recomandare privind practicile de audit financiar și care derivă din aplicarea unui principiu fundamental al guvernantei corporative, și anume acela al transparenței, marea majoritate a entităților analizate (21) nu își fac publice în cadrul rapoartelor anuale informațiile cu privire la **taxele de audit** plătite auditorilor financiari, obținând astfel

un scor minim, în timp ce doar pentru 2 entități, ambele activând în domeniul industriei, este prezentat cuantumul taxelor de audit. Este adevărat că raportul auditorului financiar are o formă standardizată, însă trebuie precizat faptul că **în alcătuirea acestui scoring nu s-a ținut cont doar de informațiile prezentate în rapoartele de audit financiar, ci și de informațiile disponibile în cadrul rapoartelor anuale și de alte informații disponibile pe site-ul companiei respective**. S-a considerat oportună această abordare, mai ales *în contextul practicii internaționale care cere transparență în publicarea taxelor de audit, îndeosebi în cazul acelor situații în care cuantumul taxelor pentru servicii de non-audit ar depăși substanțial cuantumul taxelor pentru serviciile de audit, ceea ce ar putea ridica semne de întrebare asupra gradului de independență al auditorului extern. În practica europeană, un exemplu relevant este cel al Austriei, unde se cere, în mod expres, publicarea în cadrul rapoartelor anuale a cuantumului taxelor de audit, de unde să reiasă atât valoarea lor, cât și natura serviciilor prestate.*

- Referitor la **furnizarea de servicii non-audit companiei auditate**, la alcătuirea scoringului atașat acestui element în evaluarea practicilor de audit financiar, s-a urmărit nuanțarea scoringului în funcție de existența informațiilor cu privire la aceste servicii de non-audit prestate entității, cu privire la natura și valoarea lor, ținând cont și de cuantumul serviciilor de non-audit în raport cu cele de audit financiar. O singură societate din cele analizate a primit scorul maxim, fiind publicată în mod explicit, în cadrul raportului anual

declarația entității conform căreia **nu au fost furnizate servicii non-audit aceleiași companii ale cărei situații financiare au fost auditate**. Pentru toate celelalte s-a determinat un scor minim la acest punct de analiză, deoarece nu au fost furnizate informații privind existența, natura și valoarea serviciilor non-audit furnizate de către auditorul financiar statutar.

Pe de altă parte, pe lângă punctele slabe ale practicilor analizate, se pot remarca totuși și câteva **puncte forte**, la care scoringul acordat a fost, de cele mai multe ori, cel maxim, cum ar fi:

- Referitor la **opinia de audit**, pentru 17 dintre entitățile analizate raportul de audit conține o opinie fără rezerve, scorul obținut fiind astfel cel maxim, în timp ce pentru celelalte 6 entități, chiar dacă opinia de audit este una modificată (cu rezerve, opinie contrară, imposibilitatea exprimării unei opinii), totuși argumentele unei astfel de opinii sunt prezentate și detaliate în cadrul raportului de audit financiar.
- Din punct de vedere al transparenței, cu privire la **publicarea numelui auditorului financiar** toate entitățile au făcut public numele auditorului care le-a prestat servicii de audit, pentru 14 dintre acestea firma de audit făcând parte din cadrul marelui grup de firme de audit Big Four, în timp ce pentru celelalte 9 entități serviciile de audit au fost prestate de auditori din firme de audit autohtone.

În ceea ce privește **rolul și responsabilitățile auditorului financiar**, aces-

tea se aliniază foarte bine cu cele prevăzute în cadrul standardelor internaționale de audit (ISA-uri), dar sunt totuși câteva recomandări privind responsabilitatea auditului financiar în sfera guvernanței corporative care nu sunt foarte frecvente la nivelul entităților listate la BVB. Astfel, **cele mai frecvente responsabilități atribuite auditului financiar** constau în:

- ❖ *Furnizarea unui nivel de asigurare rezonabil asupra imaginii fidele și corecte reflectată de situațiile financiare în conformitate cu un referențial determinat.*
- ❖ *Raportează managementului executiv asupra deficiențelor constatate pe parcursul activității de audit.*
- ❖ *Auditează raportul managementului (administratorilor) pentru a vedea dacă este în concordanță cu situațiile financiare și exprimă o opinie vizavi de această concordanță în raportul de audit.*
- ❖ *Participarea la ședințele Adunării Generale a Acționarilor în calitatea sa de auditor financiar extern.*
- ❖ *Raportează asupra eficienței managementului riscului în cadrul companiei.*
- ❖ *Evaluează sistemul de control intern din perspectiva funcției financiar-contabile.*

Pe de altă parte, există anumite responsabilități recomandate a fi atribuite auditorului financiar, îndeosebi în sfera guvernanței corporative, care nu se întâlnesc decât rar sau deloc în cazul entităților analizate, cum ar fi:

- ❖ *Verificarea aplicării politicilor de remunerare a managerilor.*

- ❖ *Auditorul extern trebuie să informeze membrii Consiliului de Administrație sau ai Adunării Generale a Acționarilor asupra implicării de orice tip în activități ilegale sau fraude a vreunui membru al managementului executiv.*

Referitor la ultimul element avut în vedere la alcătuirea acestui scoring și anume relația dintre auditul financiar și comitetul de audit, observată în urma analizei datelor din rapoartele anuale, situația este destul de polarizată, în sensul că pentru 11 dintre entitățile analizate, relația dintre auditul financiar și comitetul de audit presupune **că auditorul financiar extern nu participă la întâlnirile Comitetului de audit, ori acest lucru nu este precizat în cadrul rapoartelor anuale**, în timp ce pentru alte 11 entități **auditorul financiar are posibilitatea de a participa la întâlnirile Comitetului de audit, fără a fi prezent managementul executiv**. *Însă și aici situația este oarecum discutabilă, dacă avem în vedere particularitățile mediului economic românesc, în care noțiunea de Comitet de audit nu este încă foarte bine asimilată în conștiința națională⁹, având în vedere ponderea semnificativă a entităților pentru care rolul și atribuțiile Comitetului de audit sunt îndeplinite de către Consiliul de Administrație. Prin urmare, chiar dacă la nivel declarativ se specifică posibilitatea ca auditorul financiar să participe la întâlnirile Comitetului de audit, în absența managementului executiv, rămâne întrebarea: care mai este relevanța dacă în componența așa-zisului Comitet de audit sunt membri care au atribuții executive în administrarea societății?* Poate că, odată cu conștientii-

⁹ Autoarea își fundamentează această opinie prin comparație cu practica firmelor listate la alte burse de valori europene, unde comitetul de audit este foarte bine delimitat, iar rolul și responsabilitățile acestuia nu sunt îndeplinite de alt organism, indiferent de structura de conducere adoptată (unitară sau dualistă). Această opinie va fi mult mai substanțial argumentată în cadrul celui de-al treilea articol dedicat scoringului pentru practicile comitetului de audit în contextul guvernanței corporative.

zarea mult mai clară a ceea ce trebuie să însemne Comitetul de audit, vom asista treptat și la o rafinare a practicilor de audit financiar în contextul guvernării corporative, astfel încât să asigure cadrul necesar respectării principiilor esențiale ale unei conduceri eficiente și responsabile.

Concluzii și perspective ale cercetării

Chiar dacă la prima vedere concluzia generală ar fi că practicile de audit financiar utilizate de entitățile românești listate la BVB nu sunt foarte aproape de idealul dorit, totuși este de apreciat că traiectoria pe care ne aflăm este una pozitiv evolutivă și, deci, pe măsură ce responsabilii cu administrarea entităților listate la BVB vor conștientiza necesitatea asigurării unui cadru propice respectării principiilor fundamentale ale guvernării corporative, acestea se vor alinia tendinței generale de a-și îmbunătăți practicile de audit financiar, astfel încât acesta să contribuie în mod real și semnificativ la asigurarea unei bune guvernări corporative.

Autoarea apreciază că un astfel de studiu este util atât auditorilor implicați în activitatea de audit financiar extern, cât și acelor responsabili cu conducerea și administrarea entităților economice, mai ales dacă avem în vedere necesitatea asigurării unui nivel minim de transparență în activitatea economico-financiară a entităților, cu scopul declarat de a crește gradul de încredere al investitorilor și al acționarilor în eficiența gestionării companiilor.

Acest studiu se dorește a fi un punct de plecare în inițierea unor dezbateri constructive asupra direcției de evoluție pe

care trebuie să fie înscrise practicile de audit în contextul guvernării corporative. Autoarea apreciază că este imperios necesar ca un astfel de studiu să fie realizat și la nivelul celor mai relevante entități listate pe piețele de capi-

tal de la nivel european și, eventual, identificate, dacă este posibil, potențiale conexiuni care ar putea exista între un scoring ridicat atașat practicilor de audit financiar și diverși indicatori ai performanței economice și financiare.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/1.5/S/59184 "Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România", Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, fiind partener în cadrul proiectului.

This paper was supported from the European Social Fund through Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, research project POSDRU/89/1.5/S/59184 'Performance and excellence in postdoctoral research within the field of economic sciences in Romania', Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca being a partner within the project.

Referințe bibliografice

1. Fraser, I. & Pong, C., (2009), *The future of external audit function*, Managerial Auditing Journal, Vol. 24 No. 2, pp. 104-113
2. Kirkpatrick, G. (2009) , *The corporate Governance Lessons from the Financial Crisis*, Financial Market Trends, ISSN 1995-2864, OECD.
3. Okpara, J.O. (2011), *Corporate governance in a developing economy: barriers, issues and implications for firms*, Corporate Governance Journal, Vol.11, No.2, pp.184-199.
4. Porter, B.A., (2009), *The audit trinity: the key to securing corporate accountability*, Managerial Auditing Journal, 2009, Vol. 24 No. 2, pp. 156-182.
5. Reddy, Y.R.K. (2009), *The ethics of corporate governance*, International Journal of Law and Management, Vol.51, no.1, 2009, pp.17-26.
6. Sikka, P. & Filling, S. & Liew, P. (2009), *The audit crunch: reforming auditing*, Managerial Auditing Journal, 2009, Vol. 24 No. 2, pp. 135-155.
7. Bursa de Valori București (2008), *Codul de guvernare corporativă al Bursei de Valori București*, accesibil la adresa [http://www.bvb.ro/info/Codul%20de%20Guvernanta%20Corporativa %20al%20Bursei%20de%20 Valori%20Bucuresti.pdf](http://www.bvb.ro/info/Codul%20de%20Guvernanta%20Corporativa%20al%20Bursei%20de%20Valori%20Bucuresti.pdf)
8. Comisia Europeană (2010), *Green paper-Audit policy: lessons from the crisis*, October, 2010, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/market/consultation2008/summary_report_en.pdf
9. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor: *Către un act privind piața unică – pentru o economie statală socială de piață cu grad ridicat de competitivitate*, COM (2010).

Politica contabilă a entității și utilitatea decizională a raportărilor financiare în contextul teoriei pozitive a contabilității

Rodica BĂLĂȘOIU* & Celestin CONSTANTIN**

Abstract

Entity's Accounting Policy and Decision Usefulness of Financial Reporting in the Context of Accounting Positive Theory

Accounting research, which was seeking scientific bases, developed progressively towards an empirical approach. Related to the development of economic sciences, introducing a positive approach required the use of new tools whose first experiments were made on the validation of assumption of decision utility for accounting information. Empirical tests revealed that the market has acuity to anticipate the content of accounting information to be disclosed, which raised the issue of utility nature of accounting rules and, in general, that of the institutional role of accounting as a financial information production system.

This article is an overview of research conducted, whose subject is to develop the concept of positive accounting research and to reflect the importance and actuality of relevant assumptions in terms of accounting practices of entities, formulated and tested through positive actions.

Key words: *accounting positive theory, accounting policy, accounting practices, accruals*

JEL Classification: *M410*

Cuvinte cheie: *teoria pozitivă a contabilității, politica contabilă, practici contabile, accruals*

Introducere

Faptul că nu există o teorie generală a contabilității, ci mai multe teorii contabile impune delimitarea conceptuală a acestora. Astfel, teoriile normative furnizează explicații despre „cum trebuie” construită reprezentarea realității contabile, pozitivismul contabil are drept scop explicarea și previziunea comportamentului contabil, iar constructivismul pune accent

pe limbaj, interpretare și înțelegerea acțiunii umane. Apariția cercetărilor pozitive în contabilitate a fost precedată de mișcările din științele economice, din anii 50.

Depășirea problematicii normative și introducerea demersului pozitiv fac referire directă la Milton Friedman (*The Methodology of Positive Economics*, 1953) și la Școala de la Chicago, care, prin Keynes, stabilește o diferențiere fundamentală între o știință pozitivă – ansamblu de cunoștințe

* Drd, consilier superior, Direcția de Legislație și Reglementări Contabile, Ministerul Finanțelor Publice, București, e-mail: rodica.balasoiu@mfinante.ro

** Drd, Academia de Studii Economice București, e-mail: celeste_business@yahoo.com

despre „ceea ce este” și o apreciere normativă – ansamblu de cunoștințe despre „ceea ce trebuie să fie”, referitor la un sistem de valori.

În această abordare, bazându-se pe observarea fenomenelor, un rol central îl are modelul, ca instrument de investigare și de reprezentare a unei realități care trebuie descoperită.

Decisive pentru introducerea demersului pozitiv în contabilitate au fost lucrările lui Ball și Brown (1968) și ale lui Beaver (1978)¹ referitoare la evaluarea empirică a utilității informațiilor contabile pentru utilizatori în luarea deciziilor. Bazându-se pe o modelare împrumutată din micro-economia financiară și folosind metodologia studiului evenimentelor, promotorii Școlii de la Chicago au avut ca obiectiv să pună în evidență reacția pieței, sub formă de randamente anormale, la publicarea informațiilor contabile (raportări anuale sau interimare).

Cercetările arată empiric că informațiile din aceste rapoarte prezintă interes pentru piață doar în ceea ce privește rezultatul contabil și evidențiază faptul că publicarea rezultatului are un efect mult prea limitat față de cel prezumat de teoria contabilă, piața anticipând prin alte canale, cu mai multe luni în avans, peste 80% din conținutul informațiilor contabile publicate prin situațiile financiare. În domeniul reacției pieței la schimbările de metodă contabilă, primele cercetări au fost făcute de Kaplan și Roll (1972) care au evidențiat, empiric, faptul că politica contabilă a entității nu induce piața în eroare, singurul său efect fiind asupra rezultatului contabil.

Alte cercetări au evidențiat că piața reține destul de corect manipulările contabile complexe, cu un dublu efect în sens invers, din cauza impactului lor fiscal, respectiv asupra rezultatului fiscal și asupra fluxurilor de trezorerie. Aceste lucrări de natură pozitivă, arătând empiric importanța conceptului de eficiență a piețelor financiare, au avut un impact major asupra evoluției cercetării contabile și au condus la dezvoltarea unei noi paradigme.

Metodologia cercetării

Acest articol este o sinteză a cercetării efectuate având ca obiectiv să dezvolte conceptul de cercetare contabilă pozitivă și să reflecte importanța și actualitatea ipotezelor, în privința practicilor contabile ale entităților, formulate și testate prin demersuri pozitive.

Pentru atingerea obiectivului propus s-a utilizat o metodologie de cercetare fundamentală.

¹ Ball, Brown și Beaver au fost promotori ai Școlii de la Chicago

² Colasse B. - coordonator, *Encyclopédie de comptabilité, contrôle de gestion et audit*, Ed. 2009, Casta J.-F., Capitolul *Theorie positive de la comptabilité* p. 104-112, http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/67/95/44/PDF/Theorie_positive_JFC_BAT_2009.pdf

Pentru delimitarea conceptului de cercetare contabilă pozitivă s-a recurs la mecanisme inductive și deductive.

Pornind de la analiza literaturii de specialitate, autorul prezintă stadiul actual al cunoașterii în domeniu, concluzionând că, în ciuda limitelor și criticilor aduse teoriei pozitive a contabilității, ipotezele formulate și testate referitoare la practicile contabile ale entităților rămân actuale, putând fi luate drept referențial pentru noi demersuri în cercetarea contabilă și pentru dezvoltarea celor deja întreprinse.

Teoria pozitivă a contabilității

Incapacitatea cercetării tradiționale de a explica practicile, politica contabilă sau manipularea rezultatelor și de a îmbunătăți calitatea informațiilor furnizate de situațiile financiare pentru investitori a stat la originea formulării teoriei pozitive bazate pe paradigma utilității contractuale a informației contabile. Watts și Zimmerman au sugerat un model explicativ al existenței unei oferte de metode contabile din teoriile normative. Analiza lor se bazează pe conceptul de *Market for Excuses* – loc de întâlnire a unei oferte și a unei cereri motivate *ad hoc* servind drept alibi pentru entități². Publicarea lucrării *Positive Accounting Theory* (Watts și Zimmerman, 1986) a constituit baza curentului de cercetare *Teoria pozitivă a contabilității*, teorie denumită și teoria contractuală (Tremblay 1994), teoria politico-contractuală (Raffournier, 1990) sau teoria consecințelor economice ale alegerilor contabile (Holt-hausen și Leftwich, 1983), teorie al cărei obiectiv îl constituie stabilirea, pe baza practicilor observate, a unui ansamblu de reguli de comportament validate empiric și constitutive ale unei teorii generale a elaborării situațiilor financiare.

Cadrul teoretic de analiză a practicilor contabile

Cea mai mare parte a cercetărilor contabile pozitive duse de peste două decenii au fost inspirate de cadrul teoretic de analiză a practicilor contabile definit de Școala de la Rochester. Față de diversitatea contextelor de cercetare și rezultatele empirice, Mouck (1995), analizând acest cadru ca pe un „program de cercetare”, a sugerat, pentru precizarea conturului, să se distingă două categorii de ipoteze:

- ipotezele fundamentale: agenții își cunosc foarte bine situația; la cunoștințele și mijloacele date, agenții preferă cea mai bună alternativă; sistemul de coordonare a activităților este stabil; preferințele agenților sunt date; agenții sunt motivați prin maximizarea intereselor lor personale; firma este un „nod” de contracte;
- ipotezele anexe: eficiența piețelor, modelul de echilibru al activelor financiare (MEDAF), anticipări raționale, teoria de agent, teoria reglementării, ipoteze supuse unei verificări empirice (remunerație, datorie, dimensiune), ipoteze referitoare la procedura de testare.

Potrivit acestei tipologiei, simpla respingere empirică a ipotezelor fundamentale ar afecta viabilitatea programului de cercetare³.

Metodologia validării empirice – conceptul de accruals

Teoria pozitivă a contabilității a introdus o secvențiere metodologică pe faze ale observării practicilor, ale modelizării, ale formulării ipotezelor testabile, ale construcției testelor, apoi ale validării (sau infirmării) empirice a diferitelor propuneri.

Căutând să valideze predicțiile teoriei pe o *metodă* contabilă luată izolat, cercetările sunt făcute pe eșantioane de entități care au efectuat o alegere asupra aceleiași metode contabile. De exemplu, în cazul tratamentului contabil al cheltuielilor de cercetare și dezvoltare: modalitatea fiind evidențierea ca activ *versus* cheltuială, variabila este binară. Față de caracterul limitativ al acestei tehnici de observație și prezumând că politica contabilă ar mobiliza în același timp mai mult decât o metodă, a fost dezvoltată o tehnică de observație a *alegerii unui portofoliu* de metode contabile.

De peste douăzeci de ani conceptul de *accruals* este utilizat ca instrument global de observație a anumitor alegeri contabile. *Accruals*, definite ca diferența între rezultatul contabil și cash-flow-ul din exploatare, măsoară incidența politicii contabile adoptate de conducere asupra variabilelor calculate (provizioane, amortizări, operații de regularizare, venituri și cheltuieli de repartizat) și permit testarea predicțiilor teoriei referitoare la gestiunea strategică a rezultatului (*earnings management*). K. Schipper (1989) definește gestiunea strategică a rezultatelor ca fiind „o intervenție deliberată în procesele de prezentare a informației financiare în scopul obținerii de câștiguri personale”. Întreaga literatură de specialitate privind gestiunea rezultatului răspunde aceleiași ipoteze

esențiale: este posibilă evaluarea gestiunii rezultatului.

Paul Healy este primul care a reținut *accruals* ca indicator al gestiunii rezultatului în articolul său din 1985 în „Journal of Accounting and Economics”. El definește *accruals* ca fiind ansamblul ajustărilor contabile asupra cash-flow-ului firmei permise de organismele de normalizare.

Relația *Rezultat = Cash-flow din exploatare + Accruals* arată că rezultatul poate fi influențat prin două pârgii: fie acționând asupra cash-flow-ului din exploatare, fie acționând asupra *accruals*. În măsura în care ne referim la „practici contabile”, avem în vedere manipularea *accruals*.

Potrivit lui Cormier & Magnan (1996), interesul apropierei gestiunii strategice a rezultatului de *accruals* este acela că permite sesizarea tuturor manipulărilor contabile. Existența *accruals* rezultă din prevederile legale contabile. Normele contabile lasă conducerii un spațiu discreționar substanțial sub forma unui joc de opțiuni (valorificarea stocurilor, metoda de amortizare etc.) sau de evaluare în contabilitate (provizioanele, ajustările pentru depreciere, durata de amortizare etc.).

Prima serie a modelelor de *accruals*, numite „normale” poate fi calificată ca „naivă”, în sensul că *accruals* normale sunt calculate pornind de la *accruals* totale din anii precedenți, fără a face referință la determinanții economici ai acestor *accruals*: este vorba de modelele lui Healy (1985) și DeAngelo (1986).

Healy formulează ipoteza că managerul observă fluxurile de trezorerie din activitate și *accruals* la finele fiecărui an și alege procedurile contabile și *accruals* normale, având în vedere maximizarea interesului urmărit. Healy consideră că este posibilă abordarea *accruals* normale făcând media *accruals* totale ale anilor precedenți.

$$Accruals\ normal_t = \frac{1}{H} \sum_{k=t-1}^{t-H} Accruals_totale_k$$

Modelul propus de DeAngelo este o particularizare a modelului lui Healy în care $H=1$, rezultatul prezentându-se astfel:

$$Rezultat_t = Rezultat_{t-1} + \varepsilon_t$$

în care $\varepsilon_t \rightarrow N(0; \sigma)$, iar N desemnează legea normală. Astfel, cel mai bun estimator al rezultatului unui an este cel al anului precedent. DeAngelo folosește ipoteza că fiecare componentă a rezultatului urmează un curs aleatoriu, astfel:

$$Accruals_t = Accruals_{t-1} + \varepsilon_t$$

cu: $\varepsilon_t \rightarrow N(0; \sigma)$, de unde:

$$E(Accruals_t) = E(Accruals_{t-1})$$

$$Accruals\ normale_t = Accruals\ totale_{t-1}$$

³ Colasse B. - coordonator, *Encyclopédie de comptabilité, contrôle de gestion et audit*, Ed. 2009, Casta J.-F., Capitolul *Theorie positive de la comptabilité* pag. 1393-1401, http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/67/95/44/PDF/Theorie_positive_JFC_BAT_2009.pdf

Modelele „economice” de *accruals* normale pornesc cu modelul propus de Jennifer Jones (1991), care se bazează pe doi factori economici determinanți: *accruals* normale sunt funcție de nivelul imobilizărilor corporale raportat la deprecierea prin amortizare; dacă necesarul de fond de rulment este proporțional cu cifra de afaceri, atunci variația necesarului de fond de rulment este proporțională cu variația cifrei de afaceri. Gestiunea strategică a rezultatului constă în împărțirea, în repartizarea rezultatului pe diverse perioade. *Accruals* modifică temporalitatea rezultatelor anunțate. Altfel spus, orice decizie din prezent are un efect asupra unui exercițiu viitor – este proprietatea de auto-rezultat al *accruals*. De exemplu, alegerea amortizării lineare față de amortizarea accelerată permite majorarea rezultatului în primele exerciții, dar și diminuarea în anii următori⁴.

Întreaga teorie a *accruals* se bazează pe conceptul de “matching”, potrivit căruia cheltuielile apărute în procesul generării veniturilor ar trebui să fie opozabile venitului obținut, în procesul generării profitului/pierderii perioadei. Atunci când venitul este recunoscut, costul generat de obținerea acestui venit ar trebui și el recunoscut în contabilitate.

Măsurarea gestiunii rezultatului întâmpină dificultăți, provenind din faptul că gestiunea rezultatului se află la intersecția dintre contabilitate, analiză economică și contabilă și statistică.

Evoluția cercetării pozitive

În contextul nord-american, studiile au constatat în examinarea motivațiilor care conduc la alegerea unei metode contabile sau a unui portofoliu de metode. Concluziile cele mai semnificative ale acestor studii empirice se referă la următoarele alegeri:

- decizia de capitalizare a dobânzilor în costul imobilizărilor în curs (în loc de a le contabiliza în cheltuieli). Această soluție, care majorează profitul, este practică de entitățile ale căror rațiuni financiare sunt apropiate de constrângerile impuse de contractele de împrumut și de entitățile de talie mare;
- decizia de imobilizare a costurilor de cercetare și dezvoltare (în loc de a le contabiliza în cheltuieli). Această soluție este reținută de întreprinderile de talie mică, utilizând-o ca pe o puternică pârgie financiară în vederea distribuirii unei părți cât mai mari din profit. Această practică, majorând rezultatul contabil, permite mai buna satis-

facere a clauzelor contractuale care intervin în timpul negocierii împrumuturilor. Invers, pentru întreprinderile de talie mai mare, acest obiectiv rămâne secundar referitor la micșorarea profitului lor contabil;

- alegerea metodei de amortizare (lineară *versus* accelerată). Tehnica de amortizare lineară este de preferință practică de entitățile care o utilizează ca pe o puternică pârgie financiară, cu structură de capital difuză, fără bloc de control și gestiune managerială. În acest tip de entități în care managerul controlează comunicarea financiară, această alegere permite majorarea rezultatului publicat. Alte studii au stabilit o relație între modificările metodei de amortizare (trecerea de la amortizarea accelerată la amortizarea lineară) și politica de distribuire a dividendelor, în special în cazul societăților pentru care această distribuție este limitată prin clauze ale contractelor de împrumut;
- alegerea unei metode de evaluare a stocurilor (LIFO *versus* FIFO). În situație inflaționistă, alegerea metodei FIFO generează un rezultat contabil mai mare decât cel care ar fi fost obținut utilizând metoda LIFO. Diferite studii arată că metoda LIFO este reținută, în scopul reducerii rezultatului, de preferință de către întreprinderile de talie mare, care activează într-un sector cu rată înaltă de concentrare.

Dincolo de aceste ipoteze majore (remunerație, îndatorare, dimensiune), alți factori, adesea corelați, apar în mod empiric ca determinanți ai alegerilor contabile făcute de manageri: politica dividendelor, gradul de risc propriu întreprinderii, structura acționariatului.

În Statele Unite, studiile empirice pun în evidență faptul că alegerile contabile sunt influențate mai ales de dimensiunea și structura financiară a entităților, de natura clauzelor înscrise în contractele de împrumut, de structura capitalului și sistemul de stimulare a managerilor.

Unele dintre aceste studii arată rezultate neconforme cu prezumițiile teoriei, fie din motive singulare, legate cel mai adesea de contextul verificării empirice, fie din cauza unor aspecte referitoare la ipoteza dimensiunii.

Verificarea empirică a prezumițiilor apropiate politico-contractuale a alegerilor contabile a fost făcută și în mediul european francofon. Ea conduce, într-un context de cercetare de majorare a rezultatului, la concluzii conforme celor formulate de teorie în ceea ce privește ipoteza îndatorării și, în general, la o infirmare a ipotezei dimensiunii.

În tabelul nr. 1 sunt prezentate ipoteze formulate și testate în teoria pozitivă a contabilității.

4 Jeanjean T., *Gestion du resultat: Mesure et demesure*, <http://basepub.dauphine.fr/bitstream/handle/123456789/3278/Jeanjean.pdf?sequence=2>

Tabel 1 - Ipoteze formulate și testate în teoria pozitivă a contabilității

- Managerii remunerați în funcție de rezultatul entității sunt tentați să aleagă metodele contabile care cresc profitul.
- Managerii entităților cu rate de îndatorare (datorii/capital propriu) mai mari optează mai mult pentru metode contabile care duc la creșterea rezultatelor curente.
- Firmele de tip managerial, în care managerii posedă puține acțiuni, sunt mai susceptibile să adopte metode contabile care cresc rezultatele decât întreprinderile administrate de manageri-prorietari (firme antreprenoriale); de asemenea, ele sunt mai susceptibile să aibă un regim de participare la profit. Firmele de tip managerial sunt adesea mai mari și mai îndatorate decât firmele de tip antreprenorial.
- Managerii firmelor unde există un contract de cointeresare (participare la profit) sunt mai susceptibili să aleagă metode contabile care raportează rezultatele perioadelor viitoare către perioada curentă.
- Societățile care procedează la schimbări de metode contabile care au ca incidență o creștere a rezultatului sunt mai puțin rentabile decât altele.
- Deciziile de revocare a managerilor sunt luate nu doar pe baza performanțelor bursiere, ci și pe baza indicatorilor contabili, cum este rezultatul exploatării.
- Entitățile mai îndatorate utilizează mai mult informația în cost actual (evaluarea imobilizărilor la costul actual) pentru negocierea împrumuturilor.
- Publicarea de situații contabile intermediare de către firmele cotate antrenează reacții ale cursurilor acțiunilor comparabile sau chiar superioare celor observate cu ocazia publicării rezultatului anual.
- Managerii firmelor care publică previziuni ale rezultatelor în prospectele de introducere în bursă se vor angaja mai mult în gestiunea rezultatelor decât cei care nu emit previziuni, pentru a se asigura că rezultatele publicate ating sau depășesc rezultatele indicate în previziuni.
- Practica contabilității „creative” este mai puternică la entitățile controlate de instituții decât la întreprinderile controlate de indivizi.

Sursă: Ionașcu I., *Dinamica doctrinelor contabilității contemporane*, Editura Economică, București, 2003, p. 80-81

Teoria pozitivă a contabilității: critici și limite

După ce a mobilizat, timp de mai multe decenii, o parte importantă a cercetării nord-americane și a suscitând un mare număr de lucrări empirice la rezultate adesea divergente, Școala de la Rochester face obiectul criticilor care contestă orientările sale epistemologice și denunță atât caracterul simplist al cadrului său de analiză, cât și limitările curentului de cercetare.

În primul rând, criticile apreciază că obiectul teoriei pozitive a contabilității nu este judecat pertinent. Potrivit lui Christenson (1983), teoria tinde să explice și să prevadă comportamentul managerilor în ceea ce privește alegerea metodelor contabile; ar trebui să se intereseze în mod exclusiv de faptele contabile - situațiile financiare.

Această critică l-a condus la calificarea teoriei dezvoltate de Școala de la Rochester ca fiind o „sociologie a contabilității” și nu o teorie contabilă. În răspunsul lor, Watts și Zimmerman (1990) au precizat că faptele studiate corespund unei construcții sociale, că faptele contabile nu sunt independente de manageri, întrucât aceștia au interese care îi determină să

prefere anumite metode care să le permită să acționeze indirect asupra procesului de alocare a resurselor: acest raționament ar justifica observarea practicilor contabile și ar conveni să se vorbească despre o teorie a consecințelor economice ale alegerilor contabile.

În al doilea rând, în plan epistemologic, Watts și Zimmerman propovăduiesc un pozitivism radical care se bazează pe o concepție a „teoriei” rezultate din științele „dure” și împrumută modelarea sa științelor economice (raționalitate, maximizarea utilității, piața informației contabile etc.).

În al treilea rând, natura contingentă a ipotezelor constituie o limitare a modelului. Mecanismele de reglare a contractelor sunt adesea specifice mediului nord-american. Este dificilă transpunerea fără prudență a concluziilor cercetărilor precedente într-un context diferit.

Există importante diferențe care țin de situația practicilor contractuale (în special în domeniul stimulării conducerii), de influența fiscalității asupra practicilor contabile, de importanța controlului de tip familial sau de blocuri de control, precum și de locul statului și al piețelor financiare în activitatea economică.

O prezentare schematică a celor trei nivele de critici și a interdependenței dintre ele se regăsește în schema nr. 1.

Schema 1 - Interdependența dintre cele 3 nivele de critici

Sursă: Jeanjean T., La théorie positive de la comptabilité: une revue des critiques, Cahier de recherche http://www.investir-afrique.com/doc/theorie_positive_de_la_comptabilite_une_revue_des_critiques.pdf

Concluzii

1. După mai multe decenii de dezvoltare, teoria pozitivă a contabilității face obiectul a numeroase critici. Modelul explicativ al alegerilor contabile și al genezei situațiilor financiare propus de Școala de la Rochester, fondat pe o viziune politico-contractuală a organizațiilor, este judecat ca fiind prea simplist. În ciuda unui „program de cercetare” considerabil, introducerea acestei noi paradigme nu a permis apariția legilor de comportament suficient de generale și acceptate pentru a explica acțiunile producătorilor și utilizărilor de informație contabilă. Este totuși pus în lumină rolul instituțional al contabilității în guvernarea entităților.

2. Formularea acestei teorii a jucat un rol major în recenta construcție a fundamentelor cercetării contabile; introducerea unei dezbateri de natură epistemologică, aplicarea unui program de cercetare de mare amploare și sprijinirea câmpurilor de cercetare conexe, pornind de la teoria economică, teoria financiară sau teoria organizațiilor, constituie factori care au contribuit la legitimarea existenței unui demers științific în contabilitate.

3. În ciuda criticilor aduse teoriei pozitive a contabilității, ipotezele formulate și testate referitoare la practicile contabile ale entităților rămân actuale, putând fi luate drept referențial pentru noi demersuri în cercetarea contabilă și pentru dezvoltarea celor deja întreprinse. Astfel, testele empirice care evidențiază, pe de o parte, faptul că piața are acuitatea de a anticipa conținutul informației contabile anterior publicării acesteia, iar, pe de altă parte, faptul că informațiile din raportările financiare prezintă interes pentru piață doar în ceea ce privește rezultatul contabil sunt veritabile instrumente care pot fi valorificate în abordări actuale ale cercetării privind utilitatea raportărilor financiare în luarea deciziilor.

Bibliografie

- Colasse B. Coordonator, *Encyclopédie de comptabilité, contrôle de gestion et audit*, Ed. 2009, Casta J.-F., Capitolul *Théorie positive de la comptabilité* http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/67/95/44/PDF/Theorie_positive_JFC_BAT_2009.pdf
- Ionașcu I., *Dinamica doctrinelor contabilității contemporane*, Editura Economică, București, 2003
- Jeanjean T., *Gestion du resultat: Mesure et demesure*, <http://basepub.dauphine.fr/bitstream/handle/123456789/3278/Jeanjean.pdf?sequence=2>
- Jeanjean T., *La théorie positive de la comptabilité: une revue des critiques*, Cahier de recherche, http://www.investir-afrique.com/doc/theorie_positive_de_la_comptabilite_une_revue_des_critiques.pdf

Studiu privind îmbunătățirea gestionării informațiilor contabile aferente cheltuielilor cu activitățile desfășurate în UE prin agent de muncă temporară

Magdalena MIHAI*, Cristian DRĂGAN** & Marin CIUMAG***

Abstract

Study Concerning the Improvement of the Accounting Information Management Related to the Expenses with the Activities in the EU Through Temporary Working Agent

This research provided a careful and objective examination of the European Directive and of national regulations in force, and also of the literature from the scope of the addressed theme and thus, it created the premises needed to identify several relevant issues, of which: a. the characteristics of the activity organized by the temporary working staff, which influence the related financial-accounting information; b. the existence of some regulation and contractual shortcomings, and their application on the debated issues; c. the report of some possible risks which may affect the proper conduct of the temporary work and also of the proper management of the financial-accounting information that it generates.

The shortcomings and the identified possible risks were targets for the expression of some opinions or argued personal proposals, that the authors consider to be proper and opportune, of which they present those with significant effects, including from the point of view of a plus of information, namely: a. to present a comprehensive definition that includes all the essential elements related to the temporary work in the EU, which subsequently are critically and objectively analyzed; b. to improve the structure of the contracts concluded by the temporary working agent with the employee and, respectively, the user so that to avoid the irregularities and risks that could be generated by them; c. they said it is benefic that in the contract with the user or in an annex of it to be mentioned the documents and terms to which he should resent them to the working agent in view of record-keeping and payment of salary and of those related to legal terms; d. as a consequence of the practical deficiencies found, the authors believe that it is justified to create a financial guarantee by the user, that he owes; e. the financial-accounting information concerning the expenses related to the temporary working were delimited, according to the relation with this activity and, in the same time, with the possibility of their accounting identification, in direct and indirect ones, and within them, according to types of expenses.

Key words: *temporary work in EU, accounting information, wage costs, social spending, direct costs, indirect costs*

JEL Classification: *M 41*

Cuvinte cheie: *muncă temporară în UE, informații contabile, cheltuieli salariale, cheltuieli sociale, cheltuieli directe, cheltuieli indirecte*

* Prof.univ.dr., Universitatea din Craiova, auditor financiar, e-mail: magda@auditsiexpertiza.ro

** Conf.univ.dr., Universitatea din Craiova, e-mail: cdragano@yahoo.com

*** Conf.univ.dr., Universitatea Titu Maiorescu, București, e-mail: mari.ciumag@yahoo.com

Introducere

Gestionarea performantă a cheltuielilor pe care le ocazionează munca prestată, privită la modul general, constituie un obiectiv prioritar permanent pentru managementul fiecărei societăți comerciale, care, în funcție de specificul activității desfășurate, poate înregistra un nivel al cheltuielilor de natură salarială și socială chiar de peste 55%¹.

Totodată, se impune a fi considerat faptul că pentru gestionarea eficientă a cheltuielilor astfel diferențiate sunt necesare politici manageriale, dar, după opinia noastră, și informaționale particularizate pe activitățile economice ce se realizează de către firmă și, implicit, pe cele ce privesc munca temporară la nivelul UE, care are perspective justificate de dezvoltare.

În acest context, apreciem că gestionarea muncii temporare ce se desfășoară în țările UE pentru activități economice, cu angajați de regulă din altă țară, precum și cheltuielile aferente prezintă mai multe trăsături caracteristice pe care le considerăm semnificative pentru a fi abordate în prezentul articol. În susținerea acestei afirmații avem în vedere și faptul că în literatura de specialitate nu există dezbateri pe această temă, care, probabil, nu a suscitat interes deoarece domeniul de activitate analizat a fost conturat relativ recent.

În plus, se reține că Directiva europeană care, în prezent, reglementează munca temporară prin intermediul unei persoane juridice denumită agent autorizat este în vigoare începând cu data

de 5 decembrie 2008², după care statele UE au adoptat măsurile necesare pentru aplicarea cerințelor acestei reglementări, care, în cazul țării noastre, s-a realizat cu mare întârziere, prin intermediul unei Hotărâri de Guvern³.

Prevederile Directivei amintite sunt stabilite sub denumirea de „munca prin agent de muncă temporară” și au caracter obligatoriu, iar reglementările naționale din țările UE sunt conforme cu prevederile acesteia și în asemenea situație se poate menționa că **toate aspectele esențiale ce se prezintă în cele ce urmează sunt valabile în marea majoritate a lor pentru fiecare țară europeană. Unele deosebiri nesemnificative se pot sesiza doar în ceea ce privește transpunerea în practică a Directivei europene prin intermediul reglementărilor naționale.**

Referitor la această ultimă afirmație amintim că, în funcție de posibilitățile existente, s-a efectuat documentarea practică la persoane juridice de profil din România (agenți autorizați) și astfel s-au orientat referirile concrete de detaliu către acestea și, totodată, s-a optat pentru utilizarea expresiei simplificate de muncă temporară sau activitate temporară.

Totodată, menționăm că prezentul articol, prin faptul că analizează, într-o manieră complexă, cheltuielile unei activități relativ recent conturate, poate fi inclus în categoria celor cu caracter de noutate, iar oportunitatea lui poate fi justificată datorită perspectivelor de extindere a muncii temporare în spațiul european.

Metodologia cercetării

Studierea problematicii complexe a gestionării informațiilor financiar-contabile aferente muncii temporare în țările UE a ocazionat examinarea unei palete vaste de probleme, însă autorii au considerat că nu este posibil ca acestea să fie abordate exhaustiv. Dintre problemele cu implicații asupra temei prezentului articol au fost selectate pentru a fi analizate în detaliu doar cele apreciate că, în egală măsură, sunt esențiale și, totodată, că permit unele comentarii exigente, precum și identificarea unor neajunsuri, de natură reglementară sau de aplicare practică. Astfel, în funcție de constatările efective s-au exprimat opinii sau, după caz, propuneri personale de îmbunătățire a gestionării informațiilor financiar-contabile aferente muncii temporare în spațiul european.

Pe de altă parte, menționăm că analiza informațiilor amintite a fost astfel orientată încât să permită depistarea unor posibilități de îmbunătățire a managementului care le gestionează și, în principal, în ceea ce privește calitatea și comunicarea lor între cei trei parteneri: utilizator, angajat și agent de muncă temporară.

În vederea realizării dezideratelor amintite, s-a efectuat examinarea atentă și obiectivă atât a reglementărilor europene și naționale implicate în mod direct, cât și a celor cu influență tangențială, precum și a lucrărilor științifice disponibile din domeniul muncii temporare, iar informațiile obținute au fost prelucrate,

¹ *Income Magazine*, 24 mai 2009.

² Directiva 2008/104/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind munca prin agent de muncă temporară, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 327 din 5 decembrie 2008.

³ Hotărârea Guvernului nr. 1256/21.12.2011 privind condițiile de funcționare, precum și procedura de autorizare a agentului de muncă temporară, M. Of. nr. 5/4.01.2012.

analizate și sintetizate în sensul relieării trăsăturilor sale caracteristice și a depistării unor posibile riscuri sau neajunsuri, dar și pentru formularea de opinii și propuneri de evitare și, respectiv, de eliminare a lor.

Totodată, s-a efectuat documentarea practică privind procedurile utilizate pentru aplicarea reglementărilor specifice domeniului de activitate cercetat, constatându-se, printre altele, unele posibile riscuri de natură reglementară, precum și contractuală privind rezolvarea unor încălcări ale prevederilor de această natură, din motive obiective sau subiective.

Caracterizare succintă privind organizarea activităților desfășurate prin agent de muncă temporară

Gestionarea corectă a resurselor umane, așa cum este cunoscut, reprezintă un obiectiv deosebit de important și, totodată, complex pentru fiecare entitate deoarece deciziile manageriale aferente trebuie să fie în deplină concordanță cu specificul activităților pe care aceasta le desfășoară, iar sumele ce se cheltuiesc cu remunerarea angajaților – și nu numai – sunt apreciable, subliniindu-se că ponderea lor în totalul cheltuielilor entităților analizate se poate situa între 49% și 100%, după cum acestea, pe lângă obiectul princi-

pal de activitate declarat (munca temporară), desfășoară sau nu și alte activități economice.

Potrivit afirmației unor specialiști de marcă în domeniu „Deciziile manageriale din domeniul resurselor umane sunt printre cele mai dificile și... variază de la o organizație la alta... deoarece trebuie să corespundă nevoilor acestora”⁴.

Totodată, subliniem că în cazul activității analizate poate fi considerată și opinia potrivit căreia deciziile de personal se adoptă în situații extrem de complexe, în care „trebuie să se facă o serie de alegeri sau selectări cu privire la factorul uman, de multe ori, extrem de dificile”⁵.

În legătură cu exigențele amintite, considerăm că este justificată sublinierea că în cazul activităților economice desfășurate în UE prin intermediul agenților de muncă temporară se impune un plus de atenție și profesionalism datorită specificului recrutării, angajării, utilizării și remunerării resurselor umane, ceea ce se reliefează în continuare.

În vederea abordării principalelor probleme ce privesc tema supusă studiului, apreciem că pentru început este oportună o definiție a muncii temporare la care ne referim, în funcție de condițiile legale, europene și naționale, în care aceasta se organizează și gestionează.

Astfel, considerăm că aspectele esențiale pe care le implică activitatea analizată pot fi sintetizate așa cum se prezintă în cele ce urmează.

Munca temporară reprezintă efectuarea de activități economice, prevăzute de codul CAEN, cu sau fără scop lucrativ, pe durată prestabilită, de către salariați solicitați de persoane juridice sau fizice, denumite utilizatori, și angajați de o persoană juri-

dică autorizată, denumită agent de muncă temporară, cu sediul în altă țară europeană, cu respectarea reglementărilor acesteia de adoptare a Directivei europene în domeniu, pe bază de contracte de punere la dispoziție și, respectiv, de muncă.

Această definiție a muncii temporare reliefează câteva **caracteristici relevante** aferente activităților de această natură, dintre care le prezentăm pe cele apreciate ca fiind sugestive.

- Fiecare activitate din categoria amintită ocazional implică a trei participanți, din ipostaze diferite și relaționate prin două contracte distincte pe care le încheie agentul de muncă: un contract de muncă și implicit de remunerare ce se încheie cu angajatul și un alt contract de punere a acestuia la dispoziția utilizatorului, pe baza solicitării sale anterioare. Acesta trebuie să deconteze toate sumele ce privesc salariile și contribuțiile sociale în legătură cu respectivul angajat, precum și comisionul convenit. Astfel, salariatul este plătit de angajator (agentul de muncă), însă aceste sume sunt obținute de la utilizator.
- Elementele obligatorii care trebuie să fie prevăzute în cele două contracte amintite sunt nominalizate în reglementarea specifică (HG) și în Codul muncii⁶, însă considerăm că, pe baza experienței practice a agentului de muncă, ele pot fi extinse cu posibile situații de excepție sau riscuri care intervin pe parcursul desfășurării misiunii de muncă, ceea ce facilitează soluționarea efectelor nefavorabile pe care acestea le generează. În contractul de muncă temporară, care poate să

4 Nicolescu, Ovidiu și colectiv, *Abordări moderne în managementul și economia organizației*, vol. 2, Managementul pe domenii de activitate, Ed. Economică, București, 2003, pag. 433.

5 Manolescu, Aurel, *Managementul resurselor umane*, ediția a IV-a, Ed. Economică, București, 2003, pag. 21.

6 Legea nr.53/24.01.2004, republicată, privind Codul muncii, art.91 alin. (2) și 94 alin. (2), M.Of. nr. 345/18.05.2011.

conțină mai multe asemenea misiuni, se stipulează, ca element important, cuantumul și modalitățile de remunerare a salariatului, iar dintre prevederile contractului de punere la dispoziție menționăm, în plus, pe cel ce privește valoarea comisionului ce se cuvine agentului de muncă.

- Activitățile care fac obiectul muncii temporare nu sunt limitative, însă trebuie să fie identificate prin codul CAEN, care permite efectuarea raportărilor financiar-contabile ulterioare de către agentul de muncă temporară.
- Organizarea evidenței operative și întocmirea raportărilor legale privind angajații, precum și ținerea contabilității activităților economice realizate și prezentarea declarațiilor fiscale referitoare la obligațiile și plățile aferente revin agentului de muncă temporară care, în acest scop, are în vedere reglementările naționale generale de natură financiar-contabilă conforme cu directivele europene.

În altă ordine de idei, considerăm că un alt element caracteristic privind munca temporară îl reprezintă **garanția financiară** care, potrivit H.G. amintite, trebuie constituită de către agentul de muncă temporară la nivelul a 25 de salarii de bază minime brute pe țară și a contribuțiilor sociale aferente, fiind destinată doar pentru plata obligațiilor de această natură și numai atunci când firma nu dispune de fonduri suficiente.

Pentru îndeplinirea obiectivului privind garanția sunt stabilite mai multe exigențe privind constituirea, utilizarea și menținerea ei la nivelul inițial, fapt pentru care se impun **politici contabile și proceduri de audit adecvate**, care să permită obținerea de informații utile, dintre care amintim pe cele ce privesc următoarele aspecte esențiale:

- îndeplinirea condițiilor obligatorii de constituire a garanției financiare și

anume: exactitatea valorii acesteia; rezervarea ei într-un cont bancar și contabilizarea acesteia într-un cont analitic distinct, pe baza extrasului de cont emis de unitatea bancară;

- existența documentelor justificative pentru sumele care au diminuat garanția financiară, în sensul concordanței lor cu destinațiile legale, a insuficienței resurselor bănești provenite de la utilizatori și a respectării scadenței obligațiilor plătite;
- menținerea garanției financiare la nivelul inițial, prin completarea ei în 5 zile de la data când a fost diminuată cu plățile legale efectuate;
- respectarea normelor metodologice de contabilizare a documentelor justificative pe care le ocazionatează operațiunile amintite mai sus, cu precizarea că formulele contabile necesare se identifică cu ușurință, fapt pentru care nu se justifică a fi prezentate.

Un alt aspect ce impune atenție se referă la faptul că în practică se poate întâlni și situația în care garanția financiară nu este suficientă sau autorizația agentului de muncă temporară a fost retrasă fără ca acesta să fi plătit obligațiile amintite în termen de 15 zile de la data scadenței. Efectuarea plăților astfel datorate și, deci, onorarea drepților convenite salariaților trebuie asigurată de către utilizator, care ulterior își va recupera resursele consumate, prin acțiune directă, de la agentul de muncă.

Avându-se în vedere asemenea situații, dar și riscul insuficienței temporare a resurselor financiare necesare pentru decontarea lunară a sumelor datorate agentului de muncă – corespunzătoare muncii prestate de angajați – care, la rândul lui, să poată efectua plățile care îi revin, considerăm că este justificat să **propunem să fie prevăzută în contract obligația utilizatorului de a constitui o garanție financiară**, la nivelul obligațiilor totale de plătit pentru două

luni. Astfel, se evită întârzierile la plată a sumelor pe care acesta le datorează, iar obligațiile referitoare la angajați se vor putea onora la scadență, deoarece respectivele sume reprezintă singura sursă de disponibilități pentru agentul de muncă în calitate de angajator.

Considerente privind informațiile aferente cheltuielilor cu activitățile temporare

Din cele expuse în capitolul precedent, se poate observa că gestionarea resurselor umane, sub aspectul angajării și remunerării lor, și implicit al cheltuielilor pe care le ocazionatează, se localizează, în principal, la nivelul agentului de muncă temporară.

La rândul său, utilizatorul privește aceste operațiuni ca beneficiar al unei prestări de servicii a căror valoare, împreună cu un comision acceptat, o decontează lunar agentului de muncă sub forma unei sume totale. Însă, se impune sublinierea că este interesat să cunoască structura acestei sume în vederea determinării eficienței sale, în corelație cu efectele prestației astfel decontate.

Totodată, se precizează că tema abordată se examinează avându-se în vedere faptul că agentului de muncă temporară îi este permis să desfășoare și alte activități a căror pondere poate reprezenta maximum 49% din cifra de afaceri a firmei sale. În asemenea situații, care se întâlnesc în mod frecvent, este evidentă necesitatea delimitării riguroase, în scopul analizei și adoptării deciziilor ce se impun, a informațiilor ce privesc cheltuielile cu resursele umane puse la dispoziția utilizatorilor din alte țări europene.

De altfel, considerăm că informațiile la care ne referim constituie un **subsistem informațional indispensabil în procesul decizional**, privit din perspectiva gestionării corecte a cheltuielilor, directe și indirecte, pe care le ocazionaază resursele umane utilizate pentru activități temporare, iar într-o altă formulare „conferă managementului coerența necesară”⁷, deoarece asigură premisele necesare de cunoaștere a lor la nivelul tuturor factorilor decizionali.

Informațiile aferente cheltuielilor cu munca temporară se obțin prin preluarea și înregistrarea documentelor justificative primite în fiecare lună de la utilizatori, care poartă răspunderea pentru corectitudinea întocmirii lor. Pentru obținerea tuturor informațiilor necesare, în procesul managerial se aplică reglementările contabile naționale prin care este adoptată Directiva europeană în domeniu⁸, cu precizarea că agentul de muncă trebuie să stabilească proceduri analitice proprii care să asigure o delimitare riguroasă a lor față de cele ce privesc alte activități pe care acesta le desfășoară, precum și, după opinia noastră, pe utilizatorii parteneri. Satisfacerea acestor deziderate este posibilă și, totodată, permisă metodologic doar în condițiile organizării unei evidențe analitice adecvate, care să fie realizată prin integrarea ei în aplicația informatică utilizată pentru ținerea contabilității financiare.

În ceea ce privește necesitatea și utilitatea unor informații contabile detaliate privind activitățile temporare apreciem că este interesantă și afirmația existentă în literatura de specialitate potrivit căreia „**Prin instrumentele sale, contabilitatea intermediază un bogat schimb de informații cu controlul de gestiune**

socială”⁹. Subsistemul informațional la care ne referim necesită, în mod firesc, atât la nivelul agentului de muncă, cât și al utilizatorului, elemente și proceduri conforme cu prevederile contractuale pentru situații normale, însă nu pot fi omise situațiile de excepție sau de abatere de la prevederile contractuale care se pot întâlni în activitatea practică, cum sunt: concediile medicale sau de odihnă, învoirile fără plată, efectuarea de ore suplimentare etc. Informațiile care se obțin sunt utile ambilor parteneri în vederea cunoașterii și analizei în detaliu a tuturor cheltuielilor cu munca temporară, precum și a efectuării termen a tuturor plăților pe care aceasta le generează, dar și pentru a fi puse la dispoziția organelor de control fiscal și a inspectorilor de muncă, iar, în cazul utilizatorilor, și a reprezentanților sindicatelor.

Având în vedere aceste ultime aspecte, s-a considerat că este justificată opinia potrivit căreia contabilitatea analitică de la nivelul agentului de muncă temporară să fie înscrisă în mod clar în politicile contabile ale acestuia, în sensul de a permite **furnizarea de informații distincte privind cheltuielile efective la nivelul utilizatorilor, dar și pe feluri de cheltuieli**.

Obținerea unor astfel de informații ocazionaază un efort suplimentar nesemnificativ, însă prezintă avantajul că facilitează soluționarea sumelor decontate în plus sau în minus față de prevederile contractuale, ca urmare a situațiilor specifice care intervin în cursul fiecărei luni de activitate, dintre care au fost exemplificate anterior câteva dintre ele, dar nu este de neglijat faptul că pot fi utile și auditorilor interni, precum și celor financiari.

În ceea ce privește delimitarea informațiilor contabile și, implicit, a subsistemului informațional aferente cheltuielilor cu munca temporară se impune, într-o primă fază, a fi considerat conținutul lor economic potrivit conturilor sintetice din clasa a 6-a din Planul general de conturi „Conturi de cheltuieli”, la care se deschide câte un cont analitic distinct pentru această activitate. Ulterior, prin intermediul unei balanțe analitice a respectivelor conturi se obțin informațiile care privesc cheltuielile totale aferente activității temporare a firmei, delimitate pe feluri de cheltuieli, în ordinea crescătoare a simbolurilor conturilor sintetice de cheltuieli de la care provin, cu precizarea că unele dintre sumele respective sunt ne semnificative și, în mod firesc, nu prezintă utilitate în procesul managerial.

În scopul obținerii unor informații relevante, considerăm că este justificată **o grupare a cheltuielilor analizate, așa cum s-a sugerat anterior, în directe și indirecte**, în funcție de modul de identificare a lor pe domeniul de muncă temporară a firmei.

Cheltuielile directe se pot identifica nemijlocit pe fiecare utilizator, pe baza documentelor justificative primite de la acesta, care se prelucrează în mod obișnuit. Sumele corespunzătoare acestor cheltuieli se stabilesc pe baza unor cote procentuale legale, care sunt constante, iar în contabilitate sunt înregistrate la conturile analitice deschise în cadrul următoarelor conturi sintetice, în ordinea simbolurilor ce le sunt atribuite: 625 „Cheltuieli cu deplasări, detașări și transferări”, pentru diurna care se plătește în cazul schimbării frecvente de către utilizator a locului de muncă ș.a.; 628 „Alte cheltuieli cu serviciile execu-

⁷ Constantinescu, Dumitru și Nistorescu, Tudor, *Economia întreprinderii*, pag. 134, Ed. Universitaria, Craiova, 2008.

⁸ Ordinul M.F.P. nr. 3055/29.10.2009 pentru aprobarea Reglementărilor contabile conforme cu Directiva a IV-a a CEE, cu modificările ulterioare, M. Of. Nr. 766 bis/10.11.2009.

⁹ Iacob, Constanța și Vărzaru, Anca (coord.), *Impactul controlului de gestiune creativ asupra performanțelor la nivelul I.M.M.-lor și întreprinderilor liberale*, pag. 66, Ed. Universitaria, Craiova, 2011.

tate de terți”, pentru comisiunile plătite în alte țări pentru identificarea de noi utilizatori etc.; 641 „Cheltuieli cu salariile personalului”; 6451 „Contribuția unității la asigurările sociale”; 6452 „Contribuția unității pentru fondul de șomaj”, inclusiv pentru contribuția angajatorului la fondul de garantare a creanțelor salariale; 6453 „Contribuția angajatorului pentru asigurările sociale de sănătate”, inclusiv pentru contribuția angajatorului pentru concedii și indemnizații.

Având în vedere că este important să fie utilizate **informații semnificative în managementul firmei**, considerăm că este oportun ca trei dintre categoriile de cheltuieli de mai sus, respectiv cele ce privesc contribuția la fondul de șomaj, contribuția pentru concedii și indemnizații și pentru fondul de garantare a creanțelor salariale, să fie analizate sub forma unei valori totale deoarece dețin ponderi care nu pot influența decizia care se adoptă.

Cheltuielile indirecte nu pot fi identificate la nivelul utilizatorilor și al diverselor activități pe care le realizează agentul de muncă temporară, fapt pentru care se impune delimitarea sumelor ce privesc doar activitățile temporare prin efectuarea unor calcule simple de repartizare, în funcție de un element care să corespundă acestui scop. Pentru situația la care ne referim, opinăm că este indicată „cifra de afaceri” a firmei, pe total și pe activitățile acesteia.

Astfel, calculele efective de delimitare a cheltuielilor analizate constau, pe de o parte, în determinarea unui coeficient de repartizare la nivelul firmei, prin raportarea totalului cheltuielilor indirecte la cifra de afaceri a acesteia. Pe de altă parte, acest coeficient se aplică la cifra de afaceri aferentă tuturor activităților temporare și, astfel, se stabilește nivelul cheltuielilor indirecte corespunzătoare acestor activități.

În situația în care se dorește o delimitare a sumei astfel obținute pe utilizatori, în vederea obținerii unor informații detaliate la nivelul acestora, se procedează în mod similar, cu deosebirea că se poate opta pentru „remunerația brută” ca bază de repartizare rezonabilă.

În ceea ce privește nomenclatorul cheltuielilor indirecte, apreciem că nu este necesar să fie prezentat. Aceste cheltuieli se regăsesc în oricare cont sintetic de cheltuieli, precum și în cinci conturi analitice distincte deschise la conturile sintetice unde se oglindesc și cheltuielile directe, la alte conturi analitice.

Referitor la identificarea informațiilor analizate anterior, inclusiv pe activitățile temporare, menționăm și faptul că în literatura de specialitate se afirmă, în mod întemeiat, că „toate cheltuielile, ca de altfel și veniturile, se delimitează, inclusiv în contul de profit și pierdere, în funcție de natura lor, în sensul activită-

ților pentru care se efectuează”¹⁰, între care se înscrie și activitatea analizată în prezentul articol.

În concluzie, considerăm că prin ceea ce s-a prezentat în cadrul acestei lucrări se oferă mai multe informații relevante pentru numeroși destinatari interesați, teoreticieni și practicieni în domeniul muncii temporare, dar și al cheltuielilor salariale și al auditării acestora, precum și câteva opinii și propuneri personale modeste care, la rândul lor, creează premise favorabile pentru dezbateri viitoare în literatura de specialitate.

Totodată, se poate sublinia că plusul de informații scoase în evidență se referă la un domeniu de activitate cu trend ascendent de extindere în țara noastră, și nu numai, care, în mod firesc, va fi influențat, în principal, de transformările economice și financiare ce se vor produce în spațiul european.

Bibliografie

- Boceanu, George - *Perfecționarea relațiilor și condițiilor de muncă*, Ed. Tribuna Economică, București, 2010.
- Constantinescu, Dumitru și Nistorescu, Tudor *Economia întreprinderii*, Ed. Universitaria, Craiova, 2008.
- Iacob, Constanța și Vârzar, Anca (coord.) - *Impactul controlului de gestiune creativ asupra performanțelor la nivelul I.M.M.-lor și întreprinderilor liberale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2011.
- Manolescu, Aurel *Managementul resurselor umane*, ediția a IV-a, Ed. Economică, București, 2003.
- Nicolescu, Ovidiu și colectiv *Abordări moderne în managementul și economia organizației*, vol. 2, Managementul pe domenii de activitate, Ed. Economică, București, 2003.
- Smith, Shawn A.; Mazin, Rebecca A. *The HR Answer Book: An Indispensable Guide for Managers and Human Resources Professionals*, AMACOM/American Management Association, 2004.
- Staicu, Constantin (coord.) - *Contabilitate financiară*, Editura Universitaria, Craiova, 2010.
- *** - Directiva 2008/104/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind munca prin agent de muncă temporară, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 327 din 5 decembrie 2008.
- *** - Hotărârea Guvernului nr. 1256/21.12.2011 privind condițiile de funcționare, precum și procedura de autorizare a agentului de muncă temporară, M. Of. nr. 5/4.01.2012.
- *** - Legea nr.53/24.01.2004, republicată, privind Codul muncii, art. 91 alin. (2) și 94 alin. (2), M.Of. nr. 345/18.05.2011.
- *** - Ordinul M.F.P. nr. 3055/29.10.2009 pentru aprobarea Reglementărilor contabile conforme cu Directiva a IV-a a CEE, cu modificările ulterioare, M. Of. Nr. 766 bis/10.11.2009.

10 Staicu, Constantin (coord.), *Contabilitate financiară*, vol. II, pag. 98, Ed. Universitaria, Craiova, 2010.

Managementul rezultatului și previziunile analiștilor financiari: cazul companiilor românești cotate

Mihaela IONAȘCU*

Introducere

Abstract

Earnings Management and Analysts' Forecast Accuracy: Evidence for Romanian Companies

The purpose of this paper is to investigate the extent to which earnings management practices of Romanian listed companies have a negative impact on analysts' forecasts accuracy. Previous studies have shown that, on developed markets, one of the main reasons companies manage their earnings is to meet analysts' forecast, and that analysts themselves prefer to follow companies that have effective earnings management instruments, so that they pose no serious risk to their forecasts accuracy. However, on emergent markets, such as the Romanian one, it is reasonable to expect companies to manage their earnings for taxation or other contractual reasons, and that such earnings management practices could interfere with analysts' forecasting efforts

Key words: *earnings management, analysts' forecasts accuracy, emergent markets*

JEL Classification: G32, M41

Cuvinte cheie: *managementul rezultatului, previziunile analiștilor financiari, piețe emergente*

Studiul de față își propune să analizeze relația dintre practicile de management al rezultatului și previziunile analiștilor financiari pe piața emergentă a României. Deși există o literatură vastă care tratează această relație pe piețele financiare dezvoltate, rezultatele nu sunt întotdeauna convergente, iar acestea sunt aproape inexistente pentru economiile emergente. Astfel, există dovezi empirice pentru economii dezvoltate (Bartov *et al.*, 2002) care arată că piețele recompensează firmele care reușesc să atingă așteptările investitorilor în ce privește performanța și că managerii sunt, prin urmare, motivați să atingă așteptările pieței pentru a obține o creștere a prețurilor acțiunilor după anunțarea profitului exercițiului. De asemenea, există studii care arată că așteptările piețelor în ceea ce privește profitabilitatea companiilor sunt mai bine surprinse de previziunile analiștilor financiari pentru profitul pe acțiune al companiilor cotate (O'Brien, 1988).

În acest context, se pune problema măsurii în care previziunile analiștilor financiari pot fi văzute doar ca o referință externă pentru evaluarea managerilor sau ca un pol de presiune excesivă (Yu, 2004), care induce managerilor un anumit tip de comportament. Există dovezi empirice pentru piețe dezvoltate care atestă că managerii folosesc tehnici de gestiune a rezultatului pentru a atinge previziunile analiștilor financiari. Astfel, Graham *et al.* (2005), într-o cercetare-sondaj, au arătat că o mare parte din directorii financiari vizați sunt dispuși să apeleze la tehnicile de gestiune a rezultatului pentru a atinge previziunile analiștilor financiari. De asemenea, Abarbanell și Lehavy (2003) au arătat că tehnicile de management al rezultatului depind și de clasificarea com-

* Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice București, mihaela.ionascu@cig.ase.ro

paniei de către analiștii financiari, respectiv, companiile ale căror acțiuni sunt recomandate pentru vânzare sunt motivate să creeze rezerve de profit, în timp ce firmele recomandate pentru investiții tind să crească profitul pentru a atinge sau a depăși cu puțin previziunile analiștilor financiari. În acest context, Abarbanell și Lehavy (2003) consideră că analiștii fie nu reușesc să anticipeze, fie nu sunt motivați să anticipeze complet în previziunile lor eforturile companiilor de a gestiona profiturile. În plus, Previts et al. (1994) au susținut că analiștii preferă să urmărească firmele care dispun de instrumente eficiente de management al rezultatului, care nu prezintă un risc major pentru aceștia în ceea ce privește corectitudinea previziunilor lor și a recomandărilor de investiție. O poziție opusă a fost propusă de Yu (2004) care a susținut că analiștii financiari joacă un rol activ în guvernanta corporativă, companiile urmărite de un număr mai mare de analiști financiari tind să apeleze în mai mică măsură la tehnici de gestiune a rezultatului. Cu toate acestea, atingerea previziunilor analiștilor financiari nu este singura motivație pentru care managerii utilizează instrumente de gestiune a rezultatului, alte motivații putând consta în angajamente contractuale privind mărirea indicatorilor de performanță sau considerente de ordin fiscal. Shane și Stock (2006), de exemplu, au arătat că analiștii financiari reușesc în mică măsură să-și ajusteze previziunile pentru a surprinde tendința companiilor de a transfera profiturile în anii care beneficiază de cote de impozitare mai reduse. Ramnath et al. (2008) consideră că sunt necesare cercetări viitoare care să continue investigarea măsurii în care analiștii financiari sunt capabili să anticipeze sau să-și ajusteze previziunile pentru a surprinde motivațiile companiilor de a apela la practici de management al rezultatului.

În acest context, considerăm că pe piețele de capital slab dezvoltate, cum este și cea românească, tehnicile de gestiune a rezultatului nu sunt utilizate în primul rând pentru a atinge previziunile analiștilor financiari. Pe astfel de piețe, este susceptibil ca motivațiile de ordin fiscal sau unele care țin de ținte contractuale de performanță și de remunerare a managerilor să fie mai importante și este foarte probabil ca apelarea la tehnicile de gestiune a profiturilor să îngreuneze eforturile de previzionare ale analiștilor financiari.

Având în vedere caracteristicile mediului economic românesc, studiul de față își propune să investigheze măsura în care practicile de management al rezultatului au un impact negativ asupra corectitudinii previziunilor analiștilor financiari pentru companiile românești cotate, ipoteza studiului fiind:

H: Erorile de previzionare sunt mai mari pentru companiile care apelează în mai mare măsură la practici de management al rezultatului.

Metodologia cercetării

Populația pe care se bazează studiul este formată din toate companiile românești cotate la Bursa de Valori București pentru care există previziuni ale analiștilor financiari disponibile în baza de date Thomson Reuters I/B/E/S. Impactul practicilor de management al rezultatului a fost investigat la două momente diferite, în raport cu momentul publicării situațiilor financiare, pentru a vedea în ce măsură previziunile analiștilor financiari reușesc să înglobeze informațiile legate de astfel de practici odată cu apropierea datei de publicare a rezultatelor financiar-contabile efective. Astfel, au fost avute în vedere previziunile efectuate în luna decembrie a anului de raportare (46 de observații anuale) și cele efectuate în luna decembrie a anului anterior celui de raportare (29 de observații anuale), perioada acoperită de analiștii financiari fiind 2004-2010. Ne așteptăm ca o eventuală corelație între un indicator al practicilor de management al rezultatului și erorile de previzionare să scadă în intensitate sau să devină inexistentă pentru luna decembrie a anului de raportare.

Pentru a surprinde tendința companiilor de a apela la practici de management al rezultatului, am folosit indicatorul propus de Leuz et al. (2003), care măsoară posibilitatea companiilor de a supraevalua sau subevalua profiturile raportate, bazându-se pe mărirea profitului aferent veniturilor/cheltuielilor din exploatare recunoscute, dar neîncasate/plătite (*the magnitude of accruals*, engl.). Indicatorul este calculat ca valoarea absolută a raportului între profitul aferent veniturilor/cheltuielilor din exploatare recunoscute, dar neîncasate/plătite (*accruals*, engl.) și fluxul de trezorerie din exploatare. Scalarea cu fluxul de trezorerie din exploatare vizează evitarea disparităților de mărime și performanță.

Analiza a avut la bază următorul model de regresie, după cum urmează:

$$ERROR_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 EM_{it} + \alpha_2 SIZE_{it} + \alpha_3 FOLLOWING_{it} + \varepsilon$$

Unde:

ERROR: Eroarea de previzionare pentru compania *i* la momentul *t*, calculată ca valoarea absolută a diferenței dintre mediana profitului pe acțiune previzionat și valoarea efectivă a profitului pe acțiune, scalată cu prețul acțiunilor companiei *i* la momentul *t*;

EM: Un indicator pentru managementul rezultatului, calculat ca valoare absolută a raportului între profitul aferent veniturilor/cheltuielilor din exploatare recunos-

cute, dar neîncasate/plătite (*accruals*, engl.) și fluxul de trezorerie din exploatare la sfârșitul perioadei de raportare t pentru compania i ;

SIZE: Valoarea capitalizării bursiere pentru compania i la momentul t ;

FOLLOWING: Numărul de previziuni financiare incluse în calculul medianeii profitului pe acțiune previzionat pentru compania i la momentul t ;

Coeficientul indicatorului pentru managementul rezultatului (variabila EM) se așteaptă să fie pozitiv, respectiv apelarea în mai mare măsură la practici de management al rezultatului duce la creșterea erorilor de previzionare. Variabila SIZE a fost folosită pentru a controla tendința companiilor mari de a divulga un volum mai mare de informații, ceea ce face ca previziunile analiștilor să fie mai corecte. În plus, a fost inclusă variabila FOLLOWING, care urmărește să controleze efectul unei eventuale competiții în rândul analiștilor financiare, care ameliorează acuratețea previziunilor, în condițiile în care acțiunile sunt urmărite de un număr mai mare de analiști. De regulă, studiile de specialitate, de exemplu Tarca, 2009, elimină din eșantion companiile care nu sunt urmărite de cel puțin trei analiști financiare (Tabelul 1).

Rezultatele cercetării

S-a observat că sunt puține companii urmărite de trei sau mai mulți analiști financiare. Prin urmare, pentru a nu diminua populația observată prin eliminarea previziunilor consensuale care nu includ un număr rezonabil de analiști financiare, am

renunțat la variabila FOLLOWING, întrucât este puțin probabil ca aceasta să aibă o influență semnificativă asupra erorilor de previzionare.

Pentru linearitate și întrucât variabilele EM și SIZE nu sunt distribuite normal, a fost efectuată o transformare logaritmică a acestora. De asemenea, au fost eliminate trei observații care ieșeau din tendință (*outliers*, engl.) la sfârșitul perioadei de raportare. Rezultatele regresiei sunt prezentate în tabelul 2.

Așa cum era de așteptat, rezultatele au arătat că previziunile analiștilor financiare au fost mai corecte pentru companiile care au apelat în mai mică măsură la practicile de management al rezultatului, indicatorul de management al rezultatului fiind corelat pozitiv cu erorile de previzionare ale analiștilor financiare. Se observă, de asemenea, o scădere în intensitate a acestei corelații la sfârșitul exercițiului, față de începutul exercițiului (sig. 0,025 față de 0,013 respectiv R^2 11% față de 20%), ceea ce denotă faptul că analiștii financiare reușesc să înglobeze o parte din informațiile incluse în situațiile financiare interimare spre sfârșitul exercițiului financiar, previziunile analiștilor financiare fiind mai puțin vulnerabile față de practicile de gestiune a rezultatului în această perioadă. Tendința se menține și în condițiile în care este inclusă și variabila SIZE (mărimea companiei) pentru a controla efectul divulgării unui volum mai mare de informații. Se observă că erorile de previzionare efectuate la începutul exercițiului sunt corelate negativ cu mărimea companiei (firmele mai mari, care divulgă un volum mai mare de informații, beneficiază de previziuni mai corecte) și pozitiv cu indicatorul pentru managementul rezultatului. Deși sensul legăturii se menține, corelațiile scad în intensitate la sfârșitul perioadei de raportare, ca urmare a

Tabel 1 - Statistici descriptive

	N	Minim	Maxim	Medie	Abaterea medie pătratică	Skewness (Eroarea standard)
Sfârșitul anului anterior celui de raportare						
ERROR	29	0	38,49	2,23	8,08	4,02 (0,43)
EM	29	0,02	12,26	1,39	2,37	3,82 (0,43)
SIZE (mil lei)	29	6,28	32.003,92	6.561,82	9.930,54	1,71 (0,43)
FOLLOWING	29	1	8	3,17	2,22	0,73 (0,43)
Sfârșitul anului de raportare						
ERROR	46	0	9,43	0,40	1,49	5,42 (0,35)
EM	46	0,02	12,26	1,79	2,51	2,66 (0,35)
SIZE (mil lei)	46	6,28	32.003,92	4.566,43	7.752,45	2,37 (0,35)
FOLLOWING	46	1	10	3,44	2,71	1,19 (0,35)

Tabel 2 - Rezultatele regresiei

Variabile	Începutul exercițiului					
	Model 1			Model 2		
	Coefficienți	t	Sig.	Coefficienți	t	Sig.
(Constantă)	3,553	2,449	0,021	33,112	2,411	0,023
LogEM (+)	2,645	2,645	0,013	2,153	2,149	0,041
LogSIZE (-)				-1,406	2,163	0,040
R ² / R ² ajustat		0,20			0,275	
F statistic		6,994 (sig. 0,013)			6,313 (sig. 0,006)	
Durbin Watson		2,011			2,246	
Observații		29			29	
Variabile	Sfârșitul exercițiului					
	Model 1			Model 2		
	Coefficienți	t	Sig.	Coefficienți	t	Sig.
(Constantă)	0,095	3,629	0,001	0,415	1,278	0,209
LogEM (+)	0,046	2,329	0,025	0,039	1,846	0,072
LogSIZE (-)				-0,015	-0,989	0,329
R ² / R ² ajustat		0,11			0,095	
F statistic		5,422 (sig. 0,025)			3,198 (sig. 0,051)	
Durbin Watson		2,002			2,076	
Observații		43			43	

încorporării informațiilor divulgate de companiile cotate în cursul exercițiului financiar.

Concluzii

Lucrarea a investigat efectul practicilor de management al rezultatului ale companiilor românești cotate asupra corectitudinii previziunilor analiștilor financiari. Rezultatele au arătat că firmele românești cotate care apelează în mai mică măsură la tehnici de gestiune a rezultatului, beneficiază de previziuni mai corecte. Cea mai importantă limită a studiului derivă din numărul mic de societăți românești cotate urmărite de analiștii financiari și din perioada limitată de timp acoperită de previziunile acestora.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiectul nr. POSDRU/89/1.5/S/59184 "Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România".

This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/89/1.5/S/59184 "Performance and Excellence in Postdoctoral Research in Romanian Economics Science Domain".

Bibliografie

- Abarbanell, J., Lehavy, R. (2002), *Can Stock Recommendations Predict Earnings Management and Analysts' Earnings Forecast Errors?*, Journal of Accounting Research, 41 (1): 105-146.
- Bartov, E., Givoly, D., Hayn, C. (2002), *The rewards to meeting or beating earnings expectations*, Journal of Accounting and Economics, 33 (2): 173-204.
- Graham, J. R., Harvey, C. R., Rajgopal, S. (2005), *The economic implications of corporate financial reporting*, Journal of Accounting and Economics, 40: 3-73.
- Leuz, C., Nanda, D., Wysocki, P.D. (2003), *Earnings management and investor protection: an international comparison*, Journal of Financial Economics, 69(3): 505-527.
- O'Brien, P. (1988), *Analysts' forecasts as earnings expectations*, Journal of Accounting and Economics, 10 (1): 53-83.
- Previts, G., Bricker, R., Robinson, T., Young, S. (1994), *A content analysis of sell-side financial analyst company reports*, Accounting Horizons, 8, 55-70.
- Ramnath, S., Rock, S., Shane, P. (2008), *The financial analyst forecasting literature: A taxonomy with suggestions for further research*, International Journal of Forecasting, 24, 34-75
- Shane, P., Stock, T. (2006), *Security analyst and market anticipation of tax-motivated income shifting*, The Accounting Review, 81, 227-250.
- Yu, F. (2008), *Analyst Coverage and Earnings Management*, Journal of Financial Economics, 88(2): 245-271.

Informații

❖ **Participarea la decernarea diplomelor de absolvire a cursurilor ACCA.** În ziua de 6 septembrie a.c., la Hotel Radisson Blu din București a avut loc ceremonia de înmânare de către **Dean Westcott**, președintele ACCA, a diplomelor de absolvire a cursurilor desfășurate în perioada decembrie 2011-iunie 2012.

În acest cadru, **Ana Dincă**, vicepreședinte al Consiliului CAFR, în numele președintelui Camerei, prof. univ. dr. Horia Neamțu, i-a felicitat pe absolvenți și a reiterat bunele relații existente între CAFR și ACCA în domeniul formării profesionale. După cum se cunoaște, conform protocolului existent între cele două organizații absolvenții ai cursurilor ACCA pot deveni, în urma unui interviu, auditori financiari, membri ai CAFR.

❖ **Participarea la Conferința IAAER.** Conferința „**Mastering change-improving corporate reporting and auditing to match new demands**” a fost organizată de International Association for Accounting Education and Research (IAAER), Asociația experților contabili din Olanda (NBA) și Universitatea Liberă din Amsterdam (VU). La această conferință a participat prof. univ. dr. **Pavel Năstase** în calitate de reprezentant al CAFR în Comitetul Executiv al IAAER, organizație în care deține funcția de vicepreședinte.

La 19 iunie a avut loc ședința Comitetului Executiv IAAER, la care au fost abordate următoarele subiecte: auditul situațiilor financiare pentru anul 2011 și bugetul pentru anul 2012 (actualizare); actualizarea granturilor KPMG pentru informarea IAASB; actualizarea granturilor ACCA pentru informarea IAASB; actualizarea bazei de date privind membrii IAAER, atât din mediul universitar, cât și din cel al profesioniștilor; propunerea de modificare a Constituției IAAER; stadiul organizării conferințelor anuale IAAER și a Congresului mondial din 2014.

Conform calendarului conferințelor anuale, în perioada 12-13 iunie 2013, IAAER va organiza la Academia de Studii Economice din București una din cele două conferințe anuale. Practic, Conferința Accounting and Management Information Systems (AMIS), organizată anual de Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune (CIG), în parteneriat cu Camera Auditorilor Financiari din România (CAFR), va deveni Conferința IAAER. În legătură cu acest eveniment, prof. univ. dr. Pavel Năstase a propus Comitetului Executiv IAAER crearea unei secțiuni speciale privind economiile din țările emergente, propunerea fiind acceptată.

La 20 iunie a.c. a avut loc Adunarea Generală IAAER, prilej cu care s-au votat și amendamente la Constituția IAAER.

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la

adresa de e-mail: revista@cafr.ro, obligatoriu în format electronic cu extensia **.doc**, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

Important for the Authors!

The review of the articles is performed in parallel by at least two members of the Scientific Council of the „Financial Audit” Journal, a double-blind-review, which means that those who perform the reviews do not know the names of the authors, and also the authors do not know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, actuality, importance and the relevance for the subject matter of the review; the quality of the research methodology; presentation and argumentation clarity and pertinence; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

The recommendations of the Scientific Council are: accepted,

accepted with reviewing, rejected. The results of the assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Council are published. The articles are submitted to the editor by e-mail at: revista@cafr.ro, compulsory in Microsoft Word format containing the following elements: the language the article is drafted is **English**; the maximum size of the article 7-10 pages/2000signs/page spaces included; the article mention the research methodology used, authors' contributions, footnote references from the bibliography; an abstract in English presenting the subject of the research and authors' contributions; the abstract is accompanied by 4-5 key words, in English, and also by JEL Classification.

Details on our website www.revista.cafr.ro, section: „Reviews” and „Manuscripts”.

A apărut nr. 4/2012 al revistei „Practici de Audit”

Din sumar:

Editorial

- ☞ **Competența, între performanță și erodare**
- Prof. univ. dr. Horia Neamțu

Interviu

- ☞ În dialog cu **André Killesse**, vicepreședinte FEE despre „**Auditul financiar - un rol cert în crearea unui climat de încredere în informațiile financiare**”
- ☞ În dialog cu **Richard Chambers**, președinte și CEO al Institutului Auditorilor Interni (IIA) din SUA despre „**O funcție de audit intern puternică poate oferi mai multă încredere și sprijin eficient auditorilor externi**”

Ideii, sugestii, experiențe

- ☞ **Auditarea proiectelor europene de la teorie la practică**
- ☞ **Experiențe și sugestii privind documentarea auditului fondurilor structurale (II)**
- ☞ **Îmbunătățiri ce se propun a fi aduse raportului de audit**
- ☞ **Servicii conexe auditului („assurance”)**
- ☞ **Scepticismul profesional într-un audit al situațiilor financiare - întrebări și răspunsuri**
- ☞ **Auditorul financiar și prețurile de transfer**

- ☞ **Evaluarea și îmbunătățirea controlului intern în cadrul organizațiilor**

Provocări și tendințe internaționale

- ☞ **Propuneri europene de modernizare a directivelor contabile**
- ☞ **Un document IFAC de poziție politică axat pe definiția interesului public**

Rubrica stagiaryului

- ☞ **Ghid privind completarea caietului de practică al stagiaryului în activitatea de audit financiar**

Revista „**Practici de Audit**” apare atât în format tipărit (preț 25 lei/exemplar), cât și în format electronic (preț 15 lei/exemplar) și poate fi procurată de la sediul CAFR din strada Sirenelor nr. 67-69, sector 5 sau prin comandă pe e-mail la adresa revista@cafr.ro ori la numărul de fax: 021/410.03.48.

Informații privind revista, inclusiv în legătură cu abonamentele, pot fi obținute la telefon 021.410.74.43 interior 120 sau prin e-mail: revista@cafr.ro.